GEORGETA CORNIŢĂ

FONETICA INTEGRATĂ

ediţia a II-a revăzută şi adăugită

Umbria,
Baia Mare 2001

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
CORNIŢĂ, GEORGETA
Fonetica integrată / Georgeta Corniţă – Ed. a 2-a, rev. – Baia Mare: Umbria, 2001
p.: cm
Bibliogr.
Index
ISBN 973 8269 00 8

81’34

© Editura Umbria

ISBN 973-8269-00-8

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Cuvânt înainte

*Denumirea generică de **fonetică integrată** folosită ca titlu pentru prezenta lucrare nu presupune neapărat altceva în ceea ce priveşte conţinutul disciplinei ştiinţifice căreia i se subsumează. Fonetica şi fonologia ca părţi ale unei discipline ştiinţifice "cu dublă faţă" au deja un statut definit şi cercetări valoroase au determinat pertinent reperele de studiu. Ceea ce îşi propune să adauge lucrarea noastră ţine mai mult de modul de abordare a acestor conţinuturi, expuse cel mai frecvent doar din perspective structurale. Folosind fonetica structurală drept bază pentru demersul nostru, vom insista pe o analiză a semnificantului cu rol bine precizat în procesul comunicării, integrând fonetica în lingvistica generală, relaţionând-o cu ştiinţa comunicării, cu celelalte ştiinţe ale limbii, dar şi cu alte ştiinţe cu care acestea se intersectează.*

Preluând principiile formulate de profesorul Eugen Coşeriu, în elaborarea lucrării am corelat respectul faţă de tradiţie cu principiul utilităţii publice, adoptând o atitudine deschisă în încercarea de a prezenta fără prejudecăţi diversele orientări în domeniul ştiinţei de care ne ocupăm, cu respect pentru oricare disputã ce a avut drept rezultat progresul disciplinei. În concordanţă cu caracterul concomitent ştiinţific şi didactic al unei asemenea lucrări, am pus accent pe respectarea principiului utilităţii care, după profesorul Coşeriu, are în vedere faptul că lingvistica nu poate rămâne indiferentă faţă de felul cum folosesc vorbitorii limba, instrument individual şi transindividual în acelaşi timp[1]*. De altfel, comentând aplicarea acestui principiu din perspectiva lui Coşeriu,*

[1] Eugen Coşeriu, *Principiile lingvisticii ca ştiinţă a culturii*, STUBB, Philologia, XXXVII, 1-2, 1992, pp 6-12.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

profesorul Ştefan Munteanu sublinia: "Năzuinţa vorbitorului este aceea de a utiliza o limbă nu numai corectă, nesancţionată de normele oficiale, ci şi o limbă adecvată situaţiei, calitate ce derivă din condiţia ei de exprimare exemplară, cum numeşte autorul (E. Coşeriu - nn) limba numită tradiţional varianta literară sau cultivată a unei limbi comune."[2] *Pentru a atinge acest ideal, vorbitorul trebuie să primească modele de limbă, trebuie să fie atenţionat asupra respectării normei (în care includem normele de congruenţă, de corectitudine şi de adecvare, dar şi norma de exigenţă pe care o presupune limba exemplară*[3]*), fără a se trăda în nici un fel pe sine ca individ. Limba nu trebuie să devină o "închisoare", ea trebuie să fie percepută, aşa cum afirmă şi profesorul Coşeriu, ca "limba tradiţiei", tradiţie căreia îi aparţii şi tu ca individ, deoarece, "Adoptând o limbă şi recunoscându-te ca membru al unei comunităţi te recunoşti pe tine însuţi ca individ."*[4] *Pe de altă parte, se ia în considerare existenţa competenţelor elocuţionale, idiomatice şi expresive pe care un individ le deţine apriori şi care-i permit să atingă performanţe variate în actele lingvistice.*

Complexitatea actului lingvistic în care aspecte diacronice ale vorbirii se întâlnesc cu cele sincronice ale limbii[5]*, face dificilă încadrarea oricărui demers ştiinţific de studiere a limbii, mai ales din perspectivă structurală, unde este nevoie de unitate atât din punct de vedere sintopic, cât şi sinfasic sau sinstratic. După modelul propus de profesorul Coşeriu, am acceptat ca bază de studiu limba funcţională, ca limbă care presupune această unitate ideală şi care reprezintă limba realizată imediat în vorbire, "în fiecare punct al vorbirii".*[6] *În acest sens, studiul sunetelor din limba română va viza*

---

[2] Ştefan Munteanu, *Studii de lingvistică şi stilistică*, Pygmalion, 1997, pp. 313-314.

[3] Eugen Coşeriu, *Prelegeri şi conferinţe (1992-1993),* Iaşi, p. 160.

[4] *Ibidem,* p. 25.

[5] *Ibidem,* pp. 50-63.

[6] *Ibidem,* p. 60. "Nimeni nu vorbeşte toată limba istorică într-un punct al vorbirii, afară numai dacă, în acel punct, ceea ce realizează vorbitorul ţine

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

sistemul fonologic unitar al limbii, descris în relaţie cu limba exemplarã sau cu limba care prezintã o suficientã unitate şi omogenitate[7]*. Abordând gramatica*[8] *fonologicã a limbii române vom urmãri însã atât structura bazatã* ***pe omogenitate****, în care forme diferite primesc valori diferite, cât şi structura* ***ca varietate****, unde aceeaşi formã este folositã pentru valori diferite sau forme diferite sunt folosite pentru aceeaşi valoare.*

Adăugând informaţie din lingvistica generală, semiotică şi ştiinţele comunicării, ediţia a II-a lărgeşte aria de raportare a foneticii la celelalte ştiinţe, asigurându-i calitatea de disciplină funcţională, dinamică.

Adresându-se studenţilor filologi, dar şi profesorilor de limba şi literatura română, cartea descrie fenomenul lingvistic şi sistematizează informaţia existentă, fără a avea pretenţia epuizării surselor. Ba mai mult, considerăm că lucrarea de faţă, prin deschiderile create, trimite la completarea informaţiei, la observarea proprie a fenomenului lingvistic şi la interpretarea corectă a acestuia. În acest fel, principiul utilităţii va fi mai bine reprezentat în demersul nostru, iar pe de altă parte, sperãm cã va permite accesul la informaţie şi la formare efectivã într-un mod mai interesant şi mai eficient.

Baia Mare, 1 decembrie 2001,

Georgeta Corniţă

---

de toate varietăţile limbii; altfel, realizează întotdeauna , în fiecare punct, o limbă istorică într-un dialect, adică o anumită formă regională, cu un anumit stil de limbă şi un anumit nivel de limbă."

[7] *Ibidem*, p. 61

[8] Cu sensul de disciplină descriptivă a oricărui sistem al unei limbi funcţionale. Vezi şi E. Coşeriu, *Prelegeri**...,*** p. 63.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

I. NOŢIUNI INTRODUCTIVE

1. Argument pentru o foneticã integratã

Fonetica se constituie ca ştiinţă de sine stătătoare la începutul secolului al XX-lea, datorându-şi apariţia curentelor structuraliste. Precursorii foneticii aparţin secolului anterior, dar putem vorbi despre preocupări pentru studiul *sunetelor* mult mai devreme decât secolul al XIX-lea. Întoarcerea în timp se poate face până la antichitatea greacă sau la vechii indieni, ultimii anticipând chiar termenul de *fonem*, obiect de studiu al *fonologiei* moderne.[9]

Numeroase teorii ale limbajului, în încercarea de clarificare a raporturilor numelui cu obiectul, deşi nu explicit, se raportează şi la sunete, mai ales atunci când se pune problema caracterului arbitrar sau motivat al *semnului lingvistic*. Cel care va integra *semnificantul* în structura semnului şi-i va determina funcţiile va fi Saussure[10], care va folosi, în bună măsură, ideile înaintaşilor săi, dar pe care le va încadra într-un sistem articulat şi progresist[11]. Mai târziu, A. Meillet[12],

[9] Panini şi, mai târziu, Patanjali fac o distincţie clară între fonem (spotha) şi sunet (dha≠va≠ni), fapt recunoscut şi de Jakobson. Apud Constantin Frâncu, *op.cit.*,p. 200

[10] Ferdinand de Saussure în 1878, la 21 de ani, dădea o "strălucită lucrare de foneticã indo-europeană: *Mémoire sur le systeme primitif des voyelles dans la langues indo-européennes",* iar mai târziu a elaborat cunoscutul său *Curs de lingvisticã generalã* în care se regăsesc bazele lingvisticii generale ca ştiinţă şi care a dat naştere unei adevărate şcoli lingvistice internaţionale. Ap. C. Frâncu, *op. cit.,* p. 8. Vezi şi Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvisticã generalã,* Polirom, Iaşi, 1998.

[11] Lingvistica a fost şi este o ştiinţă cumulativă şi oarecum conservatoare, folosind de cele mai multe ori, armonios, tot ceea ce s-a constituit de-a lungul timpului, ca puncte nodale, în cadrul cercetărilor asupra limbilor. (*v. şi Frâncu, 1997, 200*) Distincţia dintre semnificant şi semnificat sau altfel spus, dintre „ceea ce este în voce" de „ceea ce este în suflet", apare prima dată la Aristotel şi mai târziu la stoici.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

J. Vendryes[13], M. Cohen[14], aparţinând şcolii sociologice franceze şi continuatori ai lui Saussure, au dezvoltat, printre altele, problematica schimbãrilor lingvistice, comentând acţiunea legilor fonetice în evoluţia limbilor. Cea mai importantã contribuţie în dezvoltarea ştiinţei sunetelor o are însã *Şcoala lingvisticã de la Praga*, cunoscutã şi sub numele de *Şcoala fonologicã de la Praga*. Cel care este recunoscut pentru a fi elaborat teoria fonologicã în cadrul Şcolii de la Praga este Nikolaj Sergheevici Trubetzkoy[15].

> Trubetzkoy aplicã ideile saussuriene la domeniul sunetelor, unde determinã distincţii între sunetele din vorbire şi sunetele din limbã, adicã fonemele. Pentru aceasta Trubetzkoy foloseşte metoda substituţiei (*f*atã, *p*atã, *v*atã). Introduce termenul de trãsãturã pertinentã şi trãsãturã non-pertinentã, atunci când diferenţiazã sau nu douã unitãţi fonetice, în speţã, douã unitãţi lingvistice. Introduce, de asemenea, clasele de opoziţii (bilaterale-proporţionale; ex. *t-d*, în românã, şi multilaterale). Un sistem fonologic este cu atât mai simplu cu cât posedã mai multe opoziţii proporţionale şi multilaterale. Opoziţiile propuse de Trubetzkoy sunt *privative* (ex. opoziţia dintre *t-d: t* este surdã în raport cu *d*), *graduale* (*e* şi é

Tot Aristotel este cel care iniţiazã teoria conform cãreia cuvintele nu semnificã „prin natura lor„ ci „în virtutea a ceea ce s-a stabilit" sau în acord cu tradiţia, devenitã teoria modernã a arbitrarului semnului lingvistic, regãsitã şi la Van Humboldt, dar şi la lingvistul american D. W. Whithney[11] sau la precursorul foneticii moderne, Baudouin de Courtenay. (Lingvist rus, de origine polonezã, 1845-1929. Pe lângã problema arbitrarului, Baudouin de Courtenay distinge disciplina care se ocupã cu studiul sunetelor de disciplina filologicã care studiazã imaginile fonice şi funcţia lor lingvisticã. Distincţia dintre sunet şi fonem pare sã-i aparţinã unui elev al lui Baudouin de Courtenay, polonezul Krusewski. Ap C. Frâncu, *op. cit.,* pp. 37-39. Vezi şi Al. Rosetti, *Introducere în fonetică,* 1963).

[12] Antoine Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*, I, Paris, 1921.

[13] J. Vendryes, *Le langage,* Paris, 1921, ed. a II-a, Paris, 1950.

[14] Antoine Meillet, M. Cohen, *Les langues du monde*, Paris, 1924, ed. a II-a, Paris, 1952; M. Cohen, *Linguistique et matérialisme dialectique,* Paris, 1948 şi M. Cohen, *Pour une sociologie du langage***,** Paris, 1956.

[15] N. S. Trubetzkoy, *Principes de phonologie,* Paris, 1949, ed. a II-a, Paris, 1957.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

în francezã) sau *echipolente* când doi termeni au valoare egalã. Trubetzkoy a grupat particularitãţile fonetice în trei clase: vocalice, consonantice şi prozodice. A definit noţiunile de neutralizare, sincretism şi arhifonem. "El a fost primul care a cercetat pe baza noţiunii de opoziţie, în general, şi pe baza opoziţiei binare, în special, relaţiile care existã între invariantele fonetice, dupã ce el a deosebit prin criterii funcţionale fonemul, ca sunet al limbii, de realizãrile lui (sunete). Trubetzkoy a fãcut prima tentativã de a crea o sistematicã în fonologie şi de a clasa distincţiile pertinente utilizate de limbajul uman". Pe de altã parte, Trubetzkoy separã fonetica de fonologie, prima fiind consideratã o ştiinţã naturalã, cea de-a doua o disciplinã lingvisticã, teorie criticatã pe bunã dreptate. Cf. C. Frâncu, *op. cit.* p. 65- 66.

Trubetzkoy va fi urmat de Roman Jakobson[16] şi de André Martinet[17]. Sub aceeaşi influenţã saussurianã se va afla şi *Şcoala lingvisticã de la Copenhaga* sau *Şcoala "glosematică*", al cãrei reprezentant de marcã este Louis Hjelmslev.

Reformulând definiţia saussurianã a semnului lingvistic, format din semnificant şi semnificat, Louis Hjelmslev vorbeşte de două planuri: al

[16] Creator al fonologiei istorice, R. Jakobson şi colaboratorii sãi elaborează teoria binarã, teorie fonologicã conform cãreia sistemele fonologice ale diverselor limbi pot fi descrise utilizând un repertoriu de 12 trãsãturi binare, de naturã preponderent acusticã, dar şi articulatorie (primele nouã bazându-se pe trãsãturi de sonoritate, iar ultimele trei, pe trãsãturi de tonalitate).

[17] André Martinet, *Elements de linguistique générale,* Paris, 1960; în românește în traducerea lui Paul Miclău, 1970. În anumite interpretări lingvistice funcționaliste (André Martinet și adepții săi) *planul expresiei* prezintă o dublă structură în care unitățile de nivel inferior (*sunetele*) se combină pentru a forma unități de nivel superior (morfeme, cuvinte). Articulația dublă *(dubla articulare)* identifică două tipuri de unități:

- unitățile cu dublă față, care se pot auzi și vedea și care au un sens. În succesiunea *luna este pe cer*, se recunosc patru unități cu dublă față: *luna + este + pe + cer;*
- unitățile cu față unică, strict formală, lipsită de sens; literele *l+u+n+a* etc. și fonemele **/l/u/n/a/** etc.

Unitățile celei de-a doua articulații sunt numite foneme (pentru manifestarea orală) și grafeme (pentru cea scrisă). *Vezi și ȘAL 1997: 70.*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

conţinutului şi al expresiei, care menţin ansamblul funcţiei semnului (*v. şi Frâncu, 1977, 84*)[18]. Mai departe, Hjelmslev distinge pentru fiecare plan o formă şi o substanţă[19]. Substanţa expresiei este materialul fonetic şi este studiat, după Hjelmslev, de foneticã, disciplinã extralingvisticã, care ţine de fizicã sau de fiziologie, iar fonologia studiazã forma expresiei, vãzutã ca sistem fonologic al unei limbi. Concepţia glosematicã a fost criticatã însã tocmai pentru despãrţirea formei de substanţã şi pentru neluarea în seamã a substanţei.

Din lingvistica americanã reţinem numele lui Eduard Sapir, reprezentant al direcţiei mentaliste, care, deşi accidental, foloseşte înaintea structuraliştilor praghezi termenul de sunet fundamental în opoziţie cu variantele individuale. Ulterior, el va folosi expres termenul de fonem într-un articol publicat[20]. Un alt reprezentant este Leonard Bloomfield[21] şi mai târziu, Noam Chomski[22].

---

[18] Louis Hjelmslev, *Prolegomene la o teorie a limbii,* EŞ, Bucureşti, 1970.

[19] Între forma expresiei şi forma conţinutului există o legãturã stabilitã prin legea comutaţiei: orice schimbare în forma expresiei produce o schimbare în forma conţinutului şi invers. Comutarea apare ca metodã care presupune înlocuirea unui element prin alt element al paradigmei. Comutarea se referã la invariante, în timp ce substituţia se referã la variante (ex. *t* din *lot* comutã cu c din *loc*, dar este vorba de substituţie între *t* şi t^h aspirat din acelaşi cuvânt, lot^h).

[20] În 1933, în *La réalité psychologique des phonémes.*

[21] El reprezintã *Şcoala mecanicistã* care pune bazele analizei formale şi mecaniciste. Aceasta nu ia în considerare criteriul semantic şi-l înlocuieşte cu criteriul distribuţional. Cea mai importantã contribuţie a lui Bloomfield este introducerea *analizei în constituenţi imediaţi*, ca metodã de reducere a variantelor la invariante în sintaxã. Rezultã un numãr finit de modele structurale care reprezintã invariante, pe care se bazează întreaga varietate de enunţuri realizate în vorbire. Vezi şi *Coşeriu 2000: 122-128*.

[22] Creator al direcţiei generativ-transformaţionale. El introduce termenii de *structurã de adâncime* şi *structurã de suprafaţã*, prima cuprinzând ansamblul indicatorilor sintagmatici şi interpretarea lor semanticã, cea de-a doua cuprinzând indicatorii sintagmatici derivaţi finali şi interpretarea lor foneticã. Componentul fonologic al structurii de suprafaţã conţine reguli care traduc structura abstractã generatã de componentul sintactic şi interpretatã de cel semantic în secvenţe de semnale sonore:

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Autor al unui curs de *Introducere în lingvisticã* (1951) şi a numeroase lucrări în domeniul lingvisticii diacronice şi sincronice, profesorul Eugen Coşeriu reprezintã cel mai elocvent spiritul acestui început de mileniu, în care rigoarea se împleteşte cu flexibilitatea şi cu respectul faţã de cercetãrile înaintaşilor. Pentru ştiinţa sunetelor articulate, dintre lucrãrile sale interesează nu numai cele de lingvisticã generalã, ci şi cele privind teoriile limbajului sau semantica[23]. Aducând în prim plan limba funcţionalã şi actul lingvistic ca loc de realizare efectivã a vorbirii, Eugen Coşeriu oferã punctul de plecare pentru ideea studierii integrate a foneticii. În primul rând, prin integrare în lingvisticã, prin utilizarea întregului fundament ştiinţific pe care aceasta i-l pune la dispoziţie, iar în al doilea rând, ca ştiinţã relaţionatã, în grade diferite, cu toate celelalte discipline lingvistice, cu disciplinele de graniţã, dar şi cu disciplinele extralingvistice. Fonetica structuralã rãmâne în continuare disciplina tradiţionalã şi funcţionalã la care se va raporta şi pe care o va exploata constant fonetica integratã. Ultima însã va ieşi din rigiditatea schemei, va trece accentul de pe paradigmatic pe sintagmatic şi va atrage atenţia asupra rolului pe care îl îndeplineşte *semnificantul* în realizarea *semnificaţiei*, *în procesul de comunicare*.

---

fiecare lexem este o înlănţuire de foneme; fiecare fonem este un ansamblu de trãsãturi distinctive. Vezi C. Frâncu, *op. cit.,* p. 103.

[23] *Lingvistica integrală*, interviu cu Eugeniu Coşeriu realizat de Nicolae Saramandu, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1996; *Prelegeri şi conferinţe* (1992-1993), ca supliment al publicaţiei Anuar de lingvistică şi istorie literară, T. XXXIII, 1992-1993, Seria A Lingvistică; *Introducere în lingvistică*, Traducere de Elena Ardeleanu şi Eugenia Bojoga, Cuvânt înainte de Mircea Borcilă, Editura Echinox, Cluj, 1995; *Lecţii de lingvistică generală*, Traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga, Cuvânt înainte de Mircea Borcilă, Editura Arc, 2000; *Sincronie, diacronie şi istorie*, *Problema schimbării lingvistice*, Versiune în limba română de Nicolae Saramandu, Editura Enciclopedică, Bucureşti 1997; *Teoria del lenguaje y linguistica general,* Madrid, 1973; *Principios de semantica estructural*, Madrid, 1978 etc.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

2. Comunicarea

Semnele şi semnalele folosite de pre-hominizi şi probabil de hominizii de dinainte de oamenii CroMagnon au permis înţelegerea imediată la un anumit nivel, insuficient însă, în ciuda evoluţiei, pentru a transmite seturi mai lungi de informaţii. Ei au evoluat material, confecţionându-şi unelte tot mai eficiente, folosind focul, organizându-se, dar pâna la apariţia limbajului, nu putea fi vorba de evoluţie culturală. Pe de altă parte, limbajul articulat nu era folosit din simplul motiv că, aşa cum s-a constatat, primii oameni nu aveau capacitatea de a articula sunetele. Abia atunci când au putut să vorbească au reuşit să transmită generaţiilor următoare nu numai secretele confecţionării uneltelor şi obţinerii hranei, ci şi informaţii privind viaţa, obiceiurile, legendele, miturile create în sânul comunităţii. Din acest moment se poate vorbi de o evoluţie cu adevărat rapidă a societăţii umane. Şi aceasta deoarece fusese depăşit pragul limitelor de comunicare şi totodată al limitării abilităţilor de a gândi şi a inova.[24]

O dată cu apariţia limbajului, societatea comunicaţională a evoluat într-un ritm uimitor, principiul pe care s-a bazat această dezvoltare fiind unul de acumulare, completat de altul şi anume acela că „natura proceselor de comunicare din cadrul unei societăţi este legată în mod semnificativ de fiecare aspect al vieţii zilnice a oamenilor care fac parte din ea" (*De Fleur, Ball-Rokeach 1999: 27*), principii considerate de cei doi autori ca aparţinând unei teorii a tranziţiilor.

Treceri rapide s-au produs apoi de la epoca vorbirii şi a limbajului, la epoca scrisului, la epoca tiparului, ca să se ajungă la epoca mijloacelor comunicării de masă, din care, în ultimul timp se desprinde tot mai pregnantă comunicarea computerizată, deocamdată ca formă a comunicării de masă (*De Fleur, Ball-Rokeach 1999*).

[24] Modurile greoaie de a comunica reflectau şi susţineau în acelaşi timp procese de gândire limitate, având în vedere că regulile de gândire merg în paralel cu regulile de vorbire, că gândul şi raţionamentul sunt manipulări interne ale limbii. Melvin L. De Fleur, Sandra Ball-Rokeach*, Teorii ale comunicării de masă,* Polirom, 1999**,** p. 27.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

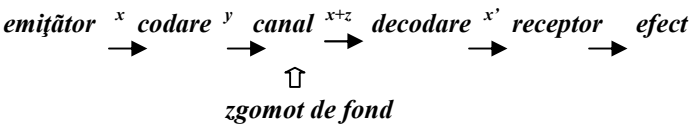
Comunicarea, în sens general, este un proces care dispune de patru componente fundamentale: *un emiţãtor, un canal, informaţie* şi un *receptor*.

Modelul elementar al comunicãrii:

emiţãtor $\xrightarrow{\text{informaţie}}$ canal $\xrightarrow{\text{informaţie}}$ receptor

dezvãluie esenţa procesului de comunicare şi anume *deplasarea, transferul sau transmiterea informaţiei de la un participant la celãlalt.* Altfel spus, comunicarea devine un proces prin care un emiţãtor transmite informaţie receptorului prin intermediul unui canal, cu scopul de a produce asupra receptorului anumite efecte.

Modelul fundamental al comunicãrii:

poate fi interpretat astfel: dacã un emiţãtor doreşte sã transmitã o informaţie (x) unui receptor, informaţia trebuie sã fie inteligibilã. Pentru a se face înţeles, el va trebui sã-şi codeze mesajul, sã folosească coduri. O datã codat, mesajul este transpus în semnale (y) care pot strãbate canalul spre receptor. Receptorul trebuie sã decodeze mesajul transpus în semnale şi sã-l interpreteze (x'). Pe de altã parte, comunicarea poate fi îngreunatã de un surplus irelevant de informaţie (z) sau de zgomot de fond (*noise*). Se poate vorbi, conform acestui model, de succesul actului de comunicare. Reuşita în comunicare implicã într-o mãsurã oarecare izomorfismul dintre x şi x': receptorul acordã mesajului o semnificaţie (x') care e aceeaşi ca şi pentru emiţãtor (x = x'). Acelaşi model indicã însã şi

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

impedimentele pentru ca izomorfismul să se realizeze: pot interveni erori de codare sau de decodare, precum şi zgomotul de fond. *(Ştiinţa comunicării 1998: 23-25).*

Pentru a realiza comunicarea, locutorii vor folosi un cod. Alegerea codului este condiţionată de *limbajul* în care se realizează comunicarea.

2.1. Limbajul

În sens foarte larg, *limbajul* reprezintă "orice sistem de semne simbolice folosite pentru intercomunicarea socială, adică orice sistem de semne care serveşte pentru a exprima şi comunica idei şi sentimente sau conţinuturi ale conştiinţei." (*Coşeriu 1995: 17*) În sens lingvistic, limbajul este un sistem special de semne, "semnele" fiind cuvinte alcătuite din sunete şi corespunde aşa-zisului limbaj articulat.

În lingvistică termenul trimite la :

- "o abstracţie construită plecând de la limbi pentru a desemna caracterul general sau universal" (se distinge limbajul ca activitate de comunicare[25] şi limbajul ca facultate de a vorbi);

[25] Psihologic, *limbajul* reprezintă sistem şi activitate de comunicare cu ajutorul limbii Este considerat ca un fenomen psihologic şi este pus diferit în relaţie fie cu vorbirea, fie cu limba, în sens saussurian. *Vorbirea*, este actul de utilizare individuală şi concretă a limbii în cadrul procesului complex al limbajului. *Limba* apare ca premisă şi rezultantă a *limbajului*. De fapt, *limba, limbajul* şi *vorbirea* alcătuiesc trei aspecte ale unui proces unitar. *Psihologia* se ocupă de *limbaj*, punând accentul pe *vorbire* ca modalitate primordială şi fundamentală a limbajului. (Paul Popescu-Neveanu, *Dicţionar de psihologie,* Editura Albatros, Bucureşti, 1978, p. 414).

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- ”o concretizare care evitã ambiguitãţile prin utilizarea în anumite contexte: limbajele de specialitate sau profesionale” (*ŞAL 1997: 276*).

În concepţie saussurianã şi postsaussurianã, *limbajul* se defineşte în relaţie cu *limba*: limba este o parte a limbajului care existã printr-o practicã socialã a numeroase acte de vorbire concrete, ca realizare individualã. Coşeriu defineşte însã limbajul ca ansamblu al limbii şi al discursului, cvasisinonim cu vorbirea, înţeleasã, în general, drept competenţã, facultate (*Coşeriu*).

> *Vorbirea*, în concepţia saussurianã, este echivalentã cu discursul şi are caracter individual şi variabil. Din acest punct de vedere, în vorbire se pot distinge combinaţiile prin care subiectul vorbitor utilizează codul limbii pentru a exprima gândirea sa personalã şi mecanismul psiho-fiziologic care îi permite sã exteriorizeze aceste combinaţii. F. de Saussure are în vedere raportul social-individual sau vorbirea ”colectivã” şi vorbirea ”individualã”, altfel spus - raportul schemã - utilizarea schemei. Vorbirea este un act de voinţã care presupune din partea vorbitorului o activitate de selecţie şi punere în practicã a unei tehnici idiomatice efectiv realizate (la nivelul unei limbi anume şi la nivelul unui vorbitor care o singularizează).[26]
>
> Pentru Hjelmslev, vorbirea este un act concret care nu interesează lingvistica, iar distincţia dintre limbã şi vorbire este fãcutã prin opoziţia dintre schemã (forma purã) şi uzaj (ansamblul de deprinderi).
>
> Coşeriu aratã cã vorbirea poate fi privitã sub douã aspecte: vorbirea ca activitate şi vorbirea ca facultate de a vorbi, de a exprima, sau tehnicã a vorbirii. Prima interpretare este în sens saussurian, vorbirea prezentându-se ca o tehnicã idiomaticã efectiv realizatã. În ceea ce priveşte pe cea de-a doua, teoria lui Coşeriu

[26] Ch. Bally a introdus categoria *actualizãrii* conceputã ca mecanism al trecerii limbii în vorbire.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

> porneşte de la premisa cã, în mod concret, nu existã decât activitãţi lingvistice şi admite cã, în cadrul realitãţii unitare şi indivizibile care e limbajul, se pot introduce delimitări din diferite perspective. El considerã cã dicotomia saussurianã limbã/vorbire este influenţatã de gradele de abstractizare diferite: între sistem (limbã) şi vorbire se situează norma. Dacã se stabileşte opoziţia între concret şi abstract, numai vorbirea concretã şi norma individualã se încadrează în "parole", iar norma socialã şi sistemul funcţionează în limbã.

Coşeriu propune astfel o teorie care sã împace diferitele puncte de vedere privind raportul *limbã - vorbire* şi porneşte de la faptul acceptat cã limbajul este o activitate umanã universalã, care se realizează întotdeauna şi în mod necesar individual, în acord cu anumite norme istorice, cu anumite tradiţii istorice, şi anume într-o limbã. "Nu existã limbaj care sã nu fie limbã; şi atunci când se fac, se construiesc în mod artificial limbi, se fac tocmai de acord cu acest model al limbilor tradiţionale, al tradiţiilor istorice ale limbajului." (*Coşeriu 1992/1993: 30*).

Autorul atrage atenţia cã existã trei niveluri ale limbajului: *nivelul universal* (al limbajului, în general), *nivelul istoric* (al comunitãţilor istorice) şi *nivelul individual* (al individului vorbitor dintr-o limbã). Pentru fiecare nivel, lingvistul gãseşte un corespondent: ca activitate (*enérgeia* =activitate creatoare a omului), ca tehnicã (*dynamis*=ceea ce s-a învãţat şi se aplicã) şi privind conţinutul. Se constituie astfel o structurã în care *nivelului universal* îi corespunde vorbirea în general, sub formã de *competenţã elocuţionalã*, vizând *desemnarea*; *nivelului istoric* îi corespunde limba sub formã de *competenţã idiomaticã*, vizând *semnificaţia*; *nivelului individual* îi corespunde discursul (ca unitate a vorbirii - act de vorbire, serie de acte de vorbire), sub formã de *competenţã expresivã*, vizând *sensul*. Fiecare dintre forme este autonomã la nivelul ei, dar nu existã separat de celelalte. La fiecare nivel

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

acţionează norma pe baza cunoaşterii lucrurilor, a lumii în care trăim: la nivel elocuţional, norme ale vorbirii, ale gândirii, în general, pe de o parte, şi norme determinate de cunoaşterea lucrurilor, de cunoaşterea lumii, pe de altă parte. La nivelul individual, al competenţei expresive, acţionează, după Coşeriu, norme specifice, independente de limbă, pentru construirea unui anumit tip de discurs, care intervin în momentul vorbirii în situaţii determinate, când se vorbeşte despre anumite lucruri sau cu anumiţi interlocutori. (*Coşeriu 1992/1993: 36*)

> Problematica limbajului din perspectivă filozofică a fost dezbătută de Eugen Coşeriu (*Coşeriu 1992/1993: 8-26*) care arată că încă în antichitate existau cele două direcţii de gândire în legătură cu întrebarea ce este limbajul.[27] În primul rând, direcţia care consideră limbajul în relaţie directă cu lucrurile pe care le numeşte, "limbajul spune, într-un sens care rămâne să fie definit, ce sunt lucrurile, se referă la esenţa lor, numeşte lucrurile, le reprezintă într-un anume fel pentru om", iar în al doilea rând, direcţia care se ocupă de rolul limbajului în comunicare, adică de intersubiectivitatea limbajului, (bazată pe principiul comunităţii limbajului). Comentând raportul dintre limbaj şi esenţa lucrurilor şi problema intersubiectivităţii limbajului, Coşeriu aminteşte de Heraclit, care susţinea "un fel de identitate" între trei forme ale logosului, adică ale raţiunii: *logos ca limbaj, logos ca lucru* şi *ca gândire*. De la Heraclit, filozofia greacă cunoaşte două direcţii de interpretare a raportului dintre lucruri, gândire şi limbaj. Prima consideră că numele sunt necesare şi corespund naturii lucrului, altfel spus, numele este cerut de lucrul pe care îl reprezintă, este "motivat", chiar dacă cu timpul această motivare s-a diminuat sau s-a şters din conştiinţa vorbitorilor. A doua susţine că numele sunt "instrumente mai mult sau mai puţin convenţionale". Prin prezentarea în continuare a concepţiilor privind teoria "în acord cu natura, după natură" şi a teoriei "(im)punerii numelui" în filozofia greacă, Coşeriu demonstrează că, practic, ambele direcţii se regăsesc atât la Platon cât şi la Aristotel. Dacă

[27] Regăsite mai târziu La Vico, Hegel şi Humboldt.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Platon[28] nu ajunge la nici o soluţie în ceea ce priveşte una sau alta dintre interpretări, Aristotel introduce trei schimbări importante care îi permit să rezolve problema raportului dintre cuvinte şi lucruri. ”Aristotel trece de la planul cauzal propus până la el, de la acea motivare a numelui prin lucru sau printr-o lege impusă, la o explicare prin planul finalităţii, printr-un plan al funcţiunii, am spune, culturale.” Aristotel elimină, de asemenea, problema adevărului cuvântului, precizând că limbajul ca atare este anterior înseşi distincţiei între ”existenţă şi nonexistenţă”. Cuvântul în sine nu este nici adevărat, nici fals. Problema adevărului se pune numai atunci când limbajul devine propoziţie, şi anume doar atunci când se afirmă sau se neagă ceva. În al treilea rând, Aristotel precizează raportul dintre lucru şi nume, folosindu-se de alte trei raporturi: între forma materială şi conţinut; între semnul cu formă şi conţinut, adică între nume şi lucrul desemnat; între raportul nume-lucru (ca subiect al propoziţiei) şi predicat (ce se spune despre nume ca noţiune). Ajunge astfel la interpretarea numelor drept ”conţinuturi ale conştiinţei” care nu sunt nici adevărate, nici false, fiindcă nu afirmă, nici nu neagă ceva despre lucruri, dar au o semnificaţie (conţinut de conştiinţă).

Aristotel aratã cã orice expresie lingvisticã este semanticã[29], dar nu orice expresie lingvisticã este adevãratã sau falsã (doar propoziţia poate fi adevãratã sau falsã). Folosind termenul de *logos apofantikos* pentru propoziţiile care ”afirmă sau neagă ceva cu privire la lucruri“, Aristotel va spune deci că tot limbajul este de natură semantică, dar nu tot limbajul este apofantic. Urmărind al doilea raport, Aristotel trece la finalitate şi aratã cã ”nici un obiect nu este nume prin natura sa, ci este nume numai când devine simbol, adicã atunci când este expresie umanã intenţionatã”. Deci raportul cu lucrul este considerat de Aristotel, ”aşa cum s-a stabilit prin tradiţie, de acord cu ceea ce s-a stabilit”, fiind un raport de ordin istoric. În ceea ce priveşte raportul dintre nume şi predicat, el este fie adevărat, fie fals. În acest caz Aristotel vorbeşte de lucruri, şi aceasta, considerã Coşeriu,

[28] În special în *Cratylos*.

[29] Adicã semnificativã, are o semnificaţie. Semnificaţia este tocmai acea posibilitate de desemnare a unităţii unei esenţe, a unui mod de a fi. ”Când numim pe cineva om, îl numim prin *umanitatea* din el, *prin faptul de a fi om*”.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

deoarece propoziţia vorbeşte despre lucruri, obiecte, şi nu despre cuvinte.

În esenţã, Aristotel aratã cã *logos semantikos* primeşte determinări ulterioare suplimentare, de tipul *logos apophantikos*, *logos pragmatikos* sau *logos poietikos*, *logos semantikos* interacţionând obligatoriu cu una sau alta dintre determinări. Cuvântul ca atare este doar o delimitare a unei substanţe, a unui mod de a fi.

Concepţiile despre limbaj ale lui Aristotel vor fi reluate şi dezvoltate mai întâi de stoici iar mai târziu de Sfântul Toma d'Aquino, de Hegel şi Heidegger, de Benedetto Croce în *Estetica.*

Coşeriu subliniazã faptul cã dacã pânã la Sfântul Toma, pânã la scolastica târzie, pe primul plan a stat dimensiunea obiectivã a limbajului, de aici[30] înainte este tot mai mult luatã în considerare şi cealaltã dimensiune, şi anume intersubiectivitatea.

Sfântul Toma, Juan Luis Vives, G. Berkeley, David Hume, M. Merleau-Ponty, Guido Callogero, John Dewey sau Heidegger au prezentat în teoriile lor puncte de vedere mai mult sau mai puţin apropiate. În esenţã, pãrerile lor converg spre înţelegerea limbajului, pe de o parte, drept instrument al gândirii, iar, pe de alta, drept instrument al comunicării, datoritã acelei calităţi de a fi comun vorbitorilor dinainte şi de a deveni comun în timpul comunicării, de a crea o legãturã care se bazează pe ceva comun anterior actului de vorbire.

Într-o încercare de a sintetiza dimensiunea obiectivităţii şi intersubiectivităţii, Coşeriu apeleazã la o lucrare de lingvisticã a lui Humboldt, în care ideea fundamentalã este aceea cã "în creaţia originarã a limbajului, obiectivitatea şi intersubiectivitatea sunt simultane şi complementare". Comentând ideea, Coşeriu subliniazã

[30] Se gãsesc doar referiri sporadice: la Platon, noţiunea de "manifestare", adicã faptul cã prin limbaj dãm pe faţã unii faţã de alţii ceea ce avem în minte, în interiorul conştiinţei; la Aristotel afirmaţia cã limbajul este stabilit prin tradiţie, dar şi recunoaşterea în *Politica* a faptului cã limbajul este baza comunităţilor omeneşti, ca fiind o calitate exclusiv umanã; la Sfântul Augustin care recunoaşte rolul limbajului în cadrul comunităţii şi care afirma cã "fiecare dintre noi trãieşte mai cu plãcere cu un câine al sãu decât cu un om care vorbeşte altã limbã".

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

faptul cã limbajul se creeazã pentru a domina obiectul, dar acesta nu poate fi obiectivat decât atunci când admitem cã şi pentru ceilalţi este la fel. Acest obiect se desprinde de tine numai atunci când accepţi cã este al tãu şi al altuia, îl recunoşti şi tu şi celãlalt. Intersubiectivitatea presupune cã în creaţia originarã înţelesul nu este numai al meu sau al tãu, ci al amândurora, cu sublinierea cã orice creaţie lingvisticã se face într-o anumitã limbã. ”De aceea, fiecare limbã are şi o dimensiune viitoare. Româna, de exemplu, este nu doar ce s-a spus pânã acum, ci în egalã mãsurã ce se poate spune de acum încolo. O limbã nu este un depozit simplu, ci şi un sistem al modurilor de a face, de a crea semnificaţii. O limbã este şi creaţie originarã, dar şi creaţie pentru altul, prin atribuirea propriului eu celuilalt. Astfel s-au creat şi se creeazã permanent limbile. Aceastã experienţã o avem în fiecare zi şi de aceea nu ne mai gândim la ea.”

Vorbind despre autonomia limbajului, Coşeriu subliniazã ideile lui Giambattista Vico, acesta integrând limbajul printre obiectele culturale, ca obiecte formale, create de om; ”ele se aflã în conştiinţa noastrã, dar le şi construim în lume, dându-le o substanţã, asemenea aceleia a obiectelor naturale”. Prin aceste trãsãturi, limbajul îşi dobândeşte autonomia. ”El poate fi utilizat pentru a comunica, pentru a vorbi despre lucruri, dar este el însuşi o creaţie, o operã, un mod de a cunoaşte; este un mod de cunoaştere intuitivã, de cunoaştere a universalului în faptul individual. Ca operã individualã, un cuvânt conţine universalul.”

În ceea ce priveşte motivarea limbajului, Coşeriu considerã cã Hegel a rãspuns la aceastã întrebare, când l-a caracterizat pe om prin cele douã dimensiuni ale sale, depinzând amândouã de determinarea originarã: dimensiunea fizicã, biologicã şi dimensiunea spiritualã. În conformitate cu prima, omul îşi construieşte o lume pentru necesitãţile sale ca fiinţã biologicã. Conform celei de-a doua dimensiuni, omul respinge lumea ”care i se dã ca senzaţie fugitivã” şi îşi creeazã o altã lume pentru necesitãţile sale ca fiinţã spiritualã, o lume pe care ”sã o poatã gândi, sã o poatã studia, sã o poatã transmite sub formã de cunoaştere altor oameni” în prezent sau în viitor. De aici, cele douã dimensiuni ce-l caracterizeazã pe om: munca, construire a lumii reale şi limbajul, construire a lumii potrivite pentru fiinţa spiritualã”. (*Coşeriu 1992/1993: 24*).

***

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Principala funcţie a limbajului este *funcţia de comunicare*.

În 1934, Karl Buhler propunea o primã clasificare, în lingvistica modernã, a funcţiilor limbii, din perspectivã filozoficã şi psihologicã, determinând: *funcţia de reprezentare* sau *referenţialã* (despre obiectul discutat); *funcţia de expresie* sau *subiectivã* (privitoare la vorbitor); *funcţia intersubiectivã*, referitoare la receptor. În 1963, Roman Jakobson enumerã şase funcţii care se ierarhizează diferit, în funcţie de situaţie (de «context»): *funcţia emoţionalã* (expresivã), centratã pe emiţãtor; *referenţialã*, centratã pe context; *poeticã*, centratã pe mesaj; *faticã*, centratã pe contactul dintre parteneri; *conativã*, vizând receptorul sau destinatarul; şi *metalingvisticã*, orientatã cãtre cod.

Au existat şi alte clasificări[31], dar oricare din funcţiile determinate nu sunt altceva decât «subfuncţii» ale funcţiei de comunicare, funcţie primordialã şi principalã. (*Slama Cazacu: 1999: 101-102*). Funcţie a limbajului, funcţia de comunicare este o realizare a acestuia, privit ca proces cu doi poli: *emiterea* ca act intenţional, care presupune transformarea unui conţinut psihic într-un fapt obiectiv cu o anume semnificaţie codatã, prin intermediul unui mesaj, şi *receptarea*, ca atitudine activã de preluare a mesajului şi de înţelegere a acestuia prin efortul de decodare. ”Caracterul bipolar al limbajului cere ca expresia sã fie inteligibilã pentru cei care recepţionează şi ca înţelegerea sã fie adaptatã la modul de a se exprima al persoanei care emite.” (*Slama Cazacu 1999: 103*).

Problemele limbajului au continuat sã preocupe pe cercetãtorii din diverse domenii, dând naştere la mai multe teorii care atestã complexitatea fenomenului.

[31] Fr. Kainz, Renzo Titone, Tatiana Slama Cazacu etc.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Capacitatea de a emite semnale verbale, de a folosi limbajul articulat, a constituit obiect de studiu şi de construire a numerose teorii care nici astăzi nu s-au pus definitiv de acord asupra a cel puţin două probleme: motivarea limbajului şi interpretarea celor două aspecte ale limbajului. În peisajul teoretic, se disting mai multe tendinţe din care două s-au impus: *teoria relativistă* care susţine că limba delimitează gândirea (limba este cea care ne limitează experienţele) şi *teoriile universaliste* care insistă pe ideea potenţelor creatoare ale limbii (limba nu limitează capacitatea de a gândi; orice om normal dispune de la naştere de o schemă conceptuală originară [*innate conceptual scheme*], ceea ce se extinde şi la nivelul colectivităţii; fiecare colectivitate îşi construieşte limba pe baza aceloraşi principii universal valabile); conform universalismului, limba stă la dispoziţia gândirii. Ambele sunt însă două tipuri ideale. *(Ştiinţa comunicării 1998:169-170).* Teoria *inneistă* (universalismul) şi cea *constructivistă* vin amândouă din zona psiholingvisticii şi au cel puţin doi susţinători de marcă: pe Noam Chomsky şi pe Jean Piaget. Controversa lor porneşte de la a accepta sau nu caracterul înnăscut al limbajului. Dacă pentru Piaget limbajul reprezintă un caz particular al "funcţiei semiotice" şi condiţiile apariţiei sale fac parte "dintr-un ansamblu mai larg, pregătit de diferite stadii de inteligenţă senzorio-motorii", pentru Chomsky determinarea genetică a structurilor limbajului este evidentă. (*Teorii ale limbajului. Teorii ale învăţării Dezbaterea dintre Jean Piaget şi Noam Chomski***,** Studiu introductiv de Călina Mare, Editura politică, Bucureşti, 1988, p.309). Este interesant de urmărit cum, în ultimă instanţă, cele două teorii aflate la antipozi, prin ele însele, dar şi prin interpretările oferite de participanţii la dezbateri (psihologi, biologi, filozofi, lingvişti), se apropie până la intersectare în unele sau altele dintre afirmaţiile celor doi reprezentanţi. Astfel, Piaget afirmă: "Am spus deja că toate conduitele comportă un aspect înnăscut şi unul dobândit, dar că nu se ştie unde se află frontiera dintre ele. Nu am negat niciodată că există ceva înnăscut în funcţionare, căci niciodată nu s-a reuşit să se facă un om inteligent dintr-un imbecil." (p. 311), iar Chomsky recunoaşte: "Anumite aspecte ale limbajului sunt în legătură cu inteligenţa", dar "Un cimpanzeu şi un afazic grav pot face lucruri minunate, pot avea capacităţi reprezentative, să manipuleze înlănţuiri complexe de simboluri, să facă judecăţi de cauzalitate, dar nu pot pur şi simplu, să vorbească." (p. 331) Aceasta, deoarece, adaugă Chosmky,

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

cimpanzeului îi lipseşte ceva, ”acel mic fragment al emisferei stângi, răspunzător de structurile foarte specifice proprii limbajului omenesc”. (p. 329) Lucrurile se complicã şi mai mult în momentul în care, aşa cum afirmã Hilary Putnam, existã atât inteligenţã generalã, cât şi un model înnăscut. (p. 493) Practic, cu mijloacele pe care le are omul la îndemânã în acest moment, răspunsul în ceea ce priveşte caracterul limbajului ca fenomen psihologic se bazează încă pe compromisuri teoretice

Problemele sunt la fel de complexe şi în ceea ce priveşte explicaţiile referitoare la diversitatea limbilor ca sisteme de semne mai mult sau mai puţin diferite, considerând aici expresia şi conţinutul (ca substanţă şi formă - *Hjelmslev*). O serie de teorii au vizat schimbarea lingvisticã, urmărind să clarifice natura şi cauzele acesteia.

Amintim teoriile: *naturalistă* (ex. a mutaţiilor consonantice din limbile germanice), *substratului etnic* (a lui G. I. Ascoli), *tendinţelor limbilor şi a generaţiilor* (ambele susţinute de A. Meillet), teoria *minimului efort*, teoria *analogiei*, teoria *economiei expresiei.*

Toate, susţine Coşeriu, mai degrabă ”decât să identifice motivaţiile schimbării lingvistice, pun în evidenţă «mecanismul» şi condiţiile acestei schimbări”. Autorul subliniază că, de fapt, schimbările lingvistice provin întotdeauna de la un act individual, de la o inovaţie care se difuzează prin imitaţie. Acelaşi lucru se întâmplă şi în cazul strict al schimbărilor fonetice. Acestea se produc mai întâi la nivelul unui cuvânt, fiind acceptate ulterior la nivelul altor cuvinte în care contextul fonic este acelaşi, reproducându-se, de obicei, în toate cazurile analoge, sau în marea majoritate a acestora, ”ceea ce justificã principiul metodologic al

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

corespondenţei regulate între două faze succesive ale aceluiaşi sistem sau ceea ce se numeşte lege fonetică." (*Coşeriu 1995: 74-91*).

2.2. Limba -cod

Modelul fundamental al comunicării dezvăluie că relaţia de comunicare lingvistică nu se stabileşte direct, ci prin folosirea unui cod constituit din semne cu valoare constantă şi generală pentru membrii aceleiaşi societăţi, dar având totodată şi o valoare variabilă, adaptată contextului. Contextul privit ca ansamblu determinat lingvistic, psihologic şi social, imprimă, în ultimă instanţă, organizarea specifică tuturor mijlocelor de expresie, astfel încât actul receptiv să se poată realiza cât mai corect. El trebuie avut permanent în vedere, chiar şi atunci când studiul asupra comunicării se realizează selectiv, structural.

Pentru realizarea comunicării este nevoie, deci, de un instrument comun cunoscut ambilor vorbitori. Acest instrument care permite codarea şi decodarea limbajului este *limba,* concomitent *competenţă elocuţională, competenţă idiomatică* şi *competenţă expresivă.* Existenţa codului, existenţa unor baze fiziologice normale care să permită analiza şi decodificarea mesajului, condiţiile psihice generale, care creează «atitudinea de limbaj», reprezintă tot atâtea premise ale actului comunicării.

Limba este un termen care se foloseşte în lingvistică sub accepţiunea de sistem general al unei limbi date, delimitare introdusă de Saussure pentru a desemna "cel mai important sistem de semne prin care oamenii comunică între ei." Limba este consideratã normă, sistem lingvistic care se realizează în

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

vorbire şi aparţine societãţii[32]. Eugen Coşeriu atrage atenţia însã cã limba trebuie privitã ”mai întâi ca funcţiune şi apoi ca sistem”, aceasta pentru cã, adaugã el, ”limba nu funcţionează fiindcã este sistem, ci dimpotrivã, este sistem pentru a îndeplini o funcţiune [...], devine evident faptul cã termenii problemei trebuie inversaţi” (*Coşeriu 1997: 27*). Dupã acelaşi autor, limba nu se manifestã decât în vorbirea indivizilor ”iar a vorbi înseamnã întotdeauna a vorbi o limbã.” (*Coşeriu 1997: 29*)

Nivelul competenţei idiomatice, al limbii, este ceea ce se numea la Saussure *langue*, având caracter sincronic şi omogen. Coşeriu considerã cã o asemenea limbã este limba istoricã drept ”sistem de tradiţii ale vorbirii într-o comunitate”. Nici mãcar aceastã limbã nu este omogenã, fiind de fapt ”o colecţie de sisteme”, uneori chiar divergente, adicã deosebite. (*Coşeriu 1992/1993: 38*). Ceea ce ar corespunde termenului saussurian de *langue* ar fi acela de limbã funcţionalã, adicã limba care funcţionează în mod imediat în vorbire, mai bine zis, în fiecare punct al vorbirii (*Coşeriu 1992/1993: 39/ Coşeriu 2000: 249 ş.u.)*) [33].

[32] Noţiunea saussurianã de ”limbã” se suprapune definiţiei faptului social la Durkheim, afirmã Meillet (vezi A. Meillet*, Linguistique historique et linguistique générale,* II, Paris, 1938, p. 72-73, apud E. Coşeriu*, Sincronie, diacronie şi istorie. Problema schimbãrii lingvistice,* Editura Enciclopedicã, Bucureşti, 1997, p. 36.)

[33] Coşeriu subliniazã faptul cã *limba funcţionalã* este o limbã determinatã, care nu se prezintã niciodatã complet şi nu apare ca singura limbã cunoscutã de vorbitor, fiecare cunoscând, mai mult sau mai puţin, diferite limbi funcţionale, aşa cum cunoaşte mai multe stiluri de limbã. Deci *limba funcţionalã trebuie dedusã din vorbire* de fiecare dintre noi, sau din propria competenţã lingvisticã, ca o limbã omogenã care este obiectul de descriere gramaticalã.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Realitatea concretã a limbajului este, după Coşeriu, *actul lingvistic* (*Coşeriu 1995: 26-31*), adicã actul de a întrebuinţa pentru comunicare unul sau mai multe semne ale limbajului articulat. Un cuvânt, o frazã efectiv spuse sunt acte lingvistice. Actul lingvistic este, prin natura sa, act eminamente individual, însã determinat social prin însãşi finalitatea sa, care este aceea de a spune cuiva ceva despre ceva. Complexitatea actului lingvistic reflectã de fapt complexitatea limbajului, ceea ce duce inevitabil la schimbãrile lingvistice de la individ la individ. Chiar dacã sunt folosite modele lingvistice anterioare, noul act lingvistic nu va fi niciodatã identic cu acestea.[34].

Limba, în concepţia coşerianã, este caracterizatã prin *omogenitate* şi prin *varietate*. Fiind activitate creatoare, limbajul poartã în sine aceastã varietate în fond nelimitatã (pânã la individ, dar şi pânã la momente diferite de exprimare ale aceluiaşi individ). Coşeriu prezintã cele trei tipuri mari de varietate: *varietate diatopicã* (în spaţiu), *varietate diastraticã* (între pãturile sociale şi culturale ale unei comunitãţi) şi *varietate diafasicã* (între modalitãţile de vorbire determinate

[34]"S-a constatat cã orice sunet, fie el cât de simplu, nu se pronunţã practic niciodatã exact în acelaşi fel de cãtre indivizi diferiţi şi nici mãcar de cãtre acelaşi individ în momente diferite: ceea ce numim **a,** de exemplu**,** este în realitate un ansamblu de realizãri acustice diferite; iar o realizare acusticã **a,** consideratã izolat, nu este decât un exemplu al unei entitãţi abstracte, **a,** ceea ce numim fonemul **a** sau un exemplu al unei clase (vocale, de ex.). Individul creeazã actele sale lingvistice dupã modele anterioare pe care le pãstreazã în memoria sa, altfel spus, el recreeazã actele, dar recreându-le, le modificã în formã şi conţinut. Pe de altã parte, nici intuiţia şi nici perceperea nu sunt identice la emiţãtor şi receptor, întotdeauna existând o zonã, chiar infimã, de neînţelegere datoratã unor cauze obiective şi subiective, ceea ce conduce la deformarea voitã sau nu a modelelor anterioare." (*Coşeriu 1995: 30*),

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

prin situaţia însãşi a vorbirii şi prin elementele situaţiei vorbirii, adicã cine vorbeşte, cu cine, despre ce, în ce circumstanţe) (*Coşeriu 1992/1993: 38*). Cele trei tipuri de varietate sunt puse în relaţie prin intermediul unei alte dimensiuni universale, *alteritatea*, cu omogenitatea, aceasta fiind şi ea, la rândul ei, *sintopicã*, (în sens spaţial, dialect), *sinstraticã*, (nivel de limbã) şi *sinfasicã*, (stil de limbã). Fiecare unitate este unitarã numai într-un sens, în celelalte douã prezentând varietate. (*Coşeriu 1992/1993: 39*). Limba funcţionalã este limba idealã, *langue* (*Saussure 1998*), obiect al lingvisticii structurale, unitarã nu numai sincronic, ci şi sintopic, sinstratic şi sinfazic, "fãrã diferenţe nici în sus, nici în jos, nici la dreapta, nici la stânga". Ea existã şi se realizează imediat în vorbire, în fiecare punct al vorbirii. (*Coşeriu 1992/1993: 60*).

În funcţie de omogenitate şi varietate existã, dupã Coşeriu, patru discipline sincronice, descriptive: *gramatica* (în sens general), care studiazã omogenitatea, *dialectologia*, care studiazã varietatea diatopicã, *sociolingvistica*, care studiazã varietatea diastraticã şi *stilistica* care studiazã varietatea diafasicã.

2.3. Cuvântul - semn lingvistic

Limba reprezintã un sistem de semne mai mult sau mai puţin arbitrare, constituind codul fundamental utilizat în procesul de comunicare umană.

O discuţie despre semne trimite la o ştiinţă care s-a impus cu deosebire începând cu anii *50 ai secolului XX: *semiotica* sau *semiologia*. Ştiinţă a semnelor, a producerii şi utilizării lor în procesul de comunicare, semiologia prefigurează de fapt ştiinţele

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

comunicării şi informaţiei. Datorând mult structuralismului şi, în special, lui Saussure, semiologia studiază funcţionarea semnelor în cadrul sistemului. Un element al sistemului nu semnifică prin adecvare la un lucru sau eveniment, ci în raport cu relaţia de opoziţie sau de distincţie în interiorul structurii. În limbi nu există decât diferenţe, afirmă Saussure care vorbind despre funcţionarea sunetelor spune că aceasta are un caracter discret şi opoziţional, fonemele, de exemplu, fiind discontinue, un *b* nu este un *p*, iar între ele nu există un al treilea termen. Ordinea binară sau digitală nu se bazează pe valoarea intrinsecă a elementelor, ci doar pe poziţia lor în sistem. Semiologia va proceda în primul rând la desprinderea semnelor de lucruri, astfel încât semnele să poată fi gândite conform tabelului de opoziţii pertinente, adică prevăzute în cod[35]. O asemenea structură în care acţionează semiologia este limba, unde semnele nu aderă la lucruri, ci semnifică prin opoziţie, cu excepţia onomatopeelor sau a unor cuvinte „motivate".

Două curente sunt recunoscute în semiologie: unul logocentrist, aparţinând lui Roland Barthes[36] care vede în această ştiinţă un fel de superlingvistică, şi altul, cel iniţiat de Charles S. Peirce[37], pentru care totul este semn. Saussure postula existenţa unui emiţător şi a unui receptor. Peirce propune trecerea din semn în semn, orice „obiect" putând servi drept semn pentru alt semn şi aşa mai departe. Schema binară saussuriană este înlocuită cu triunghiul în care relaţia între semn şi obiect se realizează prin intermediul unui *interpretant* văzut ca punct de vedere, ca un cod sau ansamblu de cunoştinţe constituite, convenţia care permite raportarea unui semn la un anumit obiect.

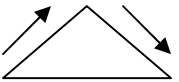
[35] Vezi şi Daniel Bougnoux**,** *Introducere în ştiinţele comunicării*, Polirom, 2000, p. 40.

[36] Roland Barthes, *Essais de sémiologie*, Seuil, Paris. El susţine că sarcina semiologului este de a ridica discursul „mut" sau confuz la nivelul explicitării logice proprii numai logosului. Acest logocentrism postulează că pe măsură ce omul este mai cultivat se foloseşte tot mai mult de limbaj, „interpretant universal" şi semnificant prin excelenţă.

[37] Charles S. Peirce, *Écrit sur le signe*, trad. fr. şi prezentare de G. Deledalle, Seuil, Paris, 1978.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

interpretant

semn (representamen) *obiect*

Un exemplu de interpretare în perspectivă peirceniană este cerul roşu care din punct de vedere meteorologic înseamnă timp frumos, dar care pentru un pictor poate semnifica cu totul altceva. La fel se poate întâmpla cu un semn lingvistic cum este „poartă" care poate trimite la obiect, dar care, contextual, poate să însemne şi deschidere, posibilitate.

Peirce va face, de altfel, distincţie între principalele tipuri de semne: indiciale, iconice şi simbolice

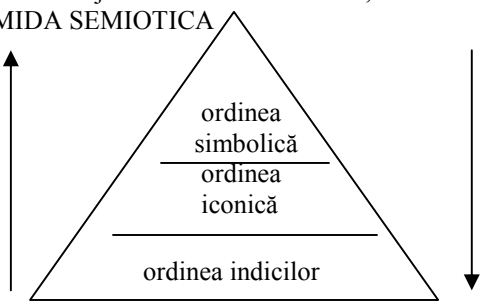
- *Indicele* reprezintă *semnul* al cărui sens nu poate fi asigurat decât relativ la o situaţie de comunicare realã sau reprezentatã de text. Indicele din domenii nelingvistice se aflã el însuşi în contiguitate cu obiectul denotat (de exemplu, simptomul unei boli, scãderea barometrului). Limbile naturale nu au indici puri, ci *semne indiciale* ca demonstrativele, posesivele şi toate semnele cu întrebuinţare deicticã. Pentru Pierce indicele este un semn extras din lucru, care pierde imediat trãsãtura ce face din el un semn dacã obiectul sãu nu mai existã (un obiect cu o gaurã de glonte poate fi indice numai în anumite situaţii). Indicele nu reprezintă lucrul, ci este manifestarea acestuia în mod direct, real (vezi amprentele, simptomul medical sau meteorologic, urmele, depunerile, dar şi intonaţia, contactul vizual, poziţia corpului, mimica şi gestica pentru comunicarea verbală). J. Lyons considerã indice situaţiile în care existã un raport suprapus sau stabilit între un semn A şi un obiect C, raport care face ca ocurenţa lui A sã implice prezenţa sau existenţa lui C. Indicii sunt la originea sistemului de comunicare reprezentând continuitatea dintre obiect şi semn.
- *Iconul* sau *semnul iconic* ca semn non-arbitrar al cãrui *semnificant* reprezintã analogic refrenul se bazează pe asemãnarea naturalã sau culturalã. El presupune, în accepţia lui Peirce, ruptura semioticã, păstrând însã continuitatea prin analogie. Peirce propune

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

ca subdiviziuni ale *semnelor iconice* imaginile, diagramele şi metaforele (în privinţa ultimei existând păreri contrare, care consideră iconul mai degrabă o sinecdocă decât o metaforă). Iconul presupune aceeaşi calitate sau aceeaşi configuraţie a calităţilor pe care un obiect le denotă (de ex. onomatopeele sau diagramele care reproduc relaţiile între proprietăţi). *Semnele iconice* sunt prezente în limbile cu scriere ideografică în diverse grade (ieroglifele nu sunt decât slab iconice). J. Lyons delimitează *semne iconice* de gradul întâi, cum ar fi sunetele păsărilor de tipul *cu-cu* (care se referă la sursa sunetelor); la fel se presupune că ar fi existat în franceză un *semn iconic* de gradul întâi redând sunetele scoase de cucuvea, cuvânt care s-a pierdut în franceza actuală, unde există numai sensul de "femeie bătrână, acră"; acest din urmă sens este considerat un icon secundar sau de al doilea grad, bazat pe o legătură iconică primară cu strigătul caracteristic păsării.

- *Simbolul* nu există ca semn fără interpretant fiind legat de triunghiul semiotic (cuvânt/concept/lucru), unde denumeşte relaţia care uneşte conceptul de lucru. Simbolul se referă la ceva prin forţa unei legi, condiţie îndeplinită de majoritatea cuvintelor unei limbi. Spre deosebire de imagine, simbolul se structurează prin excludere. Prezenţa unui semn simbolic înseamnă absenţa tuturor celorlalte din locul pe care acesta îl ocupă (cuvânt în locul oricărui alt semn, litera alfabetului în structura cuvântului, roşul semaforului). De la indicele tridimensional la ordinea simbolică liniară, prin ordinea bidimensională, de regulă, a semnelor iconice, drumul este de la concret la abstractizarea maximă din sistemul digital: („totul sau nimic"), între două fenomene pe care le articulează limba, ca şi între 0 şi 1 din limbajul binar al calculatorului, nu există al treilea termen.

PIRAMIDA SEMIOTICA

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Urmărind piramida, se poate observa că sensul culturii logocentrice, al învăţării este spre ordinea simbolică. Aceasta înseamnă limbaj, calcul şi raţiune şi apărea încă la Platon, şi este şi azi prezentă în tot ceea ce presupune logosul, numericul. Dar arta, poezia, cultura de masă sau somnul se folosesc de imagine şi de indici, deci sensul este invers. Îmbinarea lor creează lumea noastră exterioară şi interioară.

- *Semnalul* - ca tip de semn este un fapt imediat perceptibil care informează asupra a ceva ce nu e imediat perceptibil. Două condiţii sunt necesare pentru ca un semn să poată fi considerat semnal: să fie produs pentru a servi indicele, cu o intenţie determinată, şi cel căruia îi e destinată indicaţia conţinută în semnal să poată să-l recunoască. Un semn-semnal este voluntar, convenţional şi explicit. *(Vezi şi ŞAL 1997: 443-444)*

Semnele limbajului articulat au întotdeauna valoare simbolicã, adicã o valoare care nu rezidã în semnele materiale ca atare, valoare la care doar se referã.

În limbajul articulat, *cuvântul* reprezintă ”semnul” fundamental, constituit ca unitate lingvisticã complexã, realizatã simultan ca unitate foneticã, semanticã şi gramaticalã (*ŞAL 1997: 146*.)[38].

Definiţia semnului lingvistic a fost datã de Ferdinand de Saussure. Conform acestuia, semnul lingvistic este o entitate cu

[38] Cuvintele fiecãrei limbi au o anumitã structurã fonologicã de sunete (combinaţii determinate de foneme vocale şi foneme consoane în diferite poziţii care alcãtuiesc complexul sonor), o structurã morfologicã (combinaţii determinate de morfeme), semanticã (dezvoltare specialã a polisemiei, relaţii de sens proprii-sinonimie, antonimie, hiponimie) şi o anumitã structurã sintacticã (se respectã anumite reguli de combinare proprii în enunţ). Cuvântul intrã în relaţie cu unitãţi mai mici decât el (fonemul, morfemul) sau mai mari decât el (sintagma, propoziţia, fraza, enunţul, textul) şi se defineşte ca unitate relativ autonomã pentru cã poate fi izolat din enunţ prin: permutare (schimbarea poziţiei); substituţie (înlocuirea cu alt element de acelaşi tip).

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

două feţe: *semnificantul* şi *semnificatul*, în relaţie de presupunere reciprocă, conform metaforii foii de hârtie (nu se poate decupa niciuna dintre feţele foii, fără a o decupa şi pe cealaltă).

> Distincţia dintre semnificant şi semnificat apare, în alţi termeni, încă la Aristotel în *De interpretatione*, apoi, mai explicit la stoici.

După Saussure, semnul lingvistic uneşte un concept cu o imagine acustică. Imaginea acustică nu reprezintă sunetul material, ci "amprenta psihică a acestui sunet". Cuvântul exprimă un concept oarecare numai în măsura în care acesta este asociat cu un complex sonor (*Saussure 1998: 86*)[39].

> *Semnificantul* este una dintre cele două laturi interdependente ale semnului lingvistic. Este considerat latura materială a semnului, unităţile sale constitutive fiind fonemele, pe baza cărora se constituie complexul sonor, ca manifestare orală sau scrisă. Semnificantul este succesiv în timp (linear), caracteristică prin care se poate deosebi de semnificanţii altor sisteme semiotice. Indiferent de forma de manifestare, semnificantul apare materializat la nivelul percepţiei (audiţie, lectură, vizualizare); este virtual comun unei colectivităţi de vorbitori, adică indiferent la variaţiile individuale de timbru, de defecte de pronunţare etc., pentru că un fonem sau un grafem conservă aceeaşi funcţie distinctivă. Legătura dintre *semnificant* şi *semnificat* este indisolubilă, este arbitrară sau nemotivată. (*Saussure 1998: 85-86*) *Semnificatul* reprezintă latura ideală a semnului. Natura exactă a conceptului, relaţia sa cu sensul, cu semnificaţia, valoarea sunt probleme insuficient clarificate la Saussure, reluate ulterior de semantică sau de alte discipline ştiinţifice. Pentru Coşeriu, „conţinutul" urmează distincţia celor trei niveluri ale limbajului: nivelului universal, adică vorbirii, îi corespunde *desemnarea*, ca referinţă la „realitate", ca legătură între semn şi lucrul desemnat;

[39] Practic, nu este nevoie neapărat să auzi sunetul pronunţat; poţi vorbi cu tine însuţi, fără să deschizi gura, cuvintele limbii fiind imagini acustice.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

> nivelului istoric îi corespunde *semnificatul* considerat drept conţinutul dat al unui semn sau al unei expresii într-o limbă şi exclusiv prin intermediul limbii înseşi; nivelului individual îi corespunde *sensul*, drept conţinut propriu al unui text, dincolo de desemnare şi semnificat. S*emnificatul* este deci conţinutul unui semn aşa cum e redat într-o limbã determinatã (sau prin intermediul acelei limbi). Planul sensului este dublu semiotic, deoarece în acest plan un semnificant şi un semnificat de limbă constituie un prim set de relaţii, urmând un alt set în care semnificatul de limbă devine la rândul său „semnificant" pentru conţinutul textului sau „sens". Semnificatele lingvistice şi ceea ce ele desemnează constituie partea materială a textului literar, „semnificantul" altui semn, al cărui „semnificat" este sensul textului. Deci ceea ce se înţelege prin operă este de fapt un „semnificant". Personajele, de exemplu, devin simboluri prin intermediul cărora autorul spune ceva, ceea ce constituie sensul operei respective. Planul sensului şi al semnificatului sunt de regulă diferite, dar ele pot să coincidă, aşa cum se întâmplă în textul „comunicativ", informativ sau denotativ. *(Coşeriu 2000: 246-247)* Pentru cã *semnificatul* este legat de o limbã determinatã, se defineşte prin opoziţiile reciproce cu alţi semnificaţi, condiţionate de diverşi factori care conduc la diferenţe între limbi (*zãpadã* la eschimoşi este desemnatã prin 20 de unitãţi diferite; termenii cromatici). Segmentãrile distincte de la o limbã la alta se bazează pe generalizări diferite ale *semnificatului. (ŞAL 1997: 445)*

Cuvântul poate fi definit ca *relaţie interdependentã şi arbitrarã dintre un semnificant şi un semnificat, în felul acesta prin cuvânt fiind posibil sã ne referim la realitatea extralingvisticã sau la referent*.

Semnul lingvistic are caracter *binar*, rezultat din rolul sãu de intermediar între gândire şi sunete, dat fiind cã ideile se delimitează între ele numai în măsura în care sunt asociate cu anumite complexe sonore.

Semnul lingvistic este *linear*, ceea ce înseamnã cã e unidimensional sau cã se desfăşoarã într-o singurã direcţie, fie

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

că e perceput vizual, fie că e perceput auditiv. În felul acesta semnul lingvistic se opune altor semne multidimensionale (maritime, de ex.). Când a caracterizat semnul ca linear, Saussure a avut în vedere mai ales semnificantul; semnificatul nu e nici linear, nici non-linear, neexistând ca realitate temporală sau spaţială.

Semnul lingvistic este *arbitrar* sau convenţional, caracteristică ce garantează buna lui funcţionare. Saussure a arătat că semnificantul este arbitrar în raport cu semnificatul, în sensul că nu există nici o legătură necesară între complexul sonor şi conceptul pe care îl exprimă. Aceasta înseamnă că nimic din natura conceptului nu impune exprimarea printr-un anumit complex sonor.

> Încă înainte de Saussure, Aristotel spunea despre cuvinte că nu semnifică „prin natura lor" ci „în virtutea a ceea ce s-a stabilit", sau în acord cu tradiţiile istorice şi culturale. În lingvistica medievală este folosit chiar termenul de „arbitrar". *(Coşeriu 2000: 6, 11)*

Argumente pentru această interpretare sunt: faptul că acelaşi concept se poate exprima prin mai multe sinonime într-o anumită limbă; acelaşi concept se exprimă prin cuvinte diferite în diverse limbi. Diversitatea limbilor demonstrează că legătura dintre semnificant şi semnificat nu e condiţionată de necesităţi naturale nici în ceea ce priveşte realitatea extralingvistică (nici chiar onomatopeele nu se exprimă exact la fel în toate limbile). Legătura dintre sunete şi sens sau dintre semnificant şi semnificat este nu numai convenţională, ci şi culturală, presupunând un acord colectiv între vorbitorii aceleiaşi limbi la un moment dat.

Există doar câteva categorii de cuvinte pentru care semnul apare parţial motivat sau parţial determinat:

- motivaţie fonică în onomatopee, omofone, rime;

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- motivaţie morfologicã (în derivate);
- motivaţie semanticã (în relaţia dintre sensul propriu şi sensul figurat).

Între caracterul arbitrar, motivare şi convenţie există o strânsă legãturã. Caracterul arbitrar se opune celui motivat şi îl are drept corolar pe cel convenţional, dat fiind cã, în absenţa oricãrei motivãri, doar convenţia asigurã funcţionarea semnului. Dar caracterul convenţional nu îl exclude pe cel motivat, caracterul convenţional fiind primordial pentru semn, iar cel motivat fiind secundar. De aceea, chiar şi atunci când motivarea există, ea tinde sã se şteargã, sã disparã[40].

Semnul lingvistic are un caracter *imuabil*, imuabilitatea fiind determinatã de caracterul arbitrar şi convenţional, impunând sã nu fie schimbat sau înlocuit de vorbitorii unei anumite limbi. Relaţia dintre un semnificant şi un anumit semnificat trebuie sã fie, în principiu, mereu aceeaşi, ceea ce înseamnã introducerea caracterului social al relaţiei semn-referent. Imuabilitatea semnului înseamnã, de fapt, caracterul lui stabil, asigurat prin manifestarea socialã: colectivitatea nu alege semnele, ci le foloseşte prin transmitere de la o generaţie la alta împreunã cu regulile la care se supun. Timpul alterează

[40] Saussure nu a luat în considerare realitatea extralingvisticã, pentru cã semnul, în ansamblul lui, stã pentru aceastã realitate necuprinsã în semn. Semnul face numai referinţã la lumea extralingvisticã realã sau imaginarã. De aceea, semnul are o valoare definitã numai în raport cu valorile altor semne. De fapt, în semn se reunesc douã realitãţi extralingvistice care sunt exterioare lui: realitatea extralingvisticã (imaginea obiectului) şi realitatea exterioarã (sau inventarul sunetelor limbii). Conform acestei scheme, semnificatul *pom* este asociat constant cu semnificantul *pom* care evocã în mintea vorbitorilor români ideea generalã, abstractã, de ”plantã...”, neglijând o serie de detalii. (Vezi şi F. de Saussure**,** *Curs de lingvisticã generalã***,** pp. 85-86.)

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

însã, mai mult sau mai puţin, semnele lingvistice. Factorii de alterare sunt numeroşi, dar sunt exteriori limbii. Schimbãrile pot fi fonetice, morfologice, sintactice sau lexicale şi duc la mutabilitatea semnului lingvistic.

Interpretarea semnului lingvistic sub aspectul complexei lui relaţii cu realitatea extralingvisticã a dus la apariţia unor noi teorii, dintre care amintim teoria *referenţialã* (*Ştiinţa comunicãrii 1998: 155-156*).

> Reprezentanţii acesteia sunt Ogden şi Richards. Ei continuã linia lui John Locke, care era pur nominalistã, plecând de la ideea cã semnificaţia cuvintelor este convenţionalã. Modelul lor - triunghiul fundamental - cuprinde trei componente: cuvânt, concept/reprezentare şi obiect/referent. Pentru Ogden şi Richards între cuvânt şi obiect nu existã o relaţie directã. Cuvintele sunt asociate unor concepte sau înţelesuri, acestea din urmã referindu-se la obiectele reale. Relaţia dintre cuvânt şi referent nu este, de aceea, de ordin cazual, ci reprezintã rezultatul unei asociaţii pe care o face vorbitorul şi ascultãtorul. Pe baza acestui model: ascultãtorul aude *uşã*, se va gândi la *uşã* şi înţelege ce aude. Pentru vorbitor, dintr-un motiv sau altul el se gândeşte la *uşã,* ceea ce îl va obliga sã pronunţe cuvântul. Pentru şcoala referenţialã "semnificaţie" este tot ceea ce desemneazã cuvântul în realitate. Semnificaţia este prin urmare egalã cu extensiunea unui cuvânt. Dar echivalenţa cu referentul este puţin plauzibilã dacã se ia în considerare cã nu toate cuvintele au un referent empiric şi în al doilea rând diferite cuvinte pot avea acelaşi referent (extensiune), fãrã ca semnificaţia lor sã fie aceeaşi. (Invingãtorul şi învinsul =Napoleon). Semnificaţia este mai mult decât extensiunea sau decât obiectul real la care se referã cuvântul. În anii '60, Katz a elaborat o teorie psihologicã a semnificaţiei. În memoria oamenilor cuvintele sunt cuplate unei anumite "informaţii conceptuale", pe baza cãreia cuvintele pot fi definite. Pe lângã informaţia conceptualã, cuvintele oferã şi o "informaţie perceptualã", cuprinzând reprezentarea imaginarã (sau reprezentãrile) a obiectelor la care cuvintele se referã. Prin reţinerea în memorie, avem de-a face cu o relaţie triadicã între cuvânt, informaţie conceptualã şi informaţie perceptualã. Semnificaţia cuvintelor cuprinde totalitatea informaţiei

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

conceptuale şi perceptuale pe care cuvântul o evocã în memorie. Faţã de şcoala referenţialã, conceptualismul înseamnã un pas mai departe, semnificaţia fiind mai mult decât extensiune (semnificaţie =extensiune + surplus semantic).

O contribuţie deosebitã la teoria semnului o aduce L. Hjelmslev, iniţiatorul Şcolii „glosematice", care continuă şi dezvoltă teza saussurianã conform căreia limba ca sistem de semne „este o formă, nu o substanţă"(*Saussure 1998: 127, 134*).

Hjelmslev a adoptat dicotomia *semnificant-semnificat* în termenii planurilor limbii, dând semnificantului numele de *plan al expresiei* şi semnificatului cel de *plan al conţinutului*. Planul *expresiei* poate fi descris în funcţie de două nivele: cel al *sunetelor*, *fonemelor* şi *cenemelor* şi cel al cuvintelor unei limbi, disciplinele care se ocupã de acest studiu fiind *fonetica*, *fonologia*, *glosematica* şi *gramatica* (când descrie forma cuvintelor şi felul în care se combinã în sintagme, propoziţii sau fraze). Hjelmslev numeşte *expresie* latura concretã a semnelor sau a enunţurilor lingvistice care reprezintă o suită ordonatã de sunete specifice. Planul expresiei sau al semnificantului, ca plan material al limbii, poate fi considerat sub diverse aspecte: substanţã sonorã; masã fonicã; expresie oralã; substanţã vizualã; masã graficã; expresie scrisã. *Expresia* este deci materie fonicã sau graficã manifestatã sub formã de combinaţii date (complexe sonore sau grafice). *Expresia* este delimitatã în raport cu *conţinutul* şi este frecvent utilizatã cu accepţia de semnificant luat în totalitatea lui. Unitãţile limbii: fonem, morfem, cuvânt, sintagmã, se identificã prin relaţia dintre expresie şi conţinut. Planul *conţinutului* sau al semnificatului este un plan pur mental; reprezintă latura cognitivă a semnului. În lingvistica modernă *conţinutul* se opune *expresiei* şi corespunde parţial cu semnificatul, considerat în totalitatea sa. Raportul dintre *expresie* şi *conţinut* este arbitrar, ceea ce rezultă din faptul cã limbi diferite au cuvinte distincte pentru a se referi la acelaşi obiect. Referinţa unui plan al limbii la altul distinge unitãţile funcţionale pentru cã o diferenţă de conţinut este de fapt de limbã, dacã în aceeaşi limbã, îi corespund diferenţe specifice în

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

structura materialã. Atât expresia cât şi conţinutul sunt caracterizate fiecare prin *formã* şi *substanţã*.

Forma este consideratã echivalent aproximativ al semnificantului sau al expresiei, opusã sensului, conţinutului[41]. Ea este privitã ca structurare a intenţiei de comunicare într-o limbã datã, reprezentând ansamblul relaţiilor care asigurã identitatea elementelor lingvistice, opus materiei sau substanţei. În aceastã interpretare *forma* se apropie de structurã şi interesează atât nivelul semnificantului cât şi pe cel al semnificatului.

Substanţa poate fi definitã (mai ales opozitiv) ca tot ceea ce nu este formã, fiind consideratã ca punere în raport a lumii exterioare cu facultatea de a vorbi.

Potrivit lui Hjelmslev, *substanţa* este manifestarea formei în materie, iar argumentul care susţine aceastã interdependenţã e constituit de adoptarea probei *comutării* în analiza ambelor planuri.

În planul semnificantului, *substanţa* este ansamblul de realizări fonematice posibile, independent de punerea lor în formã prin sistemele fonologice ale diverselor limbi. *Substanţa expresiei* este materia fonicã exploatatã aşa cum permite forma lingvisticã (vezi fonemele /s, n, u, t, e/ care reprezintă substanţa exploatată de forma [s u n e t e]). O formã se poate manifesta prin mai multe substanţe (fonicã sau graficã, de ex.), în timp ce inversul nu este posibil.

În planul semnificatului, *substanţa* este reprezentatã de sistemele de semnificare care constituie diverse limbi. Un exemplu îl constituie termenii cromatici, a cãror substanţã este datã de continuumul de lungimi de undã luminoasã, acelaşi pentru toate limbile, ceea ce nu înseamnã cã existã un numãr egal de termeni cromatici în toate limbile; dimpotrivã, s-a dovedit cã existã diferenţe importante[42]. Teoria glosematică a influenţat atât structuralismul european cât şi pe cel american, o serie de termeni precum planul expresiei, planul conţinutului, paradigmatic în loc de asociativ fiind

[41] Structuralismul american (L. Bloomfield) considerã cã forma este singura susceptibilã a fi supusã analizei lingvistice.

[42] Dupã alţi autori (J. Lyons) existã *substanţã primarã* (limba vorbitã) şi *substanţã secundarã* (limba scrisã). Lyons considerã *substanţa* similar cu un bloc de marmurã care poate deveni diverse lucruri, dar, în realitate, nu e nici unul. *Marmura devine* ***formã*** *când i se aplicã o structurã anumitã. (ŞAL 1997: 490).*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

generali sau aproape generali printre lingviştii structuralişti. *(Coşeriu 2000: 116)*

***

Revenind la rolul semnului în procesul de comunicare, Tatiana Slama Cazacu atrage atenţia că intenţia de comunicare şi intenţia de semnificare înseamnã concomitent a da valoare expresiei şi a o folosi cu un scop precis. Aceasta presupune că în orice act de comunicare mişcarea articulatorie reprezintã o intenţie de semnificare, cã emiţãtorul nu articulează orice şi oricum, ci el selectează din sistemul de deprinderi fonematice componentele necesare construirii unei secvenţe semnificative. Autoarea atrage atenţia asupra permanentelor feed-back-uri de naturã perceptualã (autoreglări, prin perceperea propriilor mişcări articulatorii şi producţii sonore), asupra selectărilor şi reglărilor ce ţin de procese interioare, desfăşurate la nivelurile superioare. Astfel, dacã articularea fonemelor ca sisteme de opoziţii intrã în "patrimoniul deprinderilor automatizate" ale unui individ, construirea lanţului discursiv cu toate particularitãţile sale segmentale şi suprasegmentale (tonalitate, accent) implicã intervenţia elementelor de semnificaţie, adicã intervenţia unor procese psihice şi fiziologice superioare, procesul integrativ fiind, de altfel, necesar în tot ceea ce înseamnã organizarea semnelor, producerea şirurilor de segmente semnificative.

Receptarea reprezintã o laturã la fel de complexã ca şi emiterea. Un rol important în receptare îl au deprinderile articulatorii ale receptorului, feed-back-ul audio-kinestezic şi structurile mentale relative la anumite trăsături invariante. În receptarea semnalelor verbale un rol deosebit îl are realitatea materialã a sunetelor auzite. Ele reprezintã variante libere dacã ne raportãm la actul lingvistic concret, dar percepţia se realizează dacă în momentul audiţiei se face raportarea la un

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

sistem bine definit de invariante, la un sistem invariabil de referinţã, care este dat de formele mentale, pe baza cãrora s-au cristalizat «obiceiuri» în însuşi sistemul de articulare al receptorului. (*Slama Cazacu 1999: 104*) Mecanismul perceperii nu poate fi identificat complet cu cel al articulãrii, deoarece la receptare intervine adaptarea contextualã care presupune, în limitele schemei invariante, ajustãri interpretative care o îndepãrteazã de emitere.

Rezultă că în comunicare există o relaţie bilaterală care reuneşte pe emiţător şi pe receptor, fiecare ca o unitate în care acţionează joncţional, pe de o parte, coordonate interne (particularităţile organice, mijloacele fiziologice personale, caracteristicile de organizare psihică, datele ce ţin de temperament, de experienţa de viaţă); pe de altă parte, coordonatele externe (ambianţa social-istorică) şi, în această ambianţă, momentul personal (care provoacă o schimbare emoţională, o succesiune de percepţii etc.). (*Slama Cazacu 1999: 116*).

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

3. Sincronie[43], diacronie[44]

Studiul asupra sunetelor unei limbi este de naturã sincronicã, atâta timp cât este vorba de materializarea lor concretã în vorbire. Orice altã perspectivã devine însã diacronicã.

În cursul sãu de lingvisticã generalã, Saussure aratã cã lingvistica trebuie studiatã ţinând cont de cele douã pãrţi în care se poate delimita: o lingvisticã sincronicã ce se va ocupa ”de raporturile logice şi psihologice care leagã termeni ce coexistã şi formeazã un sistem, aşa cum sunt ei vãzuţi de aceeaşi conştiinţã colectivã” şi o lingvisticã diacronicã ce va studia ”raporturile care leagã termeni succesivi nepercepuţi de aceeaşi conştiinţã colectivã, şi care se substituie unii altora, fãrã sã formeze un sistem.” (*Saussure 1998: 113*). Lingvistica sincronicã şi cea diacronicã vor constitui, separat, domenii de studiu pentru Saussure care va transforma acestã distincţie într-un principiu fundamental de despãrţire a lingvisticii istorice de lingvistica descriptivã.

Saussure propune aranjarea faptelor de limbã pe douã axe: axa simultaneitãţii (ca raport între obiecte coexistente,

[43] *Sincronia* desemneazã un anumit stadiu de limbã, aspectul unei limbi la un moment dat. Studiul sincronic al limbii presupune o perspectivã staticã asupra acesteia; limba este conceputã ca un sistem imobil, care poate fi studiat în sine, nu ca rezultat al unei evoluţii. Lingvistica sincronicã este o lingvisticã descriptivã şi structuralã. Dacã, dupã Saussure, între sincronie şi diacronie existã o antinomie radicalã, în lingvistica modernã se susţine ca aceastã dicotomie este mai mult de naturã metodologicã, aspectele statice şi cele dinamice coexistând. Distincţia dintre acestea reflectã, de fapt, distincţia dintre funcţionarea şi constituirea oricãrei limbi. (*ŞAL 1997: 454*)

[44] *Diacronia* desemneazã o fazã de evoluţie a unei limbi. Coşeriu afirma cã limba se constituie în diacronie şi funcţioneazã în sincronie.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

unde timpul nu intervine) şi axa succesivităţii (raportul obiectului cu sine sau cu alte obiecte în succesiunea timpului), subliniind cã aspectul sincronic este cel care primeazã. De aici o perspectivã staticã în studiul lingvistic, fapt ce a condus la exagerări în ceea ce priveşte delimitarea dintre cele douã domenii (*v. şi Frâncu 1997: 27*).

Şcoala lingvisticã de la Praga va susţine mai categoric cã între cele douã metode, cea sincronicã şi cea diacronicã, nu pot fi stabilite bariere, iar E. Coşeriu va clarifica şi va îmbunătăţi delimitarea saussurianã în lucrarea sa *Sincronia, diacronia e historia,* Montevideo, 1958[45]. Analiza pertinentă a profesorului Coşeriu permite sã se delimiteze ceea ce rãmâne valabil din distincţia saussurianã, propunând corecturi în primul rând în ceea ce Saussure numea părţi ale lingvisticii: lingvistica sincronicã şi lingvistica diacronicã, ca douã domenii perfect delimitate. Coşeriu aratã cã, de fapt, nu este vorba de o opoziţie între douã lingvistici diferite, lingvistica descriptivã fiind o parte (prima) a lingvisticii istorice, şi propune ”sã se vorbeascã, pur şi simplu, despre descrierea şi istoria limbii”, acestea situându-se la nivelul istoric al limbajului, corelate cu lingvistica vorbirii şi cu lingvistica textului, corespunzãtoare altor douã niveluri ale aceluiaşi fenomen. (*Coşeriu 1997: 238-247*)

Coşeriu recunoaşte, în continuare, cã afirmaţiile lui Saussure referitoare la ”natura sincronicã a limbii” şi la ”imuabilitatea” sistemelor lingvistice conţin mult adevãr, şi aceasta, deoarece limba este totdeauna ”sincronicã”, ”în sensul cã funcţioneazã sincronic, adicã în sensul cã se aflã totdeauna

[45] Versiune în limba românã de Nicolae Smarandu: Eugeniu Coşeriu**,** *Sincronie, diacronie şi istorie. Problema schimbării lingvistice*, Editura Enciclopedicã, Bucureşti, 1997.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

«sincronizatã» cu vorbitorii sãi, istoricitatea sa coincizând cu istoricitatea lor."

Dupã Coşeriu şi în ton saussurian, "limba funcţioneazã sincronic şi se constituie diacronic" fapt ce presupune schimbarea neîncetatã pentru a putea sã funcţioneze. Pe de altã parte, imuabilitatea sistemului nu presupune existenţa cauzei schimbãrii în interiorul sãu şi nici dezvoltarea prin sine, ci el presupune "facerea" sa de cãtre vorbitori în acord cu necesitãţile lor de expresie. În al treilea rând, "limba se schimbã fãrã încetare, dar schimbarea nu o distruge şi nu o afectează în natura ei de «a fi limbã», care rãmâne mereu intactã." Dupã Coşeriu, schimbarea în limbã nu este «alterare» sau «deteriorare», ci reconstrucţie, înnoire a sistemului şi ea asigurã continuitatea şi funcţionarea acestuia. "Limba se face prin schimbare şi «moare» ca atare atunci când încetează sã se schimbe" spune Coşeriu. Limba, cu întregul ei proces de «facere» depãşeşte astfel stadiul sincronic, constituindu-se într-un cadru "de permanenţã şi de continuitate." Ea se menţine parţial identicã cu ea însãşi şi încorporează concomitent tradiţii noi, permiţându-şi sã funcţioneze ca limbã şi sã fie, în acelaşi timp, «obiect istoric».

4. Sintagmatic, paradigmatic

Ca «obiect», limba este formatã din cuvinte aflate în diferite raporturi. Cuvintele, la rândul lor sunt alcãtuite din sunete, distribuite linear în spaţiu şi timp.

Ferdinand de Saussure se bazează în teoria sa pe douã tipuri de relaţii sau raporturi: raporturi *sintagmatice* sau *in praesentia* şi raporturi *paradigmatice* sau *in absentia*. Hjelmslev va introduce perspectiva matematicã, denumind

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

raporturile sintagmatice raporturi conjuncţionale de tip *şi/şi*, iar raporturile paradigmatice, de tip disjunctiv *sau/sau*. Raporturile sintagmatice, *in praesentia* sau de tipul *şi/şi* se regãsesc la toate tipurile de unitãţi, de la cele simple (sunete/foneme) pânã la fraze. Inclusiv pentru foneticã acest tip de raport derivã din însăşi linearitatea semnului, unitãţile aşezându-se unele dupã altele în lanţul vorbirii, formând sintagme[46]. (*Saussure 1998: 134*) Sintagmaticul este caracteristic actului lingvistic, limbii ca discurs, în timp ce în afara acestuia existã celãlalt tip de raport, şi anume cel asociativ sau paradigmatic, care cuprinde elemente existente în limbã ca posibilitate de utilizare şi care pot fi oricând actualizate[47]. (*Saussure 1998: 134*)

5. Principiile fundamentale ale structuralismului analitic

Observând deosebirile, dar şi apropierile metodologice dintre două curente care au avut şi au un impact deosebit în lingvistica modernă, Eugen Coşeriu arată că, din acest punct de vedere, structuralismul şi gramatica transformaţională sunt complementare, în sensul în care primul identifică descrierea cu analiza şi nu se ocupă de producerea propoziţiilor, în timp ce gramatica transformaţională identifică descrierea cu prezentarea regulilor de producere sau "sinteză" şi nu oferă metode de identificare şi analiză (sau de "descoperire"). *(Coşeriu 2000: 158-159)*

[46] Saussure atrage atenţia cã termenul nu trimite la sintaxã.

[47] În cuvântul *dreptate*, fonemele /d/, /r/, /e/, /p/, /t/, /a/, /t/, /e/ se aflã în raport sintagmatic, în timp ce *d* se aflã în raport paradigmatic cu toate dentalele, oclusivele sau consoanele limbii din care s-a fãcut selecţia. Pe de altã parte, cuvântul *dreptate* poate intra în relaţii sintagmatice cu celelalte cuvinte dintr-un enunţ şi în relaţii paradigmatice cu toate substantivele din limba românã sau cu substantivele abstracte etc.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Principiile structuralismului analitic, deduse de Coşeriu, sunt patru şi ele trebuie luate în considerare de oricare cercetător al planurilor limbii:

- *principiul funcţionalităţii* – cu un corolar referitor la semnificat – semnificatul unitar – şi un corolar metodologic sau tehnic – cel al comutării;
- *principiul opoziţiei* – cu corolarul său – analiza în trăsături distinctive;
- *principiul sistematicităţii* (sau al structurii sistemice);
- *principiul neutralizării*. *(Coşeriu 2000: 159)*

5.1. Principiul funcţionalităţii

Principiul funcţionalităţii este unul din principiile fundamentale ale structuralismului analitic şi se referă la "faptele constitutive ale limbilor bazându-se pe postulatul solidarităţii între cele două feţe ale semnului lingvistic şi, prin urmare, între cele două planuri ale limbilor ca sisteme de semne care se realizează în vorbire: planul expresiei sau al semnificantului (planul material al limbajului) şi planul conţinutului sau al semnificatului (planul pur mental)." *(Coşeriu 2000: 160)*

Rezultă că o diferenţă oarecare la nivelul expresiei devine *fapt de limbă* atunci când îndeplineşte o funcţie de diferenţiere la nivelul semnificatului şi invers, o diferenţă în planul conţinutului reprezintă un *fapt de limbă* dacă în aceeaşi limbă îi corespund diferenţe la nivelul semnificantului sau expresiei.

Unităţile unei limbi devin unităţi funcţionale când, pe baza solidarităţii dintre semnificat şi semnificant, îndeplinesc o funcţie distinctivă. Pentru planul expresiei, un fonem există ca unitate funcţională dacă distinge semnificante cu semnificate

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

deosebite (de exemplu *d* şi *t* în cuvintele *rade* şi *rate*), în timp ce atunci când efectul schimbării nu apare în planul conţinutului, trimiterea este la varianta de realizare (de exemplu *d* şi *d'* în *rade* şi *rad'e*). Diferenţele contextuale care nu trimit la diferenţe şi în celălalt plan al limbii nu au valoare funcţională, deosebindu-se astfel *planul unităţilor funcţionale* de *planul variantelor de realizare*.

O unitate funcţională se realizează sau se exprimă în variantele sale iar variantele reprezintă sau exprimă unitatea, diferenţiindu-se între ele prin faptul că în realizare primesc determinări contextuale şi situaţionale.

Drept corolar al principiului funcţionalităţii, în cazul omofonelor, este cel al *semnificatului unitar*. În cazul în care nu există diferenţe de expresie, diferitele accepţii ale unei forme trebuie să corespundă aceleiaşi zone de semnificaţie şi tot ce aparţine acestei zone trebuie să constituie o manifestare a aceluiaşi semnificat ca valoare de limbă. *(Coşeriu 2000: 173-181)*

Tehnica aplicată pentru determinarea valorii funcţionale a unei unităţi este *comutarea* care constă în substituirea unui element într-o unitate dată empiric a expresiei – cu scopul de a observa dacă, făcând aceasta, se produce o schimbare în planul conţinutului şi invers (ex. *d*→*t* în *rade* →*rate*).

5.2. Principiul opoziţiei

Acest principiu se referă la manifestarea funcţionalităţii în unităţile de limbă şi priveşte natura unităţilor şi "identitatea" lor sau, altfel spus, unităţile funcţionale există (ca atare) datorită opoziţiilor la care participă. *(Coşeriu 2000: 189)*

"Opoziţia" presupune existenţa a cel puţin unui element diferenţiator minim (neanalizabil ulterior în elemente difernţiale). O unitate A este funcţională dacă în limbă (la nivelul expresiei sau conţinutului) există cel puţin o unitate B

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

care se deosebeşte de A cel puţin printr-un element funcţional şi i se opune lui A ca o altă unitate (ex. *d* şi *t*). În cazul în care o trăsătură este substituită cu alta se trece la o altă unitate.

d	oclusivă dentală	*surdă*
t	oclusivă dentală	*sonoră*

Diferenţa funcţională minimă între două unităţi de limbă se numeşte trăsătură distinctivă. În exemplul dat funcţionează o singură trăsătură distinctivă, dar, în general, unităţile de expresie şi de conţinut funcţionează în mai multe opoziţii, prin intermediul mai multor trăsături distinctive (*p* şi *m*, de ex.).

Se poate spune deci că noţiunea fundamentală şi nouă a structuralismului nu este în realitate aceea de unitate funcţională, ci tocmai de "opoziţie funcţională" şi deci de "trăsătură distinctivă". *(Coşeriu 2000: 173-181)*

5.3. Principiul sistematicităţii sau al structurii sistematice

Acest principiu trimite la faptul că într-un sistem lingvistic opoziţiile funcţionale se prezintă de obicei în mod sistematic, adică ele se repetă pentru o serie de unităţi analoge. Prin combinarea diferită a aceloraşi trăsături distinctive se structurează un număr superior numărului de trăsături utilizate. Este vorba de o "economie funcţională". Astfel trăsăturile *bilabial, sonor* care apar la *b*, apar şi la *m*, iar trăsăturile *oclusiv, surd*, apar şi la *p*, dar şi la *t, k, k'*. Principiul sistematicităţii poate fi privit în cercetarea empirică drept o posibilitate, dar realitatea o poate susţine doar faptul concret de limbă.

5.4. Principiul neutralizării

Specific structuralismului european, acest principiu trimite la faptul că opoziţiile nu funcţionează în toate cazurile în care apar unităţile respective, deoarece în anumite contexte

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

şi/sau situaţii ele rămân suspendate sau neutralizate (vezi *s* în prefixul *des* realizat diferit în *desprinde* sau în *dezbate*; *s-z* înainte de *m* sau n: *cismă - cizmă, smeu – zmeu, snop - znop*).

Într-o asemenea opoziţie unitatea care prezintă trăsătura diferenţială pozitivă (sonoritatea, de ex.) se numeşte termen *marcat* sau pozitiv iar unitatea care se distinge prin absenţa acelei trăsături se numeşte *nemarcat* sau negativ. Unitatea care prezintă trăsătura *zero* include aspectul comun celor două unităţi în opoziţie, nefiind contrarul celeilalte, şi se numeşte termen *neutru*.

De acest tip sunt opoziţiile neutralizabile, dar neutralizarea nu este decât utilizarea termenului neutru pentru valoarea neutră, pentru ceea ce corespunde întregii zone funcţionale a unei opoziţii. Nici unul din termeni marcaţi pozitiv nu se prezintă în cazurile de neutralizare, deoarece corespunde numai unei anumite secţiuni a acestei zone funcţionale şi nu poate să se prezinte în integritatea sa. *(Coşeriu 2000: 201)*

Termenul marcat (*z*) se va numi *intensiv*, iar cel nemarcat *extensiv*, ultimul având de fapt două valori: una *opozitivă* (*s*)şi una *neutră* (*S*). El e opusul lui A, non-A, dar totodată şi non-A+A (*S* este non-*z* dar totodată şi non-*z* +*z*).

Neutralizarea are importanţă atât teoretică, pentru înţelegerea limbajului în general şi a limbilor în special, dezvăluind logica specifică de constituire a limbajului, cât şi importanţă metodologică în cercetarea şi descrierea limbilor, prin stabilirea funcţiei termenilor intensivi care nu se folosesc în locul altora şi numai după aceea prin stabilirea valorilor termenilor extensivi. *(Coşeriu 2000: 203)*

În fonetică termenilor neutri le corespund *arhifonemele* ca unităţi fonice care există doar în cazuri de neutralizare şi care nu coincid cu nici una din unităţile a căror opoziţie se

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

suspendă. Neutralizările materiale au loc în anumite poziţii şi în anumite contexte fonice, de exemplu în poziţie finală, în poziţie iniţială, în poziţie atonă.

Structurile, opoziţiile şi funcţiile idiomatice (de limbă) trebuie să fie constatate şi stabilite în tehnica limbii funcţionale, mai exact în sistemul său. *(Coşeriu 2000: 275)*

> Limba funcţională prezintă patru planuri de structurare: planul *realizării* (vorbirea cconcretă sau vorbirea), *norma*, *sistemul* limbii şi *tipul lingvistic*, ultimele trei ca planuri de tehnică propriu-zisă. Vorbirea corespunde mai mult sau mai puţin termenului saussurian *parole*, norma şi sistemul limbii corespund în ansamblu termenului de *langue*, iar *tipul lingvistic*, care nu apare la Saussure, conţine principiile funcţionale şi categoriile tehnice ale unei limbi, tipurile de procedee şi de funcţii, categoriile de distincţii, opoziţii şi structuri care o caracterizează. Tipul lingvistic reprezintă coerenţa şi unitatea funcţională a diferitelor secţiuni ale unui sistem.

Abordarea semnificantului va urma principiile enunţate, integrându-le în ansamblul mai larg al funcţionării semnului, urmărind de fapt coerenţa şi unitatea nivelului fonetic în relaţie cu celelalte niveluri în cadrul sistemului limbii române.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

II. FONETICA ŞI FONOLOGIA

1. Consideraţii preliminare

În comunicarea umanã, pentru a transmite mesajul, emiţãtorul foloseşte un cod, care, fie cã este comun partenerilor, fie cã este acceptat printr-o convenţie şi de interlocutori, este format dintr-un sistem de semne simbolice. În comunicarea lingvisticã, semnul lingvistic, ca semn simbolic complex, este constituit din douã laturi, numite de Saussure *semnificant* şi *semnificat*, iar de Hjelmslev, *expresie* şi *conţinut*. Structura semnului şi unitatea sa confirmã adevãrul cã orice articulare a unui semn lingvistic presupune şi intenţia de semnificare, altfel el îşi pierde valoarea şi nu mai poate contribui la îndeplinirea funcţiei de comunicare. Pe de altã parte, orice semn lingvistic ca variantã individualã de exprimare (emitere) este codificat şi decodificat numai dacã el poate fi raportat la un sistem de invariante, fie ele de naturã acustic-articulatorie, fie de naturã semnificantã.

Semnul lingvistic, *ca realitate fonicã* variabilã sau ca invariantã, reprezintã obiectul de studiu al *ştiinţei sunetelor* articulate, cunoscutã sub dubla denumire de *foneticã/fonologie*.

Cele douã ştiinţe surori se delimitează tocmai prin restrângerea obiectului lor de studiu la un aspect sau altul al semnificantului, perceput ca structurã fonicã, concretã şi variabilã, în funcţie de vorbitor, sau ca structurã de invariante cu funcţie de a distinge semnificaţii. *Ele se intersectează însã în toate momentele în care materialul de studiu este identic.*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

2. Fonetica

Ca nivel al structurii unei limbi, *fonetica* include elementele fonice prin care aceasta se materializează (*sunete*, *accent, intonaţie*), fiind un domeniu al *continuu-lui* lingvistic şi al *variaţiei.*

Ca disciplinã lingvisticã, fonetica are drept obiect de studiu elementele fonice (sunetele) *produse* şi *receptate* în procesul comunicării umane. (*Coşeriu 1995: 93, 94*).

Ea poate fi abordatã din punct de vedere static şi din punct de vedere dinamic, determinând existenţa foneticii statice sau sincronice şi foneticii dinamice sau diacronice; poate fi generalã sau a unei anumite limbi, comparatã, descriptivã sau istoricã[48].

> *Fonetica* studiazã întreaga diversitate a realizãrilor concrete ale elementelor fonice dintr-o limbã, independent de funcţia acestora în comunicare şi de nivelul structural la care apar (cuvânt, limita dintre cuvinte, propoziţie, frazã), în speţã, diferenţele de vorbire condiţionate individual sau poziţional *(variante*), din perspectiva influenţelor reciproce între sunete, ce se produc atât în interiorul cuvintelor (schimbări fonetice), cât şi la graniţa dintre cuvinte. Schimbările care au loc la graniţa dintre cuvinte constituie clasa *fenomenelor de foneticã sintacticã*, frecvente în limba vorbitã: *asimilări, disimilări, apocope, afereze, eliziuni* etc. (ex., *um popor, m-an dus, c-un*). Caracterul continuu presupune treceri gradate de la un element-unitate la altul-alta, şi constã în imposibilitatea stabilirii unor limite precise, ca urmare a ”zonelor de tranziţie” în care interferează trãsãturi aparţinând ambelor elemente/unitãţi. Ca

[48] Folosind experimentul pentru studierea fenomenelor fonetice, la sfârşitul sec. al XIX-lea a fost întemeiatã de abatele P.J. Rousselot *fonetica experimentalã* (instrumentalã) care s-a dezvoltat pe măsura progresului tehnic.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

> fenomen acustic, limbajul se prezintă sub forma unor secvenţe continue de sunete, sau continuuri fonice, separate prin intervale. (*ŞAL, 1997: 205).* (V. şi *Coşeriu 1995: 103*: "În aceste continuuri fonice izolăm şi identificăm sunetele limbajului, şi, facem lucrul acesta datorită existenţei unei «conştiinţe fonologice», adică distingem fonemele, dat fiind că din punct de vedere pur fizic, nu există continuitate între sunetele unui grup fonic.")

În funcţie de perspectiva din care este efectuat studiul - cea a emiterii sau a receptării - se distinge între *fonetica articulatorie* şi *fonetica acustică*.

Fonetica articulatorie este o ramură a foneticii care analizează şi descrie proprietăţile *sunetelor* dintr-o limbă, din perspectiva felului în care sunt produse de către vorbitori, fiind complementară cu *fonetica acustică*, şi ea o ramură a foneticii, care analizează şi descrie proprietăţile fizice ale sunetelor din perspectiva felului în care sunt percepute de către receptor.

Obiectul de investigaţie al foneticii îl reprezintă sunetele.

Sunetul este unitatea fonică produsă şi receptată în procesul de comunicare. Sunetele dintr-o limbă se caracterizează printr-o mare diversitate a realizărilor: practic nici un sunet nu este rostit de două ori în acelaşi fel de acelaşi individ; concomitent există diferenţe de realizare, condiţionate contextual.

Sunetele sunt *continue* şi *variate*. Este *continuă* trecerea de la un sunet la altul fie în privinţa inventarului, fie a succesiunii sunetelor în lanţul vorbirii[49]. *Varietatea* lor se

[49] De ex., trecerea de la sunetul ***o*** la sunetul ***u*** cunoaşte o infinitate de realizări, unele mai apropiate de ***o***, altele de ***u***, fiind imposibil de stabilit limita *fonetică* dintre ele. La fel, în lanţul vorbirii, între momentul final al articulării unui sunet şi momentul iniţial al articulării celui următor nu se

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

datorează unor cauze de naturã fiziologicã sau de naturã psihicã.

Sunetele sunt vibraţii ale aerului, cu caracter periodic sau aperiodic, a cãror sursã (coardele vocale) se aflã în laringe. Vibraţiile periodice sunt specifice vocalelor, cele aperiodice, consoanelor. Rezultatul vibraţiilor este o undã sonorã. Coardele vocale produc însã vibraţii complexe. În cazul vocalelor, unda fundamentalã este însoţitã de un numãr de *armonice*, caracterizate prin frecvenţe care reprezintã multipli ai frecvenţei fundamentale. În cazul consoanelor, între frecvenţa undei fundamentale şi a celorlalte unde nu existã nici un raport; acestea din urmã sunt definite ca zgomote. (*ŞAL 1997: 493*)

Sunetele sunt produse prin *articulare*.

Aceasta presupune modelarea curentului de aer expirat (*fonator*), produsã în cavitatea bucalã, cu participarea diverselor *organe articulatorii*. Articularea vocalelor presupune ieşirea liberã a *curentului fonator*, vibraţia aerului fiind determinatã exclusiv de vibraţia coardelor vocale, pe când articularea consoanelor presupune prezenţa unui obstacol în calea curentului fonator.

Pentru fiecare limbã existã o aşa numitã *bazã de articulare*, consideratã ca ansamblu al deprinderilor articulatorii specifice. Diferenţele dintre limbi privind baza de articulare explicã atât conservarea ”accentului” din limba maternã în utilizarea unei limbi strãine, cât şi o serie de fenomene de interferenţã în plan fonetic (vezi substrat), sau unele forme de adaptare foneticã a împrumuturilor.

Producerea sunetelor articulate, specifice vorbirii umane ca urmare a declanşãrii unor mecanisme fiziologice şi

poate stabili o limitã precisã, existând o ”zonã de trecere” cu particularitãţi fonetice aparţinând ambelor sunete.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

neurologice se numeşte *fonaţie* şi ea implicã: producerea unui curent de aer, printr-o mişcare respiratorie specificã (în limbile indo-europene, expiraţia), producerea vocii prin intrarea în acţiune a coardelor vocale şi modularea vocii prin cavitãţile rezonatorii supralaringiene (bucalã şi nazalã). Fonaţia are drept complement audiţia.

> Esenţialã pentru definirea *actului fonator* (fonaţie) este activitatea laringelui, dar *aparatul fonator* este format din ansamblul organelor umane implicate în procesul fonaţiei: plãmâni, trahee, laringe (glotã, coarde vocale), cavitatea bucalã (buze, maxilare, palatul dur şi palatul moale, limba, uvula), cavitatea nazalã. Partea supralaringianã a aparatului fonator, în care curentul de aer este modelat în maniere specifice în procesul producerii sunetelor se numeşte *canal fonator*, iar deschiderea, închiderea sau îngustarea canalului fonator devin surse ale diferenţierii sunetelor. Dupã generarea sunetului în laringe, *curentul fonator* (curentul de aer pompat din plãmâni, care constituie sursa procesului fonaţiei) este modelat în cavitatea bucalã, unde se produce articularea propriu-zisã. El poate ieşi liber din cavitatea bucalã, ca în cazul producerii vocalelor, sau poate întâmpina obstacole create în diferite puncte ale canalului fonator ca în cazul producerii consoanelor.

3. Fonologia

Fonologia se constituie ca nivel al structurii unei limbi incluzând elementele fonice *segmentale* şi *suprasegmentale*[50] cu *funcţie distinctivã*.

Ca disciplinã lingvisticã studiazã elementele fonice (fonemele) din perspectiva funcţiei acestora *de a distinge semnificaţii.*

[50] *Unitãţile segmentale* sunt unitãţile care constituie segmentul fonic (vocalele şi consoanele). *Unitãţile suprasegmentale* nu constituie, ci caracterizează segmentul fonic. Ele sunt intensive (accentul) şi extensive (intonaţia).

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Pus în circulaţie spre mijlocul secolului al XIX-lea, termenul de fonologie a fost folosit o perioadã fie ca sinonim al termenului foneticã, fie cu semnificaţii mai puţin clare. Semnificaţia actualã s-a impus în primele decenii ale acestui secol, o datã cu dezvoltarea cercetãrilor de tip structural. Fonologia este, practic, o foneticã funcţionalã. Stabilirea identitãţii sau non-identitãţii funcţionale a elementelor care compun fluxul sonor se face utilizând anumite criterii şi proceduri, diferite de la o şcoalã lingvisticã la alta. *(Vezi supra capitolul I).*

Determinarea şi explicarea elementelor care compun fluxul sonor constituie obiectul fonologiei generale, în timp ce fonologia unei anumite limbi implicã delimitarea şi descrierea inventarului unitãţilor fonice invariante ocurente în limba consideratã, precum şi a trãsãturilor distribuţionale care le caracterizeazã. Soluţiile interpretative diferã în funcţie de modelul de analizã utilizat.

Cercetãrile de fonologie sunt preponderent sincronice, dar existã şi cercetãri diacronice, consacrate procesului de *fonologizare, defonologizare, refonologizare, transfonologizare* [51].

[51] *Fonologizarea/fonemizarea/fonemicizarea* presupune apariţia unei diferenţe fonologice noi în sistemul unei limbi. Fonologizarea este o consecinţã a evoluţiei diacronice a unei limbi sau a împrumutului dintr-o altã limbã cu care aceasta a venit în contact. În româna comunã, de ex., s-a produs fonologizarea *vocalei* /ã/, apãrutã prin închiderea lui /a/ aton. Postpunerea articolului definit şi fuziunea acestuia cu substantivul au modificat raportul iniţial de distribuţie complementarã dintre cele douã sunete, creând posibilitatea apariţiei lui /a/ în poziţie atonã, dupã jonctura morfemelor; opoziţia a/ã devine astfel distinctivã (casa/casã). În aceeaşi perioadã, o datã cu o serie de împrumuturi slave ca *jale, jeli, jar, jilav*, pãtrunde un sunet nou /j/ care poate apãrea în aceleaşi poziţii ca şi /g/ din cuvintele latine, dar are funcţie distinctivã, deci este un fonem independent de /g/. Prin apariţia lui /j/, sistemul consonantic al românei devine mai echilibrat, corelaţia de sonoritate completându-se cu perechea /ş/, /j/. Fonologizarea are deci ca efect fie apariţia unei opoziţii inexistente anterior, fie apariţia sau completarea unei serii corelative**.** *(ŞAL 1997: 206)*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Obiectul de studiu al fonologiei sunt *fonemele* considerate drept unităţi lingvistice minimale, care au capacitatea de a distinge semnificaţii lexicale sau gramaticale. Spre deosebire de sunete a căror diversitate este practic infinită, rostirile variind în funcţie de context, individ şi moment, fonemele reprezintă *invariante* ale sistemului fonetic al unei limbi, clase deschise, dar limitate numeric, de *variante* şi *varietăţi*[52].

> În *structuralism,* unde se face distincţia între limbă şi vorbire, sau, altfel spus, între sistem şi realizările lui, invarianta reprezintă orice unitate lingvistică de la nivelul sistemului; fiind concepută ca o clasă de variante, deci ca o unitate abstractă, a cărei prezenţă nu este direct observabilă, ci este intuită din manifestări şi caracteristici ale variantelor.

Varianta este tot o unitate minimală, dar care nu contractează raporturi de comutare cu alte unităţi similare fonetic, respectiv, semantic.

Variantele pot fi: *combinatorii* (poziţionale) şi *variante libere* (individuale).

Varianta combinatorie (poziţională) sau *liberă* (individuală) a unui fonem poartă numele de *alofonă*, aşa cum sunt în limba română *alofonele* anteriorizate ale fonemelor vocalice /a, o, u/, prezente după consoanele /k', g', č, ğ/ şi după semivocalele /i/ şi /e/, (variante poziţionale) sau *alofonele*

[52] În română, de ex., consoana /t/ este rostită la finală de cuvânt cu o uşoară aspiraţie *(sat^{h});* înainte de *sunetele e, i,* vocalice şi semivocalice, este uşor palatalizată *(st' ea),* iar înainte de *sunetele o, u* vocalice şi semivocalice, este uşor labializată *(t^{o}orc)* etc. Înlocuirea reciprocă a *sunetelor* /t, t', t^{o}/ în acelaşi context nu produce schimbări de semnificaţie, pe când înlocuirea lui /t/ cu /d/ produce astfel de schimbări *(tac/dac).* [t, t', t^{o}] sunt variante ale unei unităţi fonice cu funcţie distinctivă, /t/; /t/ şi /d/ sunt foneme diferite. (*Vezi şi ŞAL, 1997, 205)*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

devocalizate ale fonemelor vocalice, prezente facultativ, cu excepţia lui /i/ în poziţie finalã (variante libere). *Variantele combinatorii* se caracterizează prin *distribuţie complementarã*[53] în timp ce *variantele libere* depind de actele concrete de vorbire (vorbitor, momentul rostirii) şi presupun un raport de variaţie liberã.[54]

Pentru a izola fonemul cu trãsãturile lui specifice, se apeleazã la procedeul de *reducţie a alofonei*, operaţie de identificare a fonemelor ale cãror realizãri sunt diversele *alofone*. Reducţia se efectuează ţinând seama de similaritãţile fonetice şi în mod necesar de tipul de distribuţie specific sunetelor considerate. *Alofonele* se caracterizează prin absenţa raporturilor de comutare dacã apar în distribuţie contrastivã (variante libere) sau în distribuţie complementarã (variantele poziţionale). În cazul distribuţiei complementare, se pot formula reguli de transformare poziţionalã, care stabilesc echivalenţe între seriile ocurente în diferite poziţii[55].

Fonemele caracterizate prin aceeaşi trãsãturã pertinentã formează o serie. De exemplu, în limba românã, seria *vocalelor palatale* (caracterizatã prin localizare anterioarã), reprezentatã de /e, i/; seria *vocalelor închise* (caracterizatã prin gradul cel mai scãzut de aperturã), reprezentatã de /i, î, u/; seria *consoanelor africate* (caracterizatã printr-un anumit mod de articulare), reprezentatã de /č, ğ, ţ/ şi regional de /đ/; seria

[53] Dacã elementele nu au nici un context comun, excluzându-se reciproc. Împreunã cu distribuţia contrastivã, distribuţia complementarã este utilizatã în operaţia de reducţie a variantelor la invariante. *(ŞAL 1997: 176)*

[54] În unele lucrări de fonologie, variantele libere sunt numite varietăţi.

[55] Numite şi alomorfe fonetice: unitãţi concrete aparţinând planului vorbirii, condiţionate fonetic, forma unui alomorf fiind determinatã de particularitãţile fonetice ale vecinãtãţilor.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

consoanelor *sonore* sau *surde* (caracterizatã prin prezenţa uneia din aceste trãsãturi) etc.

Ca unitãţi ale articulaţiei duble[56] fonemele existã în numãr limitat şi relativ mic în fiecare limbã, dar combinaţia lor este nelimitatã, ceea ce reprezintã un mod economicos de a forma mii de cuvinte. Studiul celei *de-a doua articulaţii* revine fonologiei.

În decursul timpului, conceptul de *fonem* a fost înţeles şi definit diferit de specialişti. Definiţiile mai vechi sunt fie fonetice, bazate pe asemãnãrile dintre sunete sub aspect articulatoriu sau acustic, fie pe orientarea psihologistã (mentalistã), bazate pe reprezentarea claselor de sunete în conştiinţa vorbitorului nativ, deci pe "intuiţia" acestuia.

Definiţiile moderne sunt de tip relaţional, bazate pe structura fiecãrei limbi. Identitatea trãsãturilor distinctive ale unor foneme din limbi diferite nu atrage dupã sine o identitate a definiţiei fonemelor considerate, pentru cã, în fiecare limbã, fiecare fonem intrã în relaţii specifice cu celelalte foneme din limba respectivã. Definiţia fonemului /a/ din limba românã nu coincide cu definiţia fonemului /a/ din francezã, de ex., pentru cã sistemele vocalice ale celor douã limbi sunt diferite.

Definiţiile relaţionale ţin seama de *trãsãturile articulatorii* sau *acustice* ale sunetelor, dar depãşesc limitele definiţiilor fonetice prin considerarea rolului acestor trãsãturi în procesul comunicãrii. În acelaşi timp, ele îşi gãsesc un suport obiectiv în structura limbii considerate, depãşind subiectivismul şi relativismul definiţiilor mentaliste (*ŞAL 1977: 493*).

4. Clasificarea sunetelor

Clasificarea articulatorie a *sunetelor* se realizeazã în funcţie de mecanismul de producere a acestora.

[56] Prima teorie fonologicã a fost formulatã la sfârşitul secolului trecut de J. Baudouin de Courtenay, dar termenul de fonem a fost introdus de M. Kruszewski. *Prima articulaţie* se realizeazã linear, în unitãţi dotate cu sens (fraze, sintagme, cuvinte, morfeme/moneme).

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

4.1. Clasificarea vocalelor

Pentru vocale, criteriile de clasificare articulatorie sunt: *apertura, localizarea* şi *participarea buzelor.*

4.1.1. Apertura

Apertura constituie unul dintre criteriile de clasificare articulatorie a *sunetelor* şi reprezintã unghiul de deschidere a maxilarelor, care influenţează calitatea vocalelor.

Dupã aperturã, vocalele pot fi:

- *deschise*: */a/,* caracterizate printr-un unghi mare de deschidere a maxilarelor şi un spaţiu amplu de rezonanţã, creat prin îndepãrtarea limbii de palat;
- *medii* (semideschise): */e,o/*, caracterizate prin micşorarea unghiului, ca urmare a ridicării maxilarului inferior;
- *închise*: */i,u/*, caracterizate prin cel mai redus unghi al maxilarelor şi reducerea spaţiului de rezonanţã, ca urmare a apropierii limbii de palat.

4.1.2. Localizarea

Reprezintã punctul din cavitatea bucalã în care, prin diverse poziţii ale muşchiului lingual, se creează spaţii de rezonanţã specifice.

În funcţie de locul de articulare, vocalele se clasificã în:

- *anterioare sau palatale - /e, i/*: curentul fonator loveşte partea anterioarã a palatului;
- *centrale - /a/*: curentul fonator loveşte partea centralã a palatului;
- *posterioare - /o, u/:* curentul fonator loveşte partea posterioarã a palatului.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

4.1.3. Participarea buzelor

În funcţie de participarea buzelor, vocalele se clasificã în:

- *labializate sau rotunjite - /o, u/*: modelarea sunetului se realizează cu ajutorul buzelor;
- *nelabializate - /a, e, i/*: modelarea nu se face cu ajutorul buzelor.

4.2. Clasificarea consoanelor

Pentru numeroase limbi, clasificarea consoanelor din punct de vedere *articulatoriu* se face în raport cu trei criterii de bazã:

- *modul de articulare* (determinat de natura obstacolului; închiderea şi/sau constricţia canalului fonator);
- *locul de articulare* (punctul de pe canalul fonator în care intervine obstacolul);
- *sonoritatea* (determinatã de prezenţa sau absenţa vibraţiilor laringelui).[57]

4.2.1.Dupã modul de articulare

Luând în considerare modul de producere a consoanelor[58], acestea se clasificã în:

[57] Saussure distinge şapte clase de sunete, de la cele de aperturã zero (oclusive sau explozive, adicã pronunţate cu o închidere totalã a tubului fonator, ca p, t etc.) pânã la cele cu gradul de aperturã 6, care este cel al vocalei a. Între aceste extreme, Saussure ordonează consoanele *fricative, spirantele, nazalele, semivocalele i şi u şi vocalele e şi o*. Această clasificare este perfect raţionalã, se bazează pe un unic criteriu şi are, pe lângă aceasta, avantajul de a include într-o serie unicã de clase vocalele şi consoanele (sau "constrictivele"). (*Saussure 1998: 65-69*)

[58] În ceea ce priveşte modul de articulare, trebuie sã luãm în considerare diferiţi factori. În primul rând, dacã în producerea unui sunet vibrează sau nu coardele vocale. Al doilea factor pe care trebuie sã-l avem în vedere este

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- *oclusive sau explozive:* /p, b, t, d, k, g/, sunetele la producerea cãrora ocluziunea este totalã; aceste sunete se realizeazã printr-o explozie a aerului din curentul respirator (*Coşeriu 1995: 116*);

  Ele pot fi sonore sau surde, dupã cum vibreazã sau nu coardele vocale; pot fi, dupã locul de articulare: labiale, dentale, alveolare, palatale, velare, uvulare, laringale; sunt sunete "momentane" sau întrerupte. Aceste sunete, în primul rând, se caracterizeazã prin trei momente în articulare: *implozia*, *ţinuta* şi *explozia*. În funcţie de poziţia lor în lanţul fonic, *implozia* şi *explozia*, chiar *ţinuta*, diferã ca timp sau ca modalitate de realizare. Vezi articularea lui /t/ din *tare* şi din *silit*. [Sunete de aperturã 0] *(Saussure 1998: 66, 71).*

- *fricative (spirante):* /f, v, s, z, ş, j, h, ß, th/, sunetele la realizarea cãrora se produce un anumit grad de îngustare a pereţilor tubului fonator, astfel încât la trecerea curentului fonator se produce o fricţiune sau o frecare audibilã (*Coşeriu 1995: 117*);

  Şi fricativele pot fi sonore sau surde, labiale, dentale etc; în schimb, fricativele sunt sunete continue, asemenea vocalelor şi sonantelor. De aperturã *1 (Saussure 1998: 67).*

- *africate:* /č, ğ, ts/, sunete la producerea cãrora articularea începe cu o ocluziune şi se încheie cu o fricţiune (*Coşeriu 1995: 119*);

---

funcţia pe care o are în formaţie cavitatea nazalã: dacã vãlul palatului închide comunicarea cu cavitatea nazalã şi curentul expirator trece numai prin cavitatea bucalã, avem sunetele care se numesc *orale*; dacã, în schimb, aerul trece şi prin fosele nazale, cavitatea nazalã constituind astfel o a doua cutie de rezonanţã, avem sunetele numite *nazale*. În sfârşit, sunetele consonantice pot fi urmate de o aspiraţie (zgomot mic produs de trecerea aerului prin laringe), iar în cazul acesta se numesc *aspirate* (t^h, d^h, p^h, k^h etc.).

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Sunt sunete surde sau sonore, dentale, palatale, mediopalatale, întrerupte, cu o structurã dublã. De aperturã 1 *(Saussure 1998: 67).*

- *sonante vibrante şi laterale*: /r, l/, sunete care se produc printr-o ocluziune intermitentã;
- *sonante nazale*: /m,n/, sunete în a cãror articulare se produce ocluziunea cavităţii bucale, dar curentul fonator trece prin fosele nazale *(Coşeriu 1995: 118*).

Sunt sunete continue, sonore (există şi limbi în care vibrantele şi lateralele sunt sunete surde). Nazalele, de aperturã 2, lichidele de aperturã 3 *(Saussure 1998: 68).*

4.2.2. După locul de articulare

În funcţie de locul de articulare, consoanele se clasificã în:

- *bilabiale:* /p, b. m/, sunete pronunţate prin apropierea celor douã buze sau prin unirea acestora pânã la producerea unei ocluziuni;
- *labiodentale:* /f, v/, buza inferioarã se poate apropia de incisivii superiori;
- *interdentale*: sp. /d/ (*amado*) engl. /th/ (*three*) sp. /z/ (*zarzuela*), sunete produse prin sprijinirea vârfului limbii între incisivii superiori şi cei inferiori;
- *dentale:* /t, d, s, z/, sunete produse prin sprijinirea vârfului limbii de partea interioarã a incisivilor superiori;
- *dentale – alveolare:* /n, l, r/, sunete produse prin atingerea cu vârful limbii a primei zone a palatului, imediat în partea superioarã a zonei descoperite a dinţilor;

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- *prepalatale:* /č, ğ, j/, sunete produse prin împingerea limbii spre partea anterioarã a palatului[59];
- *palatale (medio-palatale):* /k', g', iot/, sunete produse prin atingerea cu vârful limbii a zonei mijlocii a palatului;
- *velare* (*guturale*): /k, g/, sunete produse prin împingerea limbii spre partea posterioarã a palatului;
- *uvulare*: sunete la producerea cãrora uvula atinge rãdãcina limbii, în limbi semitice, ca araba;
- *laringale:* /h/: sunet produs prin strâmtarea laringelui;
- *laterale*: /l/ şi /ll/ în spaniolã (mai ales în limbile neeuropene - indigenii din America Centralã), în producerea lor limba se sprijinã pe o laturã a bolţii şi lasã aerul sã iasã pe cealaltã. (*Coşeriu 1995: 113-115*).

4.2.3. Sonoritatea

Sunetele produse prin sau însoţite de o vibraţie a coardelor vocale se numesc *sonore*; cele în care coardele vocale nu vibreazã se numesc *surde* (este vorba de o sonoritate fiziologicã, nu numai acusticã, deoarece din punct de vedere acustic sunt "sonore" toate sunetele, pur şi simplu pentru cã sunt ca atare).

> *Sonoritatea* este un criteriu de clasificare articulatorie şi acusticã a sunetelor, dar şi o trãsãturã a acestora, determinatã, sub aspect articulatoriu, de vibraţia regulatã a coardelor vocale (ca rezultat al unor deschideri şi închideri succesive ale glotei sub presiunea aerului subglotic acumulat). Ca şi nazalitatea, nefiind influenţatã de prezenţa sau absenţa ocluziunii în cavitatea bucalã, sonoritatea este caracteristicã atât vocalelor cât şi consoanelor. Pentru vocale şi pentru consoanele sonante este specificã prezenţa

[59] Se pot adãuga aici cerebralele sau cacuminalele numite şi retroflexe - un tip special de prepalatale, în sanscritã şi în limbile moderne din India /t, d/.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

sonorităţii. Majoritatea consoanelor însă constituie perechi *omorganice* (caracterizate prin identitate sub aspectul modului şi locului de articulare) surdă/sonoră: [p]/[b]; [f]/[v] etc. Fonologic, *sonoritatea* reprezintă pentru acestea o *marcă de corelaţie,* având funcţie distinctivă. În diverse limbi există şi consoane care nu participă la corelaţia de sonoritate (în română, [h] şi [ţ]). Din punct de vedere acustic, consoanele sonore se caracterizează prin suprapunerea, peste sursa care produce zgomotul consonantic, a unei surse armonice (determinate de vibraţiile coardelor vocale), care are ca efect prezenţa unor formanţi specifici. În anumite condiţii fonetice, sonoritatea se poate atenua sau pierde (v. *afonizare, asurzire, devocalizare).* Aceasta justifică posibilitatea de a concepe sonoritatea drept o trăsătură gradabilă. Fonetic pot fi identificate nu numai consoanele surde sau sonore, ci şi consoane *semisonore*, *sonore asurzite* (în anumite contexte) sau *medio-surde. (ŞAL 1997: 467).*

4. 3. Alte criterii de clasificare[60]

Clasificarea sunetelor se face în funcţie şi de alte criterii: unele de natură *articulatorie*, altele de natură *acustică.*

Unda înregistrată prezintă o anumită *amplitudine* şi o anumită *frecvenţă*; aceste două calităţi sunt cele care, împreună, determină *intensitatea acustică*. Frecvenţa în sine însăşi determină *înălţimea muzicală* a sunetului sau ceea ce lingvistic se numeşte *ton*. Din punct de vedere fiziologic sau al producerii sunetelor, intensitatea depinde

[60] Conform teoriei binare a lui Jakobson şi a colaboratorilor săi, sistemele fonologice ale diverselor limbi pot fi descrise utilizând un repertoriu de 12 trăsături binare, de natură preponderent acustică, dar şi articulatorie: *consonantic/non-consonantic; vocalic/non-vocalic; compact/difuz; sonor /non-sonor; nazal/non-nazal; continuu/non-continuu; strident/mat; tens/lax; obstruent/non-obstruent; grav/acut; bemolizat/non-bemolizat*; *diezat/non-diezat*. Se elimină astfel neajunsul clasificării vocalelor şi consoanelor după criterii diferite, dar numărul de trăsături care definesc fiecare unitate fonetică este mai ridicat, astfel că pe măsură ce ideea gradabilităţii în relaţiile dintre unităţile unui sistem a câştigat teren, binarismul a cunoscut un reflux progresiv.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

de forţa curentului respirator. Frecvenţa, în schimb, depinde de tensiunea mai mare sau mai micã a coardelor vocale şi, în funcţie de indivizi, şi de dimensiunile coardelor înseşi: cele ale femeilor sunt în general, mai scurte decât ale bãrbaţilor şi, prin urmare, vocea lor este mai ascuţitã. Sunetele pot avea o frecvenţã foarte variatã, dar omul nu le aude pe toate, ci numai pe acelea care au o frecvenţã de cel puţin 16 vibraţii pe secundã şi care nu depãşesc frecvenţa de 16.380 de vibraţii pe secundã; existã, prin urmare, *sunete foarte joase* şi *sunete foarte înalte* pe care nu le percepem. Intervalul de timp în care se desfãşoarã vibraţiile corespunzãtoare unui anumit sunet se numeşte *duratã* şi corespunde din punct de vedere lingvistic *cantitãţii*. Unitatea de intensitate se numeşte *bel*; în practicã se foloseşte însã *decibelul.* Intensitãţii îi corespunde din punct de vedere lingvistic ceea ce se numeşte *accent tonic*, *accent de intensitate* sau *accent expiratoriu***.** Conceptele de intensitate (accent), înãlţime muzicalã (tonalitate sau ton) şi de duratã (cantitate) sunt, în fonetica limbilor, concepte relative; cu alte cuvinte nu existã sunete ale limbajului care sã fie de la sine şi în sens absolut intense, înalte sau lungi; ele sunt astfel numai în comparaţie cu alte sunete*, atone, grave* sau *scurte* (sau mai puţin intense, mai puţin înalte, mai puţin lungi) ale aceluiaşi fel de a vorbi sau ale aceluiaşi act lingvistic. Cele trei calitãţi enumerate pot avea într-o limbã valoare fonologicã (distinctivã) sau, eventual, numai valoare stilisticã: au valoare fonologicã dacã variaţia lor poate distinge semnele, adicã dacã poate sã implice o variaţie de semnificat în limbajul enunţiativ; au valoare stilisticã dacã pot constitui manifestarea unei atitudini emotive a vorbitorului. *(Coşeriu 1995: 104-106)* În vorbire grupurile fonice se organizează în unitãţi melodice care corespund în mod normal propoziţiilor sau unor secţiuni ale acestora. Fiecare unitate prezintã ”un accent de frazã”, care se situează deasupra celorlalte accente ale grupurilor fonice care o integrează şi se caracterizează, pe lângã aceasta, printr-o curbã melodicã, ce constituie *intonaţia* sa. Intonaţia este un important element elocuţional care distinge tipurile de propoziţii (enunţiative, interogative, imperative), independent de distincţiile care se pot efectua prin elemente locuţionale (cuvinte, forme sau construcţii speciale); în scriere intonaţia este redatã, dar numai în mod imperfect, prin intermediul punctuaţiei.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- După *înălţime,* calitate determinată de frecvenţa vibraţiilor, sunetele sunt *acute* (cu frecvenţă ridicată) sau *grave* (cu frecvenţa scăzută).
- După *intensitate*, calitate determinată de amplitudinea vibraţiilor, sunetele sunt *puternice* (de amplitudine mai mare) sau *slabe* (de amplitudine redusă);
- După *durată,* calitate determinată de timpul de vibraţie a coardelor vocale, sunetele sunt *lungi* şi *scurte* (vocalele sunt sunetele cele mai lungi, consoanele oclusive şi africate cele mai scurte).
- După *timbru,* calitate fizică a *sunetelor* (alături de *înălţime, intensitate* şi *durată*), determinată de forma vibraţiilor[61], sunetele pot fi *orale* sau *nazale*.

4.3.1 Clasificarea acustică

Pentru descrierea sunetelor din punct de vedere acustic[62], se foloseşte termenul de *trăsătură acustică,* consideratã drept caracteristică a structurii formanţilor[63].

[61] Trecând prin cavităţile supralaringiene, anumite armonice ale undei sonore sunt amplificate în mod selectiv. Selecţia este dependentă de natura rezonatorului (cavitatea bucală sau nazală) şi, în cazul cavităţii bucale, singura ale cărei dimensiuni şi configuraţie pot fi modificate, de forma acestuia.

[62] Sunetele limbajului prezintă calităţile cunoscute ale oricărui sunet studiat de acustică, adică *intensitate, înălţime* şi *durată*. Astfel de calităţi sunt puse în evidenţă şi se pot măsura în reprezentarea grafică a undei sonore corespunzătoare care se obţine cu ajutorul unui aparat numit chimograf (gr. kyma ”undă” şi graphein ”a scrie”) Unda înregistrată prezintă vibraţii principale şi secundare. Traiectoria generală a vibraţiilor principale, fiind vorba de continuuri fonice analogice, se prezintă cu un profil mai mult sau mai puţin analog, chiar când corespunde unor subiecţi diferiţi. Vibraţiile secundare, în schimb, se relevă ca distincte, fiind cele care corespund la ceea ce numim *timbrul* vocii.).

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

În funcţie de concentrarea sau de dispersia formanţilor sunetele se clasificã în:

- *sunete compacte*: vocala /a/, consoanele laringale, velare, palatale şi prepalatale;
- *sunete difuze*: vocalele /i, î, u/, consoanele labiale, bilabiale şi dentale (*v. şi LRC 1985: 24*);

În funcţie de *înãlţimea sunetului*, influenţatã de înãlţimea rezonatorului, sunetele sunt:

- *sunete acute*: vocalele /e, i/, consoanele palatale, prepalatale şi dentale;
- *sunete grave*: vocalele /o, u/, consoanele labiale, bilabiale, laringale şi velare;
- *sunete neutre:* vocala /a/;
- *stridente:* consoanele africate;
- *mate:* celelalte consoane *(v. şi LRC 1985: 25*).

[63] Formanţii corespund armonicelor amplificate prin fenomenul de rezonanţã, în cavitãţile bucalã şi nazalã. *(Vezi ŞAL 1997: 207.)*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

III. SISTEMUL FONEMATIC AL LIMBII ROMÂNE

1. Sistemul vocalic

1.1. Vocalele

Vocalele sunt sunete a căror emitere presupune vibraţii periodice ale coardelor vocale şi absenţa oricărui obstacol în calea curentului fonator; sunt *unităţi segmentale* cu rol de centru silabic şi pot primi accent.

În limba română, vocalele sunt în număr de 7: [a, e, i, o, u, ă, î]. Emil Petrovici propune două variante în ceea ce priveşte numărul vocalelor în limba română: o variantă muntenească, cu 7 vocale şi o variantă moldovenească, cu 5 vocale: [a, ă/e, î/i, o, u], e şi i fiind considerate variante poziţionale ale lui ă sau î. Aceasta pentru că, atunci când sunt precedate de consoană muiată, în varianta moldovenească, ă şi î devin e sau i, iar când sunt precedate de consoană dură, rămân neschimbate. Em. Vasiliu recunoaşte cele şapte vocale amintite, dar adaugă pentru fiecare un număr de 2-7 alofone, variante poziţionale (de ex.: /a/ cu 7 alofone; /e/ cu 4 alofone; / i / cu 4 alofone; /o/ cu 5 alofone; /ă/ cu 4 alofone; /î/ cu 4 alofone; /u/ cu 5 alofone: ex. *urca, Radu, chiul, leul, rouă*). (Em. Vasiliu, *Fonologia limbii române,* Bucureşti, 1965, p. 111). Alofonele vocalice sunt variante combinatorii sau poziţionale aflate în distribuţie complementară. Ele nu pot comuta şi nu au funcţie distinctivă. Alofonele unui fonem vocalic fac parte din aceeaşi clasă de sunete echivalente. Un exemplu îl constituie vocalele aflate după pauză silabică. Ele primesc un apendice asilabic care determină o mai mare închidere a fiecăreia dintre ele: ex. *famili-^{i}e, ^{i}este, ^{i}în, o-^{w}ul,* în opoziţie cu pronunţarea vocalelor în cuvintele *se-cret, ri-dic*. O situaţie specială prezintă sunetul [i] postconsonantic, aflat la finală

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

de cuvânt. Considerat fãrã valoare fonologicã, cu funcţie de muiere a consoanei, de Al. Graur, Al. Rosetti şi Emil Petrovici, el pare mai aproape de practica ortograficã şi ortoepicã a limbii dacã e considerat variantã poziţionalã a vocalei /i/, variantã asilabicã, numit şi "i scurt asilabic" sau "i şoptit": *pom^{i}, grãdin^{i}, râz^{j}* etc., aşa cum propune Em. Vasiliu.

.1.1.1. Clasificarea vocalelor

Clasificarea din punct de vedere *articulatoriu* a vocalelor limbii române se face în raport cu criteriile de bazã:

- *apertura* (deschiderea): *vocale deschise* [a]; *semideschise (medii, mijlocii)* [e, ã, o][64]; *închise* [i, î, u];
- *localizarea* (zona din cavitatea bucalã în care se creeazã - în funcţie de poziţia limbii - spaţiul optim de rezonanţã): *anterioare ([pre]palatale)* [e, i]; *centrale (mediale)* [ã, î][65]; *posterioare* [o, u]; *neutrã* [a];
- *labializarea* (determinatã de forma - rotunjitã sau nerotunjitã - a rezonatorului bucal, ca urmare a mişcãrii buzelor): *labializate (rotunjite)* [o, u]; *nelabializate (nerotunjite)* - toate celelalte vocale.

[64] Vocalele *medii* se opun vocalelor *închise* şi vocalelor *deschise*. În funcţie de poziţia limbii, vocalele *medii* pot fi: *medio-anterioare* (ë) şi *medio-posterioare* (ö).

[65] Limba românã a dezvoltat în evoluţia sa de la latinã, o serie completã de vocale mediale, incluse într-un triunghi vocalic simetric, în care este inclusã şi vocala **a,** consideratã însã şi neutrã. În timp ce în latina clasicã funcţiona corelaţia de cantitate, vocalele fiind: ā, ă; ē, ĕ; ī, ĭ; ō, ŏ; ū, ŭ, în latina popularã opoziţia de cantitate va fi înlocuitã cu opoziţia de calitate sau timbru. Vocalele lungi vor deveni vocale închise iar cele scurte, vocale deschise: a, ę, e, į, i, o, o, ų u. În româna comunã triunghiul vocalic se completează cu ă şi mai târziu cu î. Vezi *Istoria limbii române. Fonetică. Morfologie. Lexic***,** Coord. Florica Dimitrescu, EDP, Bucureşti, 1978.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

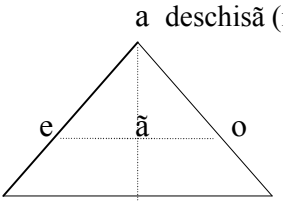
Din punct de vedere *acustic,* în funcţie de concentrarea sau de dispersia formanţilor, vocalele limbii române se clasificã în:

- *sunete compacte*: vocala [a];
- *sunete compact-difuze*: vocalele [e,ã,o];
- *sunete difuze*: vocalele [i, î, u].

În funcţie de *înãlţimea sunetului*, influenţatã de înãlţimea rezonatorului, *vocalele* se clasificã în :

- *sunete acute*: vocalele [e, i];
- *sunete grave*: vocalele [o, u];
- *sunete neutre*: vocalele [a, ă, î].

Schema sistemului vocalic cuprinzând trãsãturile pertinente din punct de vedere articulatoriu şi acustic

1.2. Semivocalele

Semivocalele sunt sunete aparţinând unei clase care prezintã asemãnări parţiale atât cu vocalele cât şi cu consoanele. Semivocalele sunt similare sub aspect articulatoriu cu vocalele, dar se caracterizează prin intensitate şi duratã de emitere mai reduse. Funcţional însã, se deosebesc de vocale,

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

asemãnându-se cu consoanele, întrucât nu pot constitui nuclee silabice şi nu pot primi accent.

Fonologic, semivocalele au fost interpretate sau ca foneme independente, sau ca *alofone* ale vocalelor corespunzãtoare. Semivocalele româneşti [j, w, e, o] au primit interpretãri diferite, admiţându-se fie acelaşi statut pentru toate membrele seriei (variante ale formelor vocalice [i, u, e, o]), fie statute diferite pentru [j, w] şi, respectiv, pentru [e, o]; [j, w] foneme consonantice; [e, o] - foneme semivocalice sau elemente dependente de consoanele precedente, împreunã cu care constituie segmente monofonematice *diezate,* respectiv, *bemolate.* La unii autori termenii semiconsoanã şi semivocalã desemnează clase de sunete asemãnãtoare sub aspect articulatoriu şi acustic, dar diferite ca distribuţie. Semiconsoanele apar în poziţie post-vocalicã *(ŞAL 1997: 441);* vezi şi Al. Rosetti, *Introducere în foneticã,* Bucureşti, 1963, Em. Vasiliu, *Fonologia limbii române...,* Emil Petrovici, *Sistemul fonematic al limbii române,* în SCL VII (1956), 1-2, pp. 7-18, *Gramatica limbii române,* Editura Academiei, Bucureşti, 1954.

Acustic, semivocalele sunt caracterizate prin [–Vocalic] (deoarece, spre deosebire de vocale, nu prezintã o structurã net definitã a formanţilor) şi [–Consonantic] (deoarece absenţa unui obstacol în calea curentului fonator determinã o concentrare a energiei acustice mai mare decât cea specificã pentru consoane).

Patru din vocalele limbii române primesc şi valoare de semivocalã: [e, i, o, u]/[į, (y, j, iot), ų (w, digamma), e, o].

Semivocalele apar în secvenţã cu vocalele, constituind *diftongi* şi *triftongi*. Poziţia semivocalei faţã de vocalã constituie un criteriu de clasificare a diftongilor.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

1.3. Diftongii

Diftongul este o secvenţă constituită dintr-o vocală şi o semivocală. *Componentele unui diftong aparţin aceleiaşi silabe şi sunt pronunţate cu o singură tensiune musculară*[66]. Dependenţa dintre acestea este reflectată de anumite particularităţi de realizare fonetică: **m*o*a-rã, *o*a-lã, *i*ar-bã, p*i*a-trã.**

În limba română, pronunţarea vocalelor din anumiţi diftongi se adaptează, sub aspectul localizării, la aceea a semivocalelor. Astfel, după semivocalele [e, i], vocalele [a, o, u] au o pronunţare anteriorizată: **s*ea*-rã, *iu*-bi-re, m*i*-or**, iar după [o, u] vocalele [a, ã, î] au o pronunţare labializată: **t*oa*-tã, plo-*ua*-rã, plo-*uâ*nd**[67].

În funcţie de poziţia semivocalei faţă de vocală, sunt:

- *diftongi ascendenţi* (semivocala precedă vocala): sv+v;
- *diftongi descendenţi* (semivocala apare după vocală): v+sv; în limba română există 9 diftongi ascendenţi [ia, ie, io, iu,

[66] Interpretarea fonologică a diftongilor este dependentă de interpretarea dată semivocalelor. În descrierile mai vechi ale românei (Al. Graur şi Al. Rosetti), diftongii /ea/ şi /oa/ au fost consideraţi secvenţe monofonematice, pe baza identificării unor raporturi de comutare între aceştia, precum şi cu vocala /a/: *toacã, teacã, tacã; /t^{o}akã/t^{e}akã/takã/*. Emil Petrovici consideră că diftongii şi triftongii nu au valoare fonologică, ei fiind de fapt variante poziţionale ale fonemelor vocalice după consoane muiate, rotunjite sau muiat-rotunjite iar dftongii ascendenţi şi descendenţi formaţi cu semivocalele *iot* sau *digamma* sunt consideraţi grupuri asemănătoare celor formate dintr-o consoană şi o vocală. Emil Petrovici**,** *Sistemul fonematic al limbii române***,** în SCL VII (1956), 1-2, pp. 7-18. Majoritatea descrierilor atribuie însă diftongilor statutul de secvenţe bifonematice.

[67] În anumite limbi, dar regional şi în limba română, există *diftongi egali*, care creează impresia acustică a unei vocale ce îşi schimbă timbrul în cursul emiterii (de ex., în anumite graiuri din Transilvania apare diftongul egal [oa]). (*ŞAL 1997: 169*)

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

ua, uã, ea, eo, oa] – (***ia***r, m***ie***-re, ***iu***-bi-re, plo-***ua***, plo-***uă***, st***ea***, t***e-o***r, m***oa***-ră, m***i-o***r) şi 14 diftongi descendenţi: [ai, ãi, îi, ei, ii, oi, ui, au, ãu, îu, eu, iu, ou, uu]- c***ai***, p***ăi***, c***âi***ne, st***ei***, pri-v***ii***, v***oi***-nic, s***ui***, st***au***, r***ău***, r***âu***, zm***eu***, zurl***iu***, rul***ou***, contin***uu***.

1.4. Triftongii

Triftongul este o secvenţã constituitã dintr-o vocalã şi douã semivocale. Ca şi în cazul diftongilor, *componentele unui triftong aparţin aceleiaşi silabe şi sunt pronunţate cu o singurã tensiune muscularã:* **lu-p*oai*-cã.**

Majoritatea triftongilor au structura sv+v+sv [iai, eai, eau, iei, oai], dar este posibil şi ca ambele semivocale sã preceadã vocala [ioa][68]: **glu-m*eai*, *iei*, priv*eau*, scân-te-*ioa*-rã.**

În limba românã existã 11 triftongi funcţionali cu o frecvenţã diferitã în limbã: [eau, eai, oai, iau, iai, iei, iui, uau, uai, eoa, ioa]: **ce-r*eau*, spu-n*eai*, le-*oai*-cã, *iau*, *i-ai*, *iei*, *iui*!, l*uau*, l*uai*, l*eoa*r-cã, lãcri-m*ioa*-rã**.

1.5. Hiatul

Prin *hiat* se indicã un grup de *douã* vocale alãturate *care aparţin la douã silabe diferite.* În marea majoritate a cazurilor hiatul apare în interiorul aceluiaşi cuvânt: **fa-ur, ale-e, funcţi-onar**. În anumite situaţii însã hiatul poate sã aparã şi în fonetica sintacticã, atunci când un cuvânt monosilabic este asociat în pronunţarea cuvântului urmãtor: **le aude, se ascunde.**

[68] Interpretarea fonologicã a triftongilor, ca şi a diftongilor de altfel, este dependentã de interpretarea datã semivocalelor. E. Petrovici, de ex., considerã cã în românã, secvenţa C+[ioa] este bifonematicã, având structura consoanã labio-palatalizatã +/a/: *aripioarã>/arip$^{'o}$arã,* /p/ fiind un fonem labio-palatalizat.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

În limbă se manifestă tendinţa de a evita hiatul. Corect: **s*e*-aşteaptă, l*e*-aude.** Incorect**:** r*eu*-matism (**re-u-matism);** na-*ţio*-nal (**na-ţi-o-nal)** etc.

2. Sistemul consonantic

2.1.Consoanele

Consoanele sunt sunete a căror emitere presupune intervenţia în calea curentului fonator a unui obstacol reprezentat de închiderea şi/sau de constricţia canalului într-un anumit punct. Prezenţa obstacolului face ca rostirea consoanelor să fie caracterizată prin zgomote specifice.

Consoanele sunt, ca şi vocalele, *unităţi segmentale*, dar spre deosebire de acestea, nu pot avea rol de centru silabic (sunt asilabice) şi nu pot primi accent. Consoanele sunt în raport de dependenţă faţă de categoria vocalelor, fiindcă nu pot face parte dintr-o secvenţă accentuată decât însoţite de vocale. În limba română sunt 22 de consoane[69].

Pentru orice limbă există diverse soluţii de descriere a inventarului fonetic. În cazul limbii române diversitatea soluţiilor priveşte interpretările date statutului fonologic al consoanelor oclusive palatale /k', g'/ şi al consoanelor urmate de /i/ asilabic, prezente la finală absolută.

[69] Alte tipuri de consoane nereprezentate în limba română: consoana *uvulară*, a cărei rostire implică ridicarea părţii posterioare a limbii şi, prin aceasta, îngustarea canalului format cu vălul palatului; intrarea în vibraţie a uvulei (omuşorului), care se apropie şi se îndepărtează succesiv de partea posterioară a limbii; [r] graseiat este o consoană uvulară; [r] uvular al fost semnalat şi în aromână, la fărşeroţi, în vorbirea femeilor. *Muta cum liquida* este prezentă în fonetica limbii latine şi reprezintă un grup de consoane alcătuit dintr-o oclusivă şi o vibrantă sau o laterală. Componentele nu pot fi despărţite în silabe diferite. Din latină influenţa se manifestă în conservarea lui *-u* final la anumite verbe: *intru, aflu, umblu*.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Unităţile /k', g' č, ğ,/ sunt foneme consoane, cu trăsături distinctive ce le individualizează în cadrul seriilor oclusivelor şi, respectiv, africatelor. În legătură cu numărul fonemelor consoane există mai multe păreri: Al. Graur şi Al. Rosetti recunosc un inventar de 20 de consoane, din care 15 au şi variantă muiată (numai la sfârşit de cuvânt); t, d şi s sunt numai dure, č şi ğ sunt numai muiate; k' şi g' sunt considerate variante muiate ale lui k sau g. Em. Vasiliu recunoaşte 20 de consoane cu câte 2-7 alofone, dar nu este de acord cu părerile privind existenţa consoanelor muiate, independent de perechile lor dure. Consideră şi el că k' şi g' sunt variante poziţionale ale lui k şi g. Emil Petrovici prezintă un inventar consonantic de 70 de foneme, format din 18 consoane cu aspect triplu: dure, moi, rotunjite: 9 consoane sub aspectul de muiat-rotunjit, 3 cu aspect muiat şi muiat-rotunjit şi o consoană numai cu aspect dur. Gramatica Academiei din 1954 recunoaşte existenţa a 22 de consoane, din care 16 au şi pereche muiată iar 6 sunt fără pereche. Consoanele k' şi g' apar ca variante muiate ale lui k şi g, dar totodată sunt incluse ca foneme cu trăsături distinctive proprii în descrierile inventarului fonetic. *Iot* şi *digamma* sunt considerate semiconsoane şi sunt incluse în inventarul consonantic (apar însă şi ca semivocale în inventarul vocalic al limbii române).

Un loc aparte îl ocupă descrierea lui Emil Petrovici, care ridică numărul consoanelor la 70. Ca urmare a interpretărilor secvenţelor [consoană + ęa, ịa], [consoană + oa, ua], [consoană + ịęa, ęoa], drept bifonematice şi a secvenţelor [consoană + ịu, eo] drept monofonematice, Petrovici identifică patru serii de foneme consonantice: *neutre, palatalizate (diezate), labializate (bemolate)* şi *labio-palatalizate,* alcătuind fascicule de corelaţii**.** *(ŞAL 1997: 130)*

2.1.1. Clasificarea consoanelor

În funcţie de criteriile enunţate consoanele din limba română se clasifică astfel:

2.1.1.1. După modul de articulare:

- *oclusive* (explozive): [p, b, t, d, k, g, k', g']; consoane a căror rostire se caracterizează prin trei momente succesive:

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

implozie, produsã într-un anumit punct al canalului fonator, *ţinutã (tensiune)* şi *explozie*;

Primul moment din rostirea consoanelor oclusive este *implozia*, momentul în care organele vorbirii executã mişcarea specificã închiderii canalului fonator (sinonim cu tensiunea). Al doilea moment în rostirea consoanelor oclusive, situat între implozie şi explozie se numeşte *ţinutã* sau *tensiune*. Se caracterizează prin menţinerea organelor articulatorii în poziţia specificã rostirii sunetelor respective. *Ţinuta* este singurul moment care nu lipseşte din rostirea nici unei variante poziţionale a consoanelor oclusive, spre deosebire de implozie sau explozie, care nu apar în anumite contexte ca momente în articularea acestor consoane (în românã, de ex., oclusivele iniţiale sunt lipsite de implozie, iar cele care apar ca prim element în grupurile de două oclusive intervocalice sunt lipsite de explozie). (*Vezi şi ŞAL, 1997, 334)*

- *fricative* (constrictive, continue, spirante): [f, v, s, z, ş, j, h]; consoane a cãror emitere presupune producerea unei constricţii într-un punct al canalului fonator;

Serie consonanticã prezentând aceastã caracteristicã articulatorie. Sunt numite şi *continue*, *fricative* sau *spirante*, în funcţie de aspectul particular al articulării, care este pus în evidenţã (faptul cã mişcarea expiratorie poate fi prelungitã, faptul cã producerea constricţiei determinã aparţia unui zgomot de fricţiune sau de suflu).

- *africate* (semioclusive): [č, ğ, ţ]; consoane a cãror rostire presupune combinarea a două mişcări articulatorii. Închiderea completã a canalului fonator (*implozia*) specificã oclusivelor este urmatã de o deschidere parţialã a acestuia (*stricturã*), ceea ce determinã producerea unui zgomot de fricţiune. *Implozia* şi *strictura* se produc în

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

același punct al canalului fonator sau în puncte foarte apropiate;

Rostirea consoanelor africate se realizează prin combinarea *imploziei* specifice oclusivelor dentale /t/, respectiv, /d/, cu fricțiunea specifică emiterii dentalei /s/ şi, respectiv, a prepalatalelor /ş, j/. În limba română mai veche, africata /ţ/ avea ca pereche sonoră consoana /đ/, consemnată şi azi, regional, în dacoromână şi aromână. *(ŞAL 1997: 32)*

- *sonante:* [m, n, l, r]; consoane a căror rostire se caracterizează printr-un zgomot expirator mai slab decât cel specific majorităţii consoanelor şi prin prezenţa unor tonuri muzicale, specifice în general producerii vocalelor. Ca şi vocalele, *sonantele* sunt întotdeauna sonore, fapt determinat de prezenţa vibraţiilor laringiene.[70]

  În română, această serie include:

  - *nazalele* [m, n];
  - *lichidele* (orale) [l, r].

Sunetele *nazale* se opun celor *orale*. Rostirea sunetului nazal implică dirijarea (integrală sau parţială) a curentului fonator prin cavitatea nazală. În cazul vocalelor nazale, vălul palatului coboară complet pe toată durata rostirii acestora. Opoziţia vocală nazală/vocală orală este distinctivă în franceză, dar nu şi în română unde vocalele nazale sunt variante poziţionale ale celor orale corespunzătoare (v. *lung*, *când*) în care nazalizarea în grade variabile e condiţionată de consoana nazală următoare. În cazul consoanelor nazale, vălul palatului coboară uşor, ceea ce determină dirijarea parţială a curentului fonator prin cavitatea nazală. Româna posedă două sonante nazale: /m/, /n/, prima caracterizată prin localizare

[70] În anumite limbi, cum ar fi ceha, ele pot constitui centru silabic. În română, *sonantele* nu au această caracteristică. Modul de articulare specific, descris mai sus, permite gruparea sonantelor într-o serie consonantică distinctă.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

bilabială, cealaltă - prin localizare dentală. Sonantele /m/ şi /n/ se disting prin prezenţa nazalităţii de sonantele /l/ şi /r/. Poziţia nazală a influenţat evoluţia vocalelor în trecerea de la latină la română. O asemenea influenţă se constată însă numai în cazul în care poziţia nazală este reprezentată de [n] simplu sau [n] + C (diferită de [m] şi de [m] +C; [m] simplu sau geminat şi [n] geminat sau [n+m] nu au modificat vocalismul cuvintelor moştenite; ele nu constituie poziţie nazală (de ex., *panem>pâine*; *canto>cânt*; *campus>câmp* faţă de *amarus>amar*, *mamma> mamă*, *annus>an*, *somnus>somn*). Articulatoriu, nazalitatea implică participarea la rostirea sunetelor a cavităţii nazale (dirijarea curentului fonator prin această cavitate). Acustic, nazalitatea vocalelor se caracterizează prin reducerea intensităţii primului formant din spectrul vocalelor orale corespunzătoare, iar nazalitatea consoanelor - prin prezenţa unor formanţi specifici. Nazalitatea poate fi o trăsătură inerentă a sunetului sau dobândită printr-un proces de nazalizare; de asemenea, ea se poate pierde prin denazalizare (cf. evoluţia lat. *una>uă>u̯ă>o*). Anticiparea sau propagarea nazalităţii conduce la apariţia accidentelor fonetice care presupun rostirea unei consoane nazale într-o silabă precedentă, respectiv, următoare faţă de aceea în care este explicabilă etimologic (cf. *indentitate*, *indentic*, respectiv, *mărunt*, *cărunt*, [faţă de lat. *minutus*, *canutus*]). (Ap. *ŞAL 1997: 317).*

Descrierile unor limbi includ în clasa *sonantelor* şi semivocalele (sau semiconsoanele) [71].

2.1.1.2. După locul de articulare:

- *bilabiale:* [p, b, m]; consoane a căror rostire implică crearea unui obstacol la nivelul buzelor. În limba română sunt bilabiale oclusivele [b, p] şi sonanta nazală [m][72];

[71] Mai există în limba română o serie de realizări fonetice care trebuie luate în considerare, pentru că ajută la înţelegerea ortografiei şi ortoepiei limbii române. Este vorba de consoanele duble regăsite în ortografia românească: n în *înnoda, înnebuni*, sau de literele duble care redau realităţi fonetice diferite: *accident, vaccin.*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- *labio-dentale:* [f, v]; consoane a cãror rostire implicã crearea unui obstacol la nivelul buzelor. Denumire genericã folositã pentru a desemna seria de consoane rostite prin apropierea buzei inferioare de incisivii superiori;
- *dentale*[73]*:* [t, d, s, z, ţ, n, l, r]; consoane a cãror rostire implicã crearea unui obstacol la nivelul incisivilor superiori sau al alveolelor acestora. În românã sunt dentale: oclusivele [t, d]; fricativele [s, z]; africata [ţ]; sonantele [l, n, r]; prepalatalele: [ş, j, č, ğ];
- *palatale:* [k', g']; consoana palatalã este consoana a cãrei rostire presupune crearea unui obstacol la nivelul palatului (dur sau moale)[74];
- *velare*[75]*:* [k, g]; consoana velarã este o consoanã a cãrei rostire presupune crearea unui obstacol la nivelul palatului moale (postpalatalã);
- *laringale:* [h]; consoanã a cãrei rostire se caracterizeazã prin producerea unei constricţii a canalului fonator la

[72] Serie de consoane rostite prin apropierea buzelor. În anumite descrieri /w/ din cuvinte ca *oalã*, *oarbã*: /walã/, /warbã/ este caracterizat drept fricativã bilabialã.

[73] Serie de consoane rostite prin sprijinirea vârfului limbii (apex) de incisivii superiori sau de alveolele acestora, fie prin crearea unei stricturi în aceastã zonã, fie prin combinarea ocluziunii cu strictura în zona menţionatã.

[74] În funcţie de punctul din zona palatului dur în care se produce fie o ocluziune, fie îngustarea maximã a canalului fonator, se distinge între: consoane *prepalatale* (*anteropalatale*; în românã *fricativele* /ş, j/ şi *africatele* /č, ğ/) şi *palatalele* propriu-zise (*mediopalatalele*; în românã, oclusivele /k', g'/).

[75] Serie de localizare, distinsã atât în cadrul clasificãrii articulatorii a vocalelor, cât şi în cadrul clasificãrii articulatorii a consoanelor. În românã, include vocalele [o, u], respectiv, consoanele oclusive [k, g].

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

nivelul glotei. În română, consoana [h] este singura laringală.

2.1.1.3. După sonoritate:

- consoane perechi:
  - *surde:* [p, t, k, k', f, s, ş, č];
  - *sonore:* [b, d, g, g', v, z, j, ğ];
- [h] şi [ţ] sunt consoane *surde*, *fără pereche sonoră*;
- [m, n, l, r] sunt sonante, totdeauna *sonore*, *fără pereche surdă*.

2.1.1.4. Acustic, consoanele se disting de vocale prin prezenţa antirezonanţei, care influenţează amplitudinea şi distribuţia formanţilor de frecvenţă.

Clasificarea consoanelor din punct de vedere *acustic* ţine seama de acelaşi sistem binar ca şi clasificarea vocalelor.

Pentru limba română sunt luate în considerare mai ales trăsăturile:

- *întrerupt/continuu* (care reflectă distincţia dintre oclusive şi fricative):
  continue: fricativele [f, v, s, z, ş, j];
  întrerupte: oclusivele [p, b, t, d, k, g, k', g'];
- *strident/mat* (care permite delimitarea clasei africatelor, consoane *stridente*):
  stridente: africatele [č, ğ, ţ];
  mate: celelalte;
- *compact/difuz* (care reflectă distincţia dintre [pre]palatale, velare şi laringale, consoane *compacte* şi celelalte, *difuze*):
  compacte: [pre]palatalele, velarele, laringalele [č, ğ, k', g', k, g, h];
  difuze: celelalte;

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- *acut/grav* (care reflectã distincţia dintre palatale şi dentale, pe de o parte, consoane *acute*, şi labiale şi velare, pe de altã parte, consoane *grave):*

  acute: palatalele, dentalele [k', g', t, d, s, z]
  grave: labialele, velarele [p, b, m, k, g].

3. Matricea fonetică. Matricea fonologică

În cadrul modelului generativ-transformaţional, matricea fonetică se constituie ca un mod de reprezentare a trăsăturilor segmentelor fonetice care compun morfemele. În structura matricei fonetice, coloanele corespund fiecărui segment, iar rândurile unor trăsături definite, de obicei, acustic, selectate dintr-un set predeterminat. În pătratele create apare un număr întreg care indică gradul în care segmentul considerat posedă trăsătura specificată. Spre deosebire de matricele fonologice, matricele fonetice consemnează şi informaţia redundantă, dată prin reguli generale. Regulile fonologice extind matricele fonologice la matrice fonetice complete.

Pentru enunţul: *"Vâjâind ca vijelia..."* se poate determina matricea:

trăsăt. acustice	**v**	**î**	**j**	**î**	**i**	**n**	**d**	**c**	**a**	**v**	**i**	**j**	**e**	**l**	**i**	**a**	
compact	0	0	2	0	0	0	0	2	2	0	0	2	0	0	0	2	31%
difuz	2	2	0	2	2	2	2	0	0	2	2	0	0	2	2	0	62%
compact-difuz	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	6,2%
acut	1	0	2	0	2	2	2	0	0	1	2	2	2	2	2	0	62%
grav	1	0	0	0	0	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	12,4%
neutru	0	2	0	2	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	2	28,8%
strident	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	12,4%
mat	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	1	2	2	2	0	2	87%
continuu	2	2	2	2	2	2	0	0	2	2	2	2	2	2	2	2	87%
întrerupt	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	12,4%

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Se observã cã din interpretarea simplă a rezultatelor înregistrate, caracterul continuu, mat şi difuz, tenta acutã a sunetelor susţin aliteraţia şi simbolismul fonetic la nivelul enunţului.

Matricea fonologicã este un mod de reprezentare a acelor trãsãturi ale segmentelor fonetice care corespund morfemelor, neinfluenţate de aplicarea regulilor de reajustare. În structura matricei fonologice, rândurile corespund segmentelor fonetice, iar coloanele unor trãsãturi fonologice distinctive. În pãtratele create se indicã prin (+) sau (-) apartenenţa segmentului considerat la o categorie sau la complementul acesteia. Prezenţa notaţiei indicã faptul cã informaţia fonologicã respectivã este redundantã pentru segmentul menţionat, întrucât este datã printr-o regulã generalã. Spre deosebire de matricele fonetice, care sunt complet specificate, matricele fonologice sunt formate numai din arhisegmente. Aceste douã tipuri de matrice pot diferi ca numãr de segmente dacã formativele din structura de suprafaţã sunt afectate de accidente fonetice (de ex., matricea foneticã poate conţine un segment în plus faţã de cea fonologicã, în cazul protezei sau al epentezei, sau unul în minus în cazul aferezei sau al eliziunii).

Vocale	deschis	nondeschis	închis	nonînchis	mijlociu	nonmijlociu	central	noncentral	anterior	nonanterior	posterior	nonposterior	labializat	nonlabializat
a	+	-	-	+	-	+	+	-	-	+	-	+	-	+
e	-	+	-	+	+	-	-	+	+	-	-	+	-	+
i	-	+	+	-	-	+	-	+	+	-	-	+	-	+
î	-	+	+	-	-	+	+	-	-	+	-	+	-	+

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

4. Silaba

Silaba reprezintã secvenţa fonicã minimalã, caracterizatã printr-un singur accent, plasat întotdeauna în acelaşi loc. Locul fix al accentului în silabã (spre deosebire de cuvânt, unde poate fi mobil) este determinat de structura acesteia, care include un nucleu sau centru, reprezentat în mod obişnuit de o vocalã[76] - singura componentã susceptibilã de a primi accentul - şi o parte marginalã, reprezentatã de consoane[77].

Sunetele care aparţin aceleiaşi silabe sunt *homosilabice*, cele care aparţin la silabe diferite se numesc *heterosilabice*.

Silaba reflectã posibilitãţile combinatorii ale vocalelor şi consoanelor dintr-o limbã. În rostirea diverselor silabe dintr-un cuvânt sau dintr-un enunţ existã deosebiri de *intensitate, ton, duratã.*

Silabele terminate în vocale se numesc *deschise:* **ma-ma, ta-ta plea-cã,** cele terminate în consoane - *închise*: **sub-til,**

[76] Deşi în anumite limbi existã şi lichide silabice.

[77] Consoanele care precedã nucleul silabic se numesc *explozive*, cele care urmeazã dupã acesta se numesc *implozive.* Consoana implozivã este o consoanã care în structura silabei urmeazã dupã nucleul vocalic. Articularea consoanelor implozive se caracterizeazã printr-o relaxare a tensiunii de rostire, ceea ce poate favoriza - în anumite condiţii - dispariţia acestora (nu trebuie sã se confunde cu cele douã momente din producerea sunetelor oclusive). Oclusivele finale în limba românã primesc uneori o caracteristicã aspiratã. Sunetul aspirat este sunetul a cãrui rostire se caracterizeazã prin prezenţa unui suflu expirator. Acest suflu poate preceda rostirea unei vocale, fiind notat cu h: lat. *homo*, germ *Wilhelm*, dar apare frecvent în rostirea consoanelor oclusive; în englezã, la iniţialã de cuvânt sau silabã, înaintea unei vocale accentuate, au o pronunţare aspiratã: /p^h, t^h, k^h/; în limba românã, oclusivele finale sunt rostite cu o uşoarã aspiraţie: cap^h, pot^h, cad^h, rog^h etc. Suflul specific rostirii aspiratelor se explicã prin faptul cã glota se deschide, permiţând scurgerea aerului. *(Vezi şi ŞAL 1997: 130).*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

dez-vol-tat. Tipul primar, universal, de structurã silabicã este silaba *deschisã* din care s-a dezvoltat mai târziu silaba *închisã*.

Dupã numãrul silabelor, cuvintele din limba românã sunt:

- monosilabice: **da, sa, rac, urs, plumb;**
- bisilabice: **ma-ma, par-tea, jert-fã;**
- trisilabice: **ri-di-ca, lu-mi-nã;**
- polisilabice (patru, cinci sau mai multe silabe): **fa-mi-li-e, in-des-truc-ti-bil, in-a-mo-vi-bi-li-ta-te.**

Criteriile utilizate pentru a determina limita silabicã sunt fie de naturã articulatorie (graniţa dintre implozie şi explozie; dintre apertura sau tensiunea descrescãtoare şi cea crescãtoare; momentul de întrerupere dintre douã serii de vibraţii glotale; dupã un minim de expiraţie etc.) fie de naturã distribuţionalã (legate de analiza structurii grupurilor consonantice mediale în raport cu cea a grupurilor iniţiale şi finale dintr-o limbã) (*Roceric-Alexandrescu 1968*): **cap-tiv, trai-nic, cas-ca-dor; stra-te-gie, os-tra-ci-za** etc.

Limita dintre silabe (*tãietura silabicã*) nu poate fi întotdeauna determinatã univoc, în funcţie de structura segmentului fonic considerat (mai ales în cazul anumitor segmente intervocalice complexe; v. *interlu**di**u, a**bstr**agere etc.*). Determinarea locului tãieturii silabice este o problemã distinctã de aceea a despãrţirii cuvintelor în silabe, care ţine de domeniul ortografiei, fiind soluţionatã prin introducerea unui sistem convenţional de reguli: vezi ***i-na-bil*/in-a-bil; *al-tun-de-va*/ alt-un-de-va.**

Tãietura silabicã este una dintre formele de manifestare a joncturii[78].

[78] Jonctura nu trebuie confundatã cu limita silabicã şi nici cu pauza. Ea este semnal al trecerii de la un element al expresiei la altul, de la un cuvânt la

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Descompunerea cuvintelor conform structurii lor silabice poartã numele de *silabaţie*. Regulile de silabaţie sunt de naturã foneticã şi stau la baza despãrţirii în scris a cuvintelor, fie la capãt de rând, fie pentru redarea pronunţãrii sacadate. În limba românã contemporanã se despart în silabe diferite:

- vocalele în hiat: **con-vie-ţ*u-i*-re, pom-p*i-e*r;**
- o vocalã şi un diftong ascendent (semivocalã + vocalã) sau un triftong (semivocalã + vocalã + semivocalã; semivocalã + semivocalã + vocalã); un diftong descendent, sau un triftong şi o consoanã: **su-pe-r*i-oa*-rã, l*e-oai*-cã, m*ai-c*ã, pa-tr*i-ei*;**
- prima consoanã şi urmãtoarea/ urmãtoarele din grupurile de douã sau mai multe consoane precedate de semivocalã: **trai*s-tã*, mai*s-tr*u;**
- o vocalã şi o consoanã urmatã de o vocalã sau de un diftong sau triftong: **ca-*sã*: ma-*r*ea;**
- prima consoanã şi urmãtoarea/ urmãtoarele: **as-pect, man-ta**; fac excepţie, formând silabã cu o vocalã urmãtoare sau cu diftongul, grupurile alcãtuite din consoanele *b, k, d, f, g, h, t, v*, ca prim element, şi *l* sau *r* ca al doilea element: **um-*bl*a, a-*cr*u, ca-*dr*u, su-*fl*u. as-*tr*u**; se despart dupã a doua consoanã grupurile: *lpt, mpt, mpţ, ncş, nct, ncţ, rct, rtf*:

---

altul, de la un morfem la altul, de la o silabã la alta sau chiar de la un fonem la altul. Jonctura are manifestãri diferite: pauzã, articulare specificã, zero consonantic, tãieturã silabicã etc. *(Rosetti 1963: 117).* Conceptul de *jonctură silabică* a fost folosit de Em. Vasiliu în descrierea sistemului fonologic românesc. Semivocalele româneşti au fost descrise ca variante ale vocalelor corespunzãtoare, precedate sau urmate de jonctura silabicã. Aceasta a fost interpretatã ca un fonem independent, simbolizat prin /+/, realizat fonetic ca un zero consonantic (echivalând cu absenţa unei consoane între douã vocale).

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

scu*lp-t*u-rã, re-de*mp-ţ*i-u-ne, pu*nc-t*u-a-ţi-e, je*rt-f*ã, sfi*nc-*şii, so*mp-t*u-os, a*rc-t*ic; se despart după a doua consoanã când primele sunt consoane duble sau notează un sunet unic: **te*ch-n*e-ţiu**; după primele două în grupurile de patru consoane, în neologisme: **tra*ns-gr*e-sa**; după a treia consoanã în grupul *rstn*: **vâ*rst-n*ic.**

Norma limbii române contemporane recomandă ca despărţirea la capăt de rând a cuvintelor legate prin cratimă, a compuselor, a derivatelor cu prefixe, a derivatelor cu tema terminată în grup consonantic şi cu un sufix având iniţială consonantică să se facă nu după reguli fonetice, de silabaţie, ci după reguli morfologice, conform structurii formative[79]: **într-*în-sul*, *de-spre*, *ne-sta*-bil, ber-*bant-lâc*.**

5. Unităţi suprasegmentale

5.1. Accentul

Accentul este o *unitate suprasegmentalã intensivã*[80] care presupune pronunţarea mai intensă sau pe un ton mai înalt a unei silabe dintr-un cuvânt sau a unui cuvânt dintr-un grup sintactic (sintagmă, propoziţie, frază).

[79] Regulile morfologice nu sunt obligatorii şi au caracter cult. În conformitate cu criteriul unităţii lexicale, se recomandă să nu se despartă la capăt de rând abrevieri ca *ONU*, numeralele ordinale cu notaţie mixtă - cifrică + literală *(al III-lea)*. Vezi infra, capitolul *Fonetica şi ortografia.*

[80] *Unităţile suprasegmentale sunt intensive - accentul* şi *extensive - intonaţia.* Ele nu constituie, ci caracterizează segmentul fonic. Clasa unităţilor suprasegmentale se opune celei a unităţilor segmentale. Clasă de unităţi fonetice definite prin posibilitatea de a contracta raporturi de dependenţă heterosintagmatică.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

5.1.1. Clasificarea accentelor

5.1.1.1. După *unitatea* în cadrul căreia funcţionează, accentele sunt:

- *accent al cuvântului*: **cãţél, mérgem;**.
- *accent sintactic* - de grup, al frazei - poate fi *logic* (intelectual), când reliefează o unitate consideratã esenţială pentru înţelegerea conţinutului: *Am primit **cartea*** (nu caietul).; sau *afectiv* (emoţional, emfatic), când reliefează o stare emoţionalã sau o atitudine subiectivã: ***Aşa** ai fãcut*! (reproş).

5.1.1.2. După *naturã*:

- *accent de intensitate* (dinamic), dependent de amplitudinea sunetelor, care este condiţionatã de energia articulării acestora. Există mai multe grade de intensitate. Cuvintele polisilabice - multe dintre ele derivate sau compuse - pot avea, pe lângă accentul *principal* (*forte)*, şi accente *secundare* (*slabe*): **bùnãvoínţã, àntepenúltimul;**
- *accent muzical* (tonic), dependent de numărul de vibraţii pe secundă care caracterizează articularea sunetelor. Apare în limbi precum greaca veche, latina clasicã, japoneza, coreeana. Poate fi *ascuţit*, *grav* sau *circumflex*, după cum e bazat pe ridicarea, coborârea, sau, respectiv, pe ridicarea şi apoi coborârea tonului, în interiorul silabei accentuate. Cele două tipuri de accent, de intensitate şi muzical, nu se exclud reciproc, dar între ele nu există o relaţie de dependenţă[81].

5.1.1.3. După *poziţie*:

- *accent fix,* al cărui loc este condiţionat fonetic sau morfosintactic (apare în limbi precum franceza, ceha, polona, maghiara etc);

[81] Unii specialişti disting şi un accent *cantitativ* (temporal), dependent de durata emisiei.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- *accent liber,* al cărui loc este variabil (în limbi precum româna, italiana, rusa, engleza etc.). În funcţie de comportamentul în cursul flexiunii acest tip de accent poate fi *stabil*, dacă îşi menţine locul din forma de bază în întreaga paradigmă, sau *mobil*, dacă îşi schimbă locul în raport cu forma de bază. În limba română, accentul liber este relativ *stabil* în flexiunea nominală [excepţii: *soră - surori, noră - nurori, radio - radiouri*] şi *mobil* în flexiunea verbală (**ri'dic, ridi'cãm, 'sufăr, sufe'rim**).

5.1.1.4. După *poziţia silabei accentuate* în cuvânt, cele mai frecvente tipuri de accent sunt:

- *accent oxiton*; accentul pe ultima silabă a cuvântului oxiton[82]: **cântá, basmá, noróc;**
- *accent paroxiton*; accentul pe silaba penultimă a cuvântului paroxiton[83]*:* **întâlníre, pleácă, mérge, lumínă;**
- *accent proparoxiton;* accentul pe silaba antepenultimă a cuvântului proparoxiton: **întrerúpere, pădúrile;**
- în cuvintele polisilabice pot fi accentuate şi alte silabe*:* **prépeliţă, nóuăsprezece.**

În limbile cu accent liber există posibilitatea accentuării diferite a aceluiaşi cuvânt. Formele diferenţiate pot reprezenta variante libere, literare **(íntim-intím, súntem-suntém, súnteţi-suntéţi, profésor-profesór***)* sau neliterare *(*corect: **únic –**incorect: ***uníc*, penuríe-*penúrie*, caractér-*carácter*, trafíc-*tráfic***)***;* altele

[82] Accentuarea oxitonă nu este specifică limbii române; majoritatea cuvintelor accentuate pe ultima silabă este alcătuită din verbe la infinitiv *(a cântá, a cití, a coborî)* şi din substantive împrumutate din limba turcă *(basmá, cafeá, baclavá, halvá).* Tendinţa limbii române de deplasare a accentului către (ante)penultima silabă este evidentă în paradigma unor verbe: *mãsóri/mãsuri; rãmãsérãm/rãmáserãm.*

[83] Pentru limba română, sunt specifice *accentuarile paroxitonă şi proparoxitonă. Vezi şi supra.*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

sunt variante regionale: *(***bolnáv-*bólnav*, jiláv-*jílav*, duşmán-*dúşman*)*.

5.1.2. Funcţiile accentului

Accentul îndeplineşte diferite funcţii:

- *culminativã:* de punere în valoare a unei anumite silabe *(accentul cuvântului*): **re-pú-bli-cã**.
- *expresivã:* de reliefare a unei unităţi semnificative (*accentul sintactic);* **Aceasta** este pãrerea mea!
- *distinctivã:* de diferenţiere semanticã a cuvintelor formate din aceleaşi *sunete (accentul liber*, care poate fi relevant fonologic: **cópii - copíi, ácele - acéle**).[84]

5.2. Intonaţia

Intonaţia reprezintã variaţia de înãlţime a tonului în rostirea unui enunţ şi este o *unitate suprasegmentalã extensivã*[85]. Intonaţia dã melodia enunţului, transmiţând anumite informaţii gramaticale (tipul de enunţ în funcţie de scopul comunicãrii: *declarativ, exclamativ, interogativ:* **Pleacã acasã.**| - aserţiune; **Pleacã acasã?↗** - întrebare; **Pleacã acasã!↘** - ordin), dar şi semnificaţii de tip conotativ,

[84] Alte tipuri de accent: *accentul grafic* este folosit în limba românã numai pentru a evita posibilele confuzii între omografe (cuvinte care se scriu identic). *Accentul metric/ritmic/prozodic* pune în evidenţã o anumitã silabã în cadrul unei unităţi metrice sau ritmice. Accentul, în limbajul curent, mai înseamnã şi mod de a vorbi sau de a pronunţa, relevant pentru provenienţa etnicã, regionalã sau socialã a unui individ. Particularitãţile de pronunţare ale unei limbi sau ale unui grai creeazã o anumitã impresie acusticã asupra receptorului (accent nazal, aspru, cântat). Silaba accentuatã este silaba dintr-un cuvânt care primeşte accentul de intensitate. **(***ŞAL, 1997, 13)*

[85] Unitate extensivã. Tip de unitate suprasegmentalã care caracterizeazã un segment fonic mai mare decât silaba. În românã: contururile intonaţionale.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

legate de starea afectivă a emiţătorului, atitudinea şi intenţiile comunicative ale acestuia.

Orice enunţ este caracterizat printr-un c*ontur intonaţional* care poate fi descris comparând tonul cu care este pronunţat ultimul cuvânt, cu tonul silabei proeminente (silaba în a cărei rostire se produce ridicarea tonului) din enunţul considerat.

Se disting, astfel, trei tipuri de contururi intonaţionale[86]:

- *neutru:* ultima silabă accentuată este pronunţată pe acelaşi ton cu silaba proeminentă: **Priveşte înainte** │.
- *ascendent:* ultima silabă accentuată este pronunţată pe un ton mai ridicat decât silaba proeminentă: Priveşte│ **înainte**↗?
- *descendent*: ultima silabă accentuată este pronunţată pe un ton mai scăzut decât silaba proeminentă: **Priveşte** înainte! ↘

Intonaţia este specifică fiecărei limbi. În limba română, conturul ascendent caracterizează, de regulă, enunţurile interogative, care nu conţin pronume sau adverbe relative, iar conturul descendent poate fi identificat în cazul enunţurilor declarative.

Conturul ascendent este prezent şi la sfârşitul unei sintagme, în funcţie de semnificaţia pe care emiţătorul vrea să o dea unui enunţ: **Am vorbit ieri↗ cu Ion↗ despre asta↘.**

Dacă enunţurile au structura unei fraze, conturul ascendent poate caracteriza atât regentele, cât şi subordonatele: Scriu **scrisoarea↗** dacă am timp**.**│ Dacă am **timp↗** scriu scrisoarea.│

[86] Considerate ca acoperind segmentul de la silaba proeminentă până la următoarea silabă proeminentă sau până la sfârşitul enunţului.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

IV. FONETICA ŞI ORTOGRAFIA

1. Ortografia

1.1. Definiţie. Scurt istoric

Ortografia este o disciplină lingvisticã având ca domeniu *sistemul de norme* referitoare la scrierea unei limbi literare, accepţia etimologicã fiind de ”scriere corectã”. *Normele* preexistã uzului scris, au caracter oficial, se elaborează, se impun şi se aplicã prin convenţie explicitã, fiind consemnate şi explicate în lucrări ştiinţifice speciale (îndreptare, dicţionare). Normele ortografice corespund parţial *normelor ortoepice*, sunt însă prescriptive în mod categoric (cele mai multe reguli sunt obligatorii) şi contribuie la realizarea şi menţinerea unităţii lingvistice.

Cele mai vechi texte pãstrate care conţin reguli de scriere a limbii române cu litere chirilice[87] şi latine[88] datează de

[87] Alfabetul chirilic este aplicat în scrierea slavei vechi (paleoslavei) şi a slavonei după secolul al IX-lea, bazându-se pe caracterele majuscule din alfabetul grec şi pe alfabetul glagolitic (derivat în cea mai mare parte din litere majuscule greceşti). Alfabetul chirilic stă la originea alfabetelor utilizate în limbile slave moderne (bielorusa, bulgara, macedoneana, rusa, sârba, ucraineana). Texte în limba română au fost scrise cu alfabet chirilic până la jumătatea secolului al XIX-lea, utilizându-se 43 de semne (slove). În această perioadă, alfabetul latin a fost folosit sporadic: cel mai vechi text tipărit cu litere latine (*Cartea de cântece,* Cluj, 1571-1575) are ortografie maghiară şi a apărut în contextul mişcării reformate româneşti din Banat - Hunedoara. În 1828, Ion Heliade Rădulescu a propus o variantă simplificată a sistemului de scriere chirilic, adaptată necesităţii de a reda pronunţarea românească. Între 1836 şi 1844 au fost create şi aplicate diferite alfabete de tranziţie, prin înlocuirea treptată a caracterelor chirilice cu cele latine.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

la sfârşitul secolului al XVIII-lea. După adoptarea oficială a alfabetului latin (1860, 1862), scrierea s-a caracterizat prin lipsă de unitate şi prin preponderenţa principiului etimologic. Prima ortografie oficială, generală şi obligatorie a fost votată de Academia Română în 1881. Modificările ulterioare (1904, 1932, 1953) au simplificat treptat scrierea pa baza principiului fonetic. În 1965 s-a stabilit utilizarea literei *â* pentru cuvintele din familia numelui etnic *român* (marcându-se grafic originea în lat. *romanus*), iar în 1993 s-a decis revenirea la grafia tradiţională cu scrierea lui *â* în interiorul cuvintelor şi cu *u* în formele *sunt, suntem, sunteţi.*

1.2. Principiile ortografiei româneşti

Ortografia românească actuală se bazează pe câteva principii (criterii de scriere) [89]:

- *principiul fonetic,* fundamental (fiecare literă notează un sunet-tip distinct; forma scrisă a cuvintelor redă pronunţarea lor literară);

Principalul autor al creării alfabetului de tranziţie este I. H. Rădulescu. În mod oficial alfabetul latin a fost adoptat în 1860 (Muntenia, Transilvania) şi în 1862 (Moldova).

[88] *Alfabetul latin* este utilizat în scrierea limbii latine începând cu secolul al VII-lea î.e.n. Creat pe baza alfabetului etrusc (derivat din alfabetul grec) avea 23 de litere (y şi z au fost adoptate după cucerirea Greciei). Apare, cu modificări, în uzajul scris al multor limbi contemporane. [*Alfabetul grec* este aplicat în scrierea limbii greceşti probabil după secolul X/IX î.e.n. şi până azi. Derivat din alfabetul fenician (care se află la originea tuturor alfabetelor indoeuropene şi semitice) cu 24 de litere. Primul alfabet conţinând semne specifice pentru notarea vocalelor. Scrierea în alfabetul grec s-a realizat iniţial de la dreapta la stânga (ca în fenicianã), apoi de la stânga la dreapta, trecându-se printr-o perioadă de scriere alternativă în cele două sensuri.]

[89] Vezi şi *DOOM,* 1982, *Beldescu 1984.*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- *principiul silabic* (literele *c*, *g* au valori fonetice diferite în contexte grafice diferite: **casã [kasã], cheamã [k'amã], cearã [čarã], accident [akčident]; garã [garã], ghearã (g'arã], geam [ğam], vigilent [viğilent];**
- *principiul etimologic* sau tradiţional-istoric (norma de scriere a anumitor cuvinte menţine parţial sau integral, prin tradiţie, grafia lor originarã, etimologicã: *e/ie*, în **eu, el, ea, ei, ele, eşti, eram, erai, era, eraţi, erau** - cuvinte vechi din fondul latinesc moştenit; neol. **quasar** din engl. fr. quasar);
- *principiul morfologic* (în scriere se ţine seamã de structura internã şi de caracteristicile flexionare ale cuvintelor: dupã *ch, gh* se scrie *ea* când existã forme alternante cu *e* în flexiune şi/sau în derivate: **cheag/închega; gheatã/ghete, gheaţã/gheţuri**; - şi se scrie cu *ia* când nu existã forme alternante: **chiar, ghiaur, ghiozdan**);
- *principiul sintactic* (cuvintele se delimitează în scris conform statutului lexico-gramatical şi sensului exprimat: **niciodatã/nici o datã/nici odatã, totodatã/tot o datã);**
- *principiul simbolic* (unele cuvinte au grafie dublã - cu iniţialã majusculã/minusculã - dupã cum se utilizează ca nume proprii, respectiv comune şi/sau primesc în context o valoare specialã, diferitã de cea curentã: **Poartã/poartã, Regele Soare, Semiluna/semilunã).**

1.3. Literã. Alfabet

În ortografia limbii române actuale se utilizează un inventar de elemente grafice - litere[90], semne ortografice şi

[90] Inventarul literelor folosite în scrierea unei limbi şi dispuse într-o succesiune convenţionalã numitã ordine alfabeticã. Numãrul, forma, valoarea şi denumirea literelor diferã de la un alfabet la altul. Termenul alfabet provine de la denumirea literelor greceşti alpha şi beta.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

reguli de redare graficã a cuvintelor sau a grupurilor de cuvinte care se rostesc fãrã pauzã (*nu-i*).

Limba românа actualã întrebuinţează 31 de litere[91] (majuscule şi minuscule) cu urmãtoarele forme grafice şi denumiri: **A, a, Ã, ă, Â, â, B, b, C, c, D, d, E, e, F, f, G, g, H, h, I, i, Î, î, J, j, K, k, L, l, M, m, N, n, O, o, P, p, Q, q, R, r, S, s, Ş, ş, T, t, Ţ, ţ, U, u, V,v, W, w, X, x, Y,y, Z, z.** Literele **Q, W, Y,** au fost adoptate recent. Se adaugã grafeme din alfabetul altor limbi în nume proprii strãine şi în neologismele neadaptate: **/ç, è, ë, ö, ü/ .**

În scrierea românească fiecare literã corespunde în general unui sunet-tip distinct.

Excepţii:

- litere diferite cu aceeaşi valoare: **î, â [î];**
- litere cu mai multe valori: **c [k]; c+h+e, i [k']; c+e,i [č];**
- litere notând grupuri de sunete: **x [cs, gz];**
- sunete notate prin grupuri de litere: **ch [h];**
- litere duble notând sunete unice: **aa [a] - Varlaam**;
- litere echivalente cu grupuri de litere: **x, s, cs [ks] - extragere, facsimil;**

[91] Semn grafic din alfabetul unei limbi. Notează sunete-tip (entităţi abstracte, invariante, medie a variaţiilor din pronunţarea unui anumit sunet.). Forma, valoarea fonetică şi denumirea literei sunt convenţionale, impuse prin tradiţie. În lingvistica modernă circulă şi cu denumirea de grafem. Unii lingvişti consideră că litera este realizarea concretă a unui grafem, iar acesta se defineşte ca unitate funcţională minimală din structura graficã a expresiei lingvistice, cu caracter monoplan (având exclusiv expresie, nu şi conţinut semantic); grafemul este un construct teoretic, abstract, un ansamblu de trãsãturi distinctive şi nondistinctive; el se realizează printr-o clasă de alografe, în raport cu care are statut de invariantã.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- literã fãrã valoare foneticã, litere diacritice[92];
- litere minuscule şi majuscule.

Valoarea foneticã a literelor în neologismele neadaptate este conformã cu norma ortoepicã a limbii de origine.

1.4. Semnele ortografice

1.4.1. Cratima

În ortografia românească actualã se utilizează:

- între cuvinte rostite legat (fãrã pauzã) ca urmare a unor fenomene de foneticã sintacticã
  - sinerezã (**te-am** vãzut);
  - eliziune (**dintr-un** ceas);
  - aferezã (**pe-ntrebate**);
  - sau ca urmare a proclizei unor cuvinte neaccentuate (**m-ai** chemat);
  - encliza cuvintelor atone (**cã-s**), (**zice-se**);
- în cuvinte compuse: substantive **(câine-lup);** adjective **(galben-verzui);** adverbe **(târâş-grãpiş);** interjecţii **(haida-de)** cu grad mai scãzut de sudurã decât cel al compuselor scrise legat **(untdelemn);**
- în abrevierea compuselor nesudate **(nord-sud > N-S);**
- în abrevierea compuselor sudate, marcând discontinuitatea **(d-lui, d-sa);**

[92] Literã cu funcţie diacriticã. Literã lipsitã de valoare foneticã proprie, având rolul de a indica valoarea contextualã a grafemului în vecinãtatea cãruia apare. În scrierea românească literele cu funcţie diacriticã sunt *h, e, i.* Literele c, g + h + e, i notează consoanele /k' g'/; literele c, g urmate de e, i notează consoanele /č, ğ/. În alte contexte *c, g* notează consoanele /k, g/; e, i pot avea dublu statut fiind concomitent şi litere diacritice dar notând şi vocalele /e, i/ (*chin, cireş, chemare*).

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- în derivate cu prefixele *ne-, re-,* indicând absenţa vocalei iniţiale *î* a cuvântului de bazã şi rostirea legatã: **ne-mpãrtãşit, re-nregistrat**;
- în derivate noi şi/sau ocazionale, marcând caracterul lor nesudat **(ex-premier, anti-Maiorescu, X-ulescu);**
- dupã abrevieri, dupã neologisme neadaptate, dupã denumirile literelor, dupã cifre etc. cãrora li se ataşeazã un articol sau o desinenţã **(a-ul; 10-le, Romgaz-ul);**
- în notaţia cifricã a numeralului ordinal **(al 10-lea, al X-lea);**
- în lucrãrile de lingvisticã mai ales, în notaţia elementelor lipsite de independenţã; segmente de expresie ale unui cuvânt **(des-, -ar, -eşte)** forme pronominale sau verbale conjuncte **(-l, l-, m-),** poziţia cratimei indicând direcţia legãrii acestor elemente în plan sintagmatic (afixele derivative şi elementele de compunere se scriu fãrã cratimã când au rol de cuvinte, în exprimarea curentã: **atelier moto);**
- ca marcã graficã a despãrţirii cuvintelor în silabe: **ca-sã**[93].

1.4.2. Apostroful

Semn ortografic cu urmãtoarele utilizãri:

- indicã absenţa accidentalã a unor sunete în pronunţarea neliterarã (popularã, familiarã) sau în rostirea persoanelor cu deficienţe de articulare; se plaseazã la începutul ori la

[93] Cratima nu se desparte prin pauzã albã (blanc) de segmentul sau segmentele de expresie pe lângã care au un anumit rol (liniuţã de unire sau de despãrţire). Ca semn de punctuaţiese foloseşte între cuvinte repetate care alcãtuiesc o unitate: se mişcarã *râuri-râuri*...; între numerale juxtapuse exprimând o aproximaţie: *patru-cinci* minute; între cuvinte care precizeazã limitele în spaţiu sau timp: *Bucureşti-Viena; 1-4 mai.* În primele situaţii, în concurenţã cu virgula şi în ultima cu linia de pauzã.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

sfârşitul cuvântului sau în interiorul cuvântului: **'neaţa, fãr', sal'tare, ca'e**, pronunţarea graseiatã a lui /r/ etc; segmentele de expresie sonorã care apar în imediata vecinãtate (ca urmare a rostirii incomplete) nu formeazã silabã;

- (mai ales în stilul publicistic) se foloseşte pentru a indica facultativ omiterea primei (primelor) cifre în notaţia anilor calendaristici: **'78, '916** etc.
- apare în numele proprii strãine şi în neologisme neadaptate, care pãstreazã grafia: Tess **d'Urberville**.

1.4.3. Punctul

În ortografia românească actualã marchează absenţa unor litere în anumite tipuri de abrevieri, fiind:

- obligatoriu în cele rezultate din suprimarea pãrţii finale a cuvintelor: **ian., a.c.;**
- facultativ, în compusele din litere iniţiale: **ONU/O.N.U.;**
- exclus în celelalte formaţii: **dl, TAROM**, inclusiv în abrevieri/simboluri ştiinţifice şi tehnice cu structurã diferitã.

1.4.4. Pauza (Pauza albã/pauzã graficã/spaţiu alb, blanc)

Semn ortografic "negativ" reprezentat prin absenţa oricãrui semn ortografic. Are duratã variabilã şi, de regulã, se notează prin semne de punctuaţie. Funcţionează ca mijloc fonetic de realizare a relaţiilor sintactice, marcând (împreunã cu intonaţia)[94]:

- absenţa verbului la mod predicativ;

[94] Pauza fonetică presupune întreruperea mai mult sau mai puţin îndelungatã în fluxul vorbirii, după un grup de sunete sau la sfârşitul unei propoziţii; coincide, în principiu, cu şirul raţionamentului şi este marcată intonaţional printr-o coborâre a tonului.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- distincţia dintre unităţile sintactice izolate şi cele neizolate.

În ortografia românească actuală, separă cuvintele şi are rol distinctiv, de diferenţiere a secvenţelor identice sub aspectul sunetelor constitutive (**deîmpărţit**/**de împărţit**).

1.4.5. Linia de pauză.

Semn ortografic ce se utilizează în scrierea cuvintelor româneşti compuse care au în alcătuire şi/exclusiv compuşi ortografiaţi cu cratimă **(nord–nord-vest; vest-german; sud-african).** Indică structura binară a acestor formaţii. Nu este precedată şi urmată de pauză albă.

2. Principalele reguli ortografice

- - După *ş, j* se scrie *a, ea, e, ă, i* sau *î,* în funcţie de structura morfologică a cuvintelor. În rădăcina cuvintelor se scrie *numai a, e, i*: **şale, şapcă, jar, muşama, jecmăni, şerpoaică, jilţ, şir, maşină.** În afara rădăcinii - în afixe şi desinenţe - se poate scrie atât *a, e, i,* dar şi *ea, ă, î,* după clasa morfologică respectivă, respectându-se structura elementelor derivative şi flexionare după orice alte consoane:
    - sufixele *-ealã, -ean, -eaţă* şi *-eascã*: **greşealã, clujean, roşeaţă, vitejească, strămoşească,** cf. *îndrăznealã, braşovean, negreaţă, bărbătească;*
    - sufixul *-ar*: **coşar, birjar;**
    - sufixul *-ământ*: **învăţământ, înfricoşător;**
    - sufixele *-ăreasă, -ărie, -ereasă, -erie*: **cenuşăreasă, lenjereasă, birjărie, lenjerie;**
- - substantivele şi adjectivele feminine cu tema în *ş, j* se scriu cu *-ă* la nominativ-acuzativ şi vocativ singular, dar cu

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

-e la plural şi la genitiv-dativ singular (articulat, se scriu cu *a*): **tijã, faşã,** (acestei) **tije, faşe, tija, faşa;**

- - verbele de conjugarea I cu tema în *ş, j*, se scriu cu *a* la infinitiv şi la formele derivate din acest mod: **aranja, aranjam, aranjare; înfăţişa, înfăţişam, înfăţişare;** la celelalte moduri şi timpuri se scriu cu *ea* sau cu *ã,* după modelul oferit de verbul *a lucra* sau *a cânta*: **aranjez/aranjeazã; înfăţişez/înfăţişeazã (îngraş, îngraşã); aranjãm/aranjã; înfăţişãm/înfăţişã (îngrãşãm, îngrãşã),** sau cu *e* la conjunctiv prezent: **aranjeze/înfăţişeze (îngraşe);**
- - verbele de conjugarea a IV-a se scriu cu *i* la infinitiv şi în formele şi cuvintele derivate din acest mod: **sfârşi/sfârşit; îngriji/îngrijire**; şi cu *ea* la imperfect şi la persoana a III-a singular şi plural a conjunctivului prezent: **sfârşeam/îngrijeam; sã sfârşeascã/sã îngrijeascã;**

  ** Se scrie: **aşazã, înşalã, şade,** deoarece se aplicã regula scrierii cu* ş *sau* j *în rãdãcina cuvântului.*
- - se scrie *ie* la început de cuvânt sau de silabã după vocalã în cuvintele din vechiul fond: **ied, iepure, ieftin, ieşi, femeie, voie**; sau în cuvintele neologice a căror rãdãcinã se terminã în *i*: **constituie, deraiez**; în alte neologisme: **proiect, poieticã**;
- - se scrie *e* în majoritatea neologismelor: **ecran, elev, examen, aer, alee, poem, agreez, efectuez;**
- -cuvintele: **eu, el, ei, ele, eşti, este, e, eram, erai, era, eraţi, erau**, se scriu, conform tradiţiei literare, cu *e* deşi se pronunţă cu *ie*;
- - la început de cuvânt sau silabã care urmează după vocalã se scrie *ia* când există alternanţă cu *ie* sau *i*: **iarnã/ierni, bãiat/bãieţi, tãia/taie**; se scrie *ea,* deşi se pronunţă *ia* când

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

există alternanţă cu *e*: **ea/el, aleea/alee, creează/creez, efectuează/efectuez;**

- - după dentalele [d, l, n, r, s, t, ţ, z] se scrie *ea* nu *ia*: **deal, leagăn, nea, rea, seară, aşteaptă, înţeapă, păzea;**
- - după africatele prepalatale [č, ğ] se scrie *ea* atunci când *e* şi *a* apar în aceeaşi silabă: **cea, geam, acea, lucea, tăcea**;

  * *Se scrie* i *atunci când* a *apare în silabă diferită, când* i *este vocalic sau când este vorba de* i scurt asilabic *la finală de cuvânt:* ***cinci, provincia, cianură. Aceştia, atâţia*** *se scriu cu* i *datorită formelor alternative* ***aceşti, atâţi.***
- - după bilabiale şi labiodentale [p, b, m, f, v] se scrie *ea* atunci când diftongul alternează cu *e,* şi *ia* când alternează cu *ie* sau când nu există forme alternante: **beat/beţi, stropeală/stropeli, meargă/mergi, bârfească/bârfesc, privească/privesc; biată/ biete, piatră/pietre, amiază/ amiezi, fiare/fier, viaţă/ vieţi; abia, fiară;**
- - după oclusivele palatale [k', g'] se scrie *ea* când există alternanţă cu *e* şi se scrie *ia* când nu există forme alternante: **cheamă/chem, gheaţă/gheţuri, gheată/ghete, veghează/ veghez; chiar, chiabur, ghiaur, maghiar;**
- - la început de cuvânt sau de silabă, după vocală, se scrie *iai, iau***: iau, îndoiai, îndoiau, suiai, suiau;**
- - după oclusivele palatale [k', g'] se scrie *io*, *ioa* (nu eo, eoa); la fel după africatele prepalatale [č, ğ]: **chior, chioşc, şchiop, ghiol, chioară, şchioapă, ghioagă; ciorbă, cioară, gioarsă;**

  Se scrie* eo *atunci când* e *are funcţie vocalică:* ***cheotoare, geologie* *dar vezi şi* ***George, georgian****.*
- - la început de cuvânt se scrie întotdeauna *oa* şi nu *ua*: **oală, oameni, oarecare, oaste;**
- - se scrie *oa* după consoană: **soare, moarte, joacă, poartă, comoară;**

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- - se scrie *oa* după vocală, atunci când alternează cu *o*: **cuvioasã/cuvios, respectuoasã/respectuos;** şi *ua* când alternanţa se realizează cu *uã*: **piua/piuã, roua/rouã, ziua/ziuã;**
- **-** înainte de *p* şi *b* se scrie *m*: **împărţi, îmbuna, reîmproprietări, umblã;**
- - în general, înainte de consoanele sonore [b, d, g, j, v, r] se scrie *z*, nu *s*: **zbor, zdreanţă, zgribulit, zvoneşte, dezjuga, dezrădăcina;**
- se scriu cu *s*, nu cu *z* unele neologisme derivate sau compuse**: transborda, transgresiune, glasvand, aisberg, jurisdicţie,** sau nume proprii ca **Desdemona**;
- - înaintea consoanei sonore *z* se scrie *s*: **deszăpezire, răszice;**
- - prefixul *des-* se scrie *dez-* înainte de [m, n, l]: **dezminţi, deznoda, dezlega;**
- - se scrie *s* în neologismele cu finală *-sm:* **pleonasm, marasm, simbolism, comunism, fantasmă, prismă;**
- - se scriu cu *s* sau cu *z*, conform consoanei finale din rădăcină, derivatele: **casnic, josnic, groaznic, obraznic, paznic;**
- - de regulă, sunetele duble marcate grafic reprezintă o realitate fonetică: **alee, reexamina, contraargument, kilogrammetru, hiperrealist**, **transsiberian**; în unele cazuri, litera dublă marchează sunete diferite: **accelera, accent, vaccin;**
- - numele proprii străine din ţările care folosesc alfabetul latin se scriu cu ortografia ţărilor respective: **München, Shakespeare, Yale, Zeiss;**

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- Unele nume proprii străine foarte cunoscute au formă adaptată: **Londra, Florenţa, Moscova**; se scriu cu grafia originară numai în lucrări de specialitate;
- - numele proprii străine din ţările care folosesc alfabetul chirilic se transcriu conform tabelelor de corespondenţe prezente în îndreptare sau dicţionare;
- - numele proprii din ţări care folosesc alte caractere de scriere se redau în transcrierea oficială cu litere latine: **Bejing, Okinawa, Marrakech**;
- - unele nume proprii româneşti de persoane se scriu în conformitate cu dorinţa sau modul de scriere al purtătorilor: **Cezar Bolliac, V. Alecsandri, C. Negruzzi;**
- **-** în ortografia românească actuală se scriu cu iniţială majusculă:
    - primul cuvânt al unui text;
    - primul cuvânt după un semn de punctuaţie finală: punct, semn de interogaţie, semn de exclamaţie, puncte de suspensie, două puncte urmate adesea de linie de dialog sau de ghilimele după care se introduce o comunicare directă sau un citat;
    - primul cuvânt după virgula care se plasează la sfârşitul formulei de politeţe în scrisori, în cereri etc.;
    - primul cuvânt al unui enunţ cuprins între paranteze sau ghilimele, dacă este un enunţ independent;
    - orice substantiv propriu şi fiecare element constitutiv al unui nume propriu compus, cu excepţia prepoziţiilor, conjuncţiilor care nu reprezintă primul constituent în ordine lineară;
    - primul/unicul termen în titluri de publicaţii, de spectacole: **Limbă şi literatură**, **Livada cu vişini**

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

etc., în numele proprii de mãrci ale produselor comerciale, în nume proprii ale varietãţilor de plante şi animale;

- primul termen în formulele de politeţe şi în abrevierile acestora: **Domnia-ta;**
- unele simboluri: **Cl;**
- unele abrevieri cu citire cursivã: **Tarom**; este permisã şi scrierea numai cu majuscule: **TAROM**;
- unele simboluri şi abrevieri: **O** - oxigen; **PSS** - Preasfinţia sa;
- majuscula poate apãrea în interiorul unei abrevieri: **kW**.
- Câteva simboluri şi abrevieri au variante grafice cu majuscule sau cu minuscule: **TV/tv.**

Literele Ã, Î, Â, Ş, Ţ se scriu obligatoriu cu semnele diacritice[95] corespunzãtoare. Litera I se scrie fãrã punct deasupra.

[95] Semnul diacritic este un semn grafic care intrã în alcãtuirea unor litere pe care le distinge de altele cu formã identicã (gr. diakriticos "care distinge"). În ortografia românească se utilizează ca semne diacritice accentul circumflex /^/: â, î, /a, ã, i; sedila /,/: ş. ţ/s, t; semnul scurtimii /~/: ã/a, â. Alte semne diacritice apar în structura grafemelor din numele proprii străine şi din neologismele neadaptate: trema sau umlaut / ¨ /, accentul ascuţit sau accentul grav etc.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

3. Despărţirea cuvintelor în silabe

Despărţirea cuvintelor la capăt de rând se face după reguli fonetice (de despărţire în silabe) şi/sau morfologice.

I. Reguli fonetice:

1. VCV→ V-CV. Dacă există o consoană între două vocale despărţirea se face înaintea consoanei: **vo-ca-lă, a-cid, o-gi-vă, o-chit, a-ghiaz-**mă**, a-pă.**

2.1. VCCV→ VC-CV. Dacă există două consoane între două vocale, de regulă, despărţirea se face între cele două consoane: **al-tul, par-te, sus-ţi-**ne-re.

Excepţii:

2.2. VCCV→ V-CCV. Dacă prima consoană este *b, c, d, f, g, h*, *p, t* iar a doua *l* sau *r*, despărţirea se face înaintea ambelor consoane: **a-cru, o-blu, su-flu, a-tri**-but, **a-glu**-ti-nat, **pe-hli**-van, **a-gro**-nom, **e-vla**-vi-e.

2.3. VCCV→ V-CCV. Dacă este vorba de succesiunile de litere *sh, th, ts, tz* din cuvintele neadaptate, despărţirea se face înaintea grupului consonantic: **ca-thar**-sis, **fla-shul**, jiu-**ji-tsu** etc.

3.1. VCCCV→ VC-CCV. Dacă există trei consoane între două vocale, de regulă, despărţirea se face între prima şi a doua consoană: **pen-tru, sur-prins, vâr-stă, cin-ste**.

Excepţii:

3.2. VCCCV→ VCC-CV. Dacă cele trei consoane aparţin grupurilor *lpt, mpt, mpţ, ncş, nct, ncţ, ndv, rct, rtf, stm,* despărţirea se face între a doua şi a treia consoană: **sculp-tu**-ră, **somp-tu**-os, re-**demp-ţi**-u-ne, **linc-şii**, **punc-tu**-a-ţi-e, **func-ţi**-e, **sand-vici**, **arc-tic**, **jert-fă, ast-ma**-tic.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Există şi alte grupuri pentru care se aplicã această regulã, dar în acele cazuri este vorba de combinarea cu regulile morfologice:* ***ab-sorb**-ţi-e,* ***trans-si-****be-ri-an etc.*

4.1. VCCCCV→ VC-CCCV. Dacã există patru consoane între două vocale, despãrţirea se face, de regulã, între prima consoanã şi a doua consoanã a grupului: **mon-stru, con-struc**-tor.

4.2. VCCCCV→ VCC-CCV. În anumite cuvinte, despãrţirea se poate face după primele două consoane: **tung-sten, horn-blendã.**

5. VV→ V-V. În succesiunea de două vocale propriu-zise, despãrţirea se face între cele două vocale: **a-er, a-or**-tã, be-**hã-it**, a-**le-e,** a-fec-**tu-os, du-et.**

6. V(D)V(D)→ V(D)-V(D). În succesiunea de o vocalã şi un diftong (triftong), un diftong şi o vocalã, sau doi diftongi (un diftong şi un triftong), despãrţirea se face între componentele grupului luat în considerare: dum**-nea-ei, ploa-ie, stea-ua, ro-ua, le-oai**-cã**, cle-ioa-**se.

II. Reguli morfologice:

1. În cuvintele compuse, în cuvintele derivate cu prefixe şi cu unele sufixe, se preferã despãrţirea în silabe care ţine seama de elementele constitutive atunci când cuvântul este analizabil sau mãcar semianalizabil: **de-spre, ast-fel,** ci-ne-**ma-scop, feld-ma-**re-şal, **port-a-**vi-on**, watt-me**-tru**; an-or-**ga-nic**, in-e-**gal**, ne-spri-**ji-nit**, sub-li-**ni-a**;** ber-**bant-lâc, stâlp-nic, târg-şor, vârst-nic.**

2. În mãsura în care nu se poate evita despãrţirea, se preferã despãrţirea după elementele constitutive la grupurile ortografice în care cratima leagã două sau mai multe cuvinte: **dintr-un,** într-**în-sa, fir-ar.**

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Nu se despart cuvinte reduse la o consoanã: s din **s-a, l din **ducându-l.***

III. Nu se despart în rânduri diferite:

1. cuvintele compuse din abrevieri literale: **UNESCO, ONU**;

2. abrevierile unor formule curente: **a.c., î.e.n., ş.a.m.d;**

3. numeralele ordinale notate prin cifre (romane sau arabe) urmate de formantul specific: **(al) XVI-lea, a 5-a.**

IV. Se recomandã evitarea despãrţirii şi în cazul:

1. silabelor iniţiale şi, mai ales, finale constituite dintr-o singurã vocalã, întrucãt despãrţiri ca **a-er, e-rã, i-re-al** sau **dând-o** sunt neeconomice;

2. abrevierilor literale care reprezintã primii termeni ai unor nume proprii compuse: **I.** Popescu, **F.C.** Argeş;

3. cuvintelor compuse şi al grupurilor ortografice scrise cu cratimã, când locul despãrţirii ar coincide cu locul cratimei: **du-te, bunã-credinţã;**

4. notaţiilor abreviate, ca **10 km, art. 3.**

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

V. FONETICA ŞI ORTOEPIA

1. Ortoepia

1.1. Definiţie. Descriere

Ortoepia este o disciplinã lingvisticã având ca domeniu *sistemul de norme* referitoare la pronunţarea literarã a unei limbi, accepţia etimologicã fiind de ”pronunţare corectã”[96].

Normele au caracter oficial, se elaborează, se impun şi se aplicã prin convenţie explicitã, fiind consemnate şi explicate în lucrări ştiinţifice speciale (*îndreptare, dicţionare)*. În limba românã contemporanã, normele ortoepice concordã parţial cu normele ortografice, dar sunt mai puţin ferme decât acestea, în anumite situaţii fiind admise variante de pronunţare (dialectale, socioculturale). Ca şi normele ortografice, cu care se întrepãtrund, contribuie la realizarea şi menţinerea unitãţii lingvistice.

Pentru ortoepie, un rol deosebit îl au semnalele demarcative ca elemente care delimitează douã unitãţi semantice succesive (de obicei cuvinte sau/şi morfeme). Pot îndeplini o asemenea funcţie:

- accentul (maghiarã, francezã);
- anumite trãsãturi fonetice distinctive (în greacã, de ex., aspiraţia este semnal al iniţialei de cuvânt);
- anumite trãsãturi non-distinctive (în românã, aspiraţia consoanelor oclusive este semnal al finalei de cuvânt);

[96] Ortofonie. Pronunţare corectã fiziologic. Se opune articulãrii cu deficienţe.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- anumite grupuri de sunete (în română, grupurile de sunete *mr-, şr-, şv-* sunt semnale ale iniţialei de cuvânt).

În clasificarea semnalelor demarcative se ţine seama de următoarele criterii:

- relaţia cu funcţia distinctivă (semnale demarcative fonematice şi afonematice);
- structură (semnale simple şi complexe);
- indicarea prezenţei sau absenţei limitei semantice (semnale pozitive sau negative);
- clasa de limite indicate (semnale demarcative ale cuvintelor, morfemelor etc.).

Un tip particular de semnale demarcative negative îl constituie elementele prezente la *joncturã*.

2. Principalele reguli ortoepice

- - se pronunţă cu *ea* sufixele *-ealã, -ean, -eaţă, -eascã* după rădăcina cuvintelor terminate în *ş, j*: **oblojealã, ieşean;**
- - sufixul *-ar* se pronunţă cu *a*: **coşar, birjar;**
- - se pronunţă *a* după *ş, j* în rădăcina cuvintelor: **aşazã, deşartã, jale;**
- - verbele de conjugarea a IV-a se pronunţă cu *i* la infinitiv şi în formele şi cuvintele derivate din acest mod: **roşi/obloji**; şi cu *ea* la imperfect şi la persoana a III-a singular şi plural a conjunctivului prezent: **roşeam/oblojeam; sã roşeascã/sã oblojeascã;**
- - se pronunţă *ie* la început de cuvânt sau de silabă după vocală în cuvintele din vechiul fond: **ierna, iertare, ieftin**; sau în cuvintele neologice a căror rădăcină se termină în *i*: **constituie, deraiez**; în alte neologisme: **proiect, poieticã**;

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- - se pronunţã *e* în majoritatea neologismelor: **ecran, elev, examen, aer, alee, poem, agreez, efectuez;**
- - cuvintele: **eu, el, ei, ele, eşti, este, e, eram, erai, era, eraţi, erau**, se scriu, conform tradiţiei literare, cu *e* şi se pronunţã cu *ie*;
- - la început de cuvânt sau silabã care urmeazã dupã vocalã se pronunţã *ia* când existã alternanţã cu *ie* sau *i*: **iartã/ierţi bãiat/bãieţi, tãia/taie**; se scrie *ea,* dar se pronunţã *ia* când existã alternanţã cu *e*: **ea/el, aleea/alee, creeazã/creez, efectueazã/ efectuez;**
- - dupã dentalele [d, l, n, r, s, t, ţ, z] se pronunţã *ea* nu *ia*: **Ardeal, aleagã, spunea, prea, asearã, deşteaptã, ţeapã, zeamã;**
- - dupã bilabiale şi labiodentale [p, b, m, f, v] se pronunţã *ea* atunci când diftongul alternează cu *e,* şi *ia* când alternează cu *ie* sau când nu existã forme alternante: **beat/beţi, stropealã/stropeli, meargã/mergi, bârfeascã/bârfesc, priveascã/privesc; biatã/ biete, piatrã/pietre, amiazã/ amiezi, fiare/fier, viaţã/vieţi; abia, fiarã;**
- - la început de cuvânt sau de silabã, dupã vocalã, se pronunţã *iai, iau***: suiau, înapoiai;**
- - se pronunţã *oa* dupã consoanã: **soare, moarte, joacã, poartã, comoarã;**
- - în general, înainte de consoanele sonore [b, d, g, j, v, r] se pronunţã *z*, nu *s*: **zbor, zdreanţã, zgribulit, zvoneşte, dezjuga, dezrãdãcina;**
- - prefixul *des-* se pronunţã *dez-* înainte de [m, n, l]: **dezmoşteni, deznaţionaliza, dezlipi;**
- - se pronunţã *s* în neologismele cu finalã *-sm:* **pleonasm, marasm, simbolism, comunism, fantasmã, prismã;**

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- - se pronunţã cu *s* sau cu *z*, conform consoanei finale din rãdãcinã, derivatele: **casnic, josnic, groaznic, obraznic, paznic;**
- - de regulã, sunetele duble marcate grafic reprezintã o realitate foneticã: **alee, reexamina, contraargument, kilogrammetru, hiperrealist**, **transsiberian**; în unele cazuri, litera dublã marcheazã sunete diferite: **accelera, accent, vaccin;**
- - numele proprii strãine din ţãrile care folosesc alfabetul latin se scriu cu ortografia ţãrilor respective: **München, Shakespeare, Yale, Zeiss** şi *se pronunţã* ca în limba din care provin.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

VI. FONETICA ŞI GRAMATICA

1. Fonetica şi morfologia

Unele elemente de ordin fonetic se folosesc cu valoare gramaticalã, iar alteori regulile gramaticale impun modificări ale corpului fonetic al cuvântului.

În flexiune apar situaţii în care *alternanţele fonetice* însoţesc deosebiri de formã marcate prin afixe: **ţarã/ţări, carã/cărăm, casã/căsuţã.** Alteori, alternanţele se confundă cu desinenţele[97]: **cireş/cireşi.**

În limba românã literarã ele pot constitui numai în mod excepţional singura marcã a unei forme: în flexiunea verbului **a preceda,** formele **precedã** (pers a III-a sg. şi pl. a ind. prez.) şi **sã preceadã** (aceleaşi persoane la conjunctivul prezent), alternanţa e/ea. La fel în flexiunea pronumelui demonstrativ **acesta/aceasta**.

Conform *Gramaticii limbii române*, Editura Academiei, 1954/ 1966, alternanţele consonantice se produc mai ales la sfârşitul cuvântului şi au ca rezultat opoziţia consoanã /consoanã palatalizatã datoritã influenţei lui "i scurt asilabic". Considerăm însă că în cazul în care consoana este marcatã doar de un timbru suplimentar **(cutez/cutez^{i}),** este vorba de sunete echivalente**,** alternanţele fiind prezente doar atunci când consoanele sunt diferite **(obraz/obraj^{i}).** Uneori palatalizarea

[97] Consoanã palatalizatã datoritã lui *i* asilabic, cf**.** *Gramatica limbii române,* Editura Academiei, 1954/1956, pp. 48-49.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

unei consoane a mers până la anihilare: consoana propriu-zisă a dispărut şi fostul ei timbru palatal s-a păstrat ca element semivocalic: aşa sunt alternanţele *n/i* în **spun/spui, cal/cai, pier/piei**.

Alternanţele fonetice se pot produce în toate cuvintele care prezintă condiţii fonetice identice (alternanţa k/č) sau numai la unele dintre ele:

- numai la unele părţi de vorbire (alternanţele *n/i, r/i* la verb) sau numai la unele clase gramaticale din cadrul unei părţi de vorbire (alternanţa *a/ã* sub accent apare la substantiv numai la substantivele feminine şi la cele neutre în *-ău*);
- numai la cuvinte mai vechi, eventual la neologisme mai răspândite sau apropiate de cuvintele mai vechi (alternanţele *e/ea, o/oa, a/ã* sunt rare la cuvintele noi; repartiţia echivalenţelor *z/zi* sau a alternanţelor *z/ji* priveşte deosebirea dintre cuvinte vechi ca **obraz/obraji** şi noi ca **vietnamez/vietnamezi**). De aceea nu se pot da reguli absolute cu privire la condiţiile de apariţie a unei alternanţe.

Alternanţe vocalice[98]

- *a/ã* accentuat: subst. *carte/cărţi*; adj. *călare/călări*, vb. *arăt/aratã*;
  neaccentuat: vb. *tac/tăcem*;
- *a/e*: subst. *fatã/fete*; adj. *deşert/deşartã*; vb. şed/şade;
- *ã/e* accentuat: subst. *măr/meri*;
  neaccentuat: subst. *sămânţã/seminţe*; adj. *proaspăt/ proaspeţi*; vb. *apăr/aperi*;
- *a/ã/e*: vb. *spăl/speli/spalã*;
- *e/ea*: subst. *searã/seri*; adj. *negru/neagrã*;

[98] După *GA*, pp. 48-49.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

vb. *merg/meargã*;

- *e* neacc. */i*: vb. *vin/venim*;
- *î/ã* neacc./*a*: vb. *rãmân/rãmãsei/rãmas*;
- *î/i:* subst. *vânã/vine*; adj. *vânãt/vineţi*; vb. *vând/vinzi*;
- *o/oa*: subst. *os/oase*; adj. *frumos/frumoasã*; vb. *dorm/doarme*;
- *o/u* accentuat: numeral *amândoi/amânduror*;
  neaccentuat: subst. *sorã/surori*;
- *o/oa/u*: adj. *tot/toatã/tuturor*; vb. *joc/joacã/jocuri*.

Alternanţe consonantice

a) termenul al doilea este corespondentul palatalizat al primului termen[99];

b) termenul al doilea este o consoanã diferitã de prima:

- *d/z* subst. *brad/brazi*; adj. *crud/cruzi*; vb. *vãd/vezi*;
- *g/ğ* subst. *fag/fagi*; adj. *drag/dragi*; vb. *merg/mergi*;
- *k/č* subst. *sac/saci*; adj. *mic/mici*; vb. *plec/pleci*;
- *s/ş* subst. *urs/urşi*; adj. *frumos/frumoşi*; vb. *cos/coşi*;
- *t/ţ* subst. *bãrbat/bãrbaţi*; adj. *lat/laţi*; vb. *scot/scoţi*;
- *z/j* subst. *obraz/obraji*; adj. *viteaz/viteji*;

În această categorie intră şi alternanţele dintre o consoanã şi semivocala *i* (la care s-a ajuns prin muierea consoanei precedente):

[99] Nu dezvoltãm acest punct, deoarece considerãm cã, în acest caz, este vorba de sunete echivalente, ca variante poziţionale ale consoanelor respective, aflate sub influenţa lui "i scurt asilabic", vãzut ca realizare foneticã specialã a lui i vocalic. Vezi şi E. Vasiliu, *Fonologia limbii române,* 1965, p. 110

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- *l/i* subst. *cal/cai*; adj. *gol/goi*;
- *n/i* vb. *spun/spui*;
- *r/i* vb. *pier/piei*.

c) variazã una sau douã consoane dintr-un grup de la sfârşitul temei:

- *sk/şt* subst. *muscã/muşte*; adj. *bruscã/bruşte*; subst. *mascã/ mãşti*; adj. *bãrbãtesc/bãrbãteşti*; vb. *cresc/creşte*;
- *st/şt* subst. *veste/veşti*; adj. *prost/proşti*; pron. *acest/aceşti*; vb. *gust/guşti*;
- *str/ştr* subst. *astru/aştri*; adj. *albastru/albaştri*; pron. *nostru/ noştri*;
- *şk/şt* subst. *ceaşcã/ceşti*; vb. *muşc/muşte*.

În morfologie variaţiile radicalului unui cuvânt flexibil, ca şi variaţiile anumitor sufixe gramaticale au fost interpretate ca alomorfe ale morfemului radical, respectiv, ale sufixului gramatical. Astfel, în paradigma verbului *a purta* morfemul radical cunoaşte patru alomorfe: *port-, porţ-, purt-, poart-,* iar sufixul de prezent *-esc* cunoaşte la conjunctiv trei alomorfe: *-esc, -eşt-, -easc-*. În flexiunea românească, alternanţele se încarcã cu o semnificaţie specialã, constituind un mijloc suplimentar, în afara flectivelor, pentru marcarea diferitelor valori morfologice. Astfel, formele de pl. *flori, porţi*, în raport cu formele de sg. *floare, poartã*, sunt marcate prin mai multe mijloace: la desinenţa *-i* se adaugã alternanţã vocalicã *oa/o*, iar în cazul lui *poartã* şi alternanţa consonanticã *t/ţ*. În flexiunea românească, alternanţele dobândesc un rol semnificativ în marcarea numãrului la substantive şi adjective: *poartã/porţi*; *verde/verzi*; a genului la adjectiv: *frumos/frumoasã*; a persoanei şi a numãrului la verb: *port/porţi /purtãm*; a anumitor forme

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

temporale: *ard/arsei; rãmân/rãmãsei*; a anumitor forme modale, în special a conjunctivului. *crede/creadã, vede/vadã.*

***

Deşi *cantitatea* nu reprezintã o trãsãturã distinctivã în limba românã, ea poate fi folositã în marcarea unor valori gramaticale. Aşa se întâmplã, de exemplu, în marcarea superlativului prin lungirea unei vocale sau a unei consoane: *”**buuunã** treabã!”, ”**mmminunat** tablou!”*.

***

Prin schimbarea accentului de intensitate de pe o silabã pe alta se realizeazã diferenţierea unor forme gramaticale. În flexiunea substantivului şi a adjectivului accentul nu are singur valoare morfologicã, însoţind, de regulã, alte modificãri formale, aşa cum se întâmplã la câteva cuvinte vechi din limbã: '*norã/nu'rori; 'sorã/su'rori* sau la cuvinte mai recente de tipul: '*radio/ra'diouri, 'zero/ze'rouri*. Mai frecvent, accentul poate deosebi douã forme verbale, fie fãrã alte modificãri formale, fie şi cu alte modificãri: *a'dunã/adu'nã, 'cântã/cân'tã, 'arã/a'rã, a'propie/apropi'e´, 'scuturã/ scutu'rã, 'vede/ ve'dem, în'chide /închi'deam, 'taie/tã'ie, 'bate/bã'tu* etc.

***

Intonaţia îşi are rolul ei în marcarea vocativului sau a imperativului. Uneori se corelează cu alte mãrci formale: ex. desinenţa de vocativ (*Ioane!, bãiete!, Mario!*) sau forme speciale de imperativ (*fã!, du!*), alteori, însã, reprezintã singura marca a acestor categorii gramaticale: în formele de vocativ identice cu nominativul (*Ion!*, *Maria!*), cu dativul plural (*domnilor!*) sau în formele de imperativ identice cu indicativul (persoana a II-a sg. la majoritatea verbelor: *spune!, scrie!, lucreazã!,* iar la plural, la toate verbele, cu excepţia lui a fi: *priviţi!, spuneţi!, cântaţi*!).

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

2. Fonetica şi sintaxa

Între ştiinţa sunetelor şi sintaxã legãtura este, mai ales, de naturã suprasegmentalã. Accentul, intonaţia, tempoul, pauzele au rolul de a distinge un cuvânt, o sintagmã, o propoziţie sau un grup de propoziţii în cadrul frazei. Accentul se foloseşte pentru a evidenţia o unitate în cadrul enunţului, intonaţia are rol de marcare a felului propoziţiilor din punctul de vedere al scopului comunicării sau al modalităţii, dar poate ajuta şi la distingerea diferitelor unităţi lingvistice.

"Nu *eu*↗ trebuie sã-l evit pe Darcy.↘ Dacã *el*↗ doreşte sã nu dea ochii cu *mine*,↗ el e cel care trebuie sã plece.↘ " "Cum de s-a putut *aşa ceva*? ↗" "*Trebuie*↗ sã fiu ocupat şi sã am oameni în jur.↘ "(Jane Austin, *Mândrie şi prejudecatã*).

Pauzele împart enunţurile în unităţi sintactice şi semantice, iar tempoul poate influenţa apariţia fenomenelor de foneticã sintacticã[100], precum:

- rostirea împreunã a douã cuvinte alãturate, redate în scris prin cratimã: *l-a prins, a chemat-o, cerându-le-o;*
- rostirea diftongatã sau triftongatã a vocalei finale a unui cuvânt cu vocala iniţiala a cuvântului urmãtor: *ne-aruncã, şi-acum, le-a dat;* este obligatorie rostirea diftongatã a pronumelor neaccentuate urmate de *i* sau *o*: *mi-i, ni-i, ne-o, mi-o,* rostirea diftongatã a finalei de cuvânt şi a lui *o* sau *i*: *spune-i, cere-o, viaţa-i, de-a face*; este facultativã în alte situaţii: *ce-ai spune, unde-o vezi*;
- dispariţia sau elidarea vocalei finale a unui cuvânt datoritã vocalei iniţiale a cuvântului, datoritã vocalei finale a cuvântului precedent: *i-auzi, parc-aud;* este obligatorie

[100] Vezi şi *GA*,1966 p. 24; *DOOM*, 1982.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

elidarea vocalei în cazul formelor pronominale neaccentuate *mã, vã, se* urmate de un auxiliar sau de pronumele *o*: *m-ai, v-aţi, s-o,* a vocalei *u* din prepoziţiile *întru, dintru, printru* urmate de cuvinte care încep cu o vocalã: *dintr-un, într-o, printr-o,* ca şi a vocalei finale a verbelor urmate de pronumele *o*: *las-o, arunc-o*; este facultativã elidarea în alte situaţii: *n-are, n-au spus, parc-aud, ţara-ntreagã, vino-ncoace*;

- alipirea unor cuvinte cu un corp fonetic redus la începutul sau la sfârşitul unui cuvânt ca un adaos consonantic la silaba iniţiala sau finalã a acestuia sau ca o silabã în plus: *l-am spus, dându-ni-le.*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

VII. FONETICA ŞI VOCABULARUL

Legătura dintre cele două domenii de studiu ale limbii derivă din însăşi existenţa şi funcţionarea cuvântului ca semn cu dublă faţă (un semnificant şi un semnificat)[101]. Efectele într-un plan sau în celălalt se datorează, în primul rând, raportului dintre tradiţie şi inovaţie.

De exemplu, variaţiile de rostire cu *s* ori *z* înainte de sonante, excluzând prefixele *dez-*, *des-,* depind în mare măsură de etimon, indiferent de stratul lexical: *sl* în **desluşi, disloca, mãslinã** etc, dar *zl* în **izlaz, zlãtar, zlot**; *sm* în **osmozã, smântânã, smog, smulge**, dar *zm* în **bezmetic, cazma, cizmã, pizmã**; *sn* în **lesne, plesni, snob, snop,** dar *zn* în **caznã, hazna, gleznã.**

Alteori, diferenţe de normă fonetică (şi ortografică) pot fi determinate etimologic, în legãturã cu deosebiri de strat lexical: norma neologicã, introdusã prin împrumuturi, contrazice modelul tradiţional de pronunţare, aşa cum s-a întâmplat cu *e* la iniţialã de cuvânt şi cu vocalele pure la iniţialã de silabã: **epocã,** dar **iepure**; **aed,** dar **caier**. Alteori însã, etimonul se suprapune modelului tradiţional: **ierarhie, proiect, traiect**.

Contaminarea reprezintã, în lexic, rezultatul combinării fonetice a două cuvinte diferite care aparţin aceluiaşi câmp semantic: *cocobarzã, cocostârc, ceasornic, zurbavã*. Contaminarea

[101] Vezi supra capitolul I, *Principiul funcţionalităţii.*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

este un rezultat al vorbirii neîngrijite, al unui grad redus de instrucţie, dar şi al tendinţei vorbitorului de a apropia cuvintele între ele sub raport fonetic (paronimie) şi sub aspect semantic (etimologie populară): **cercumscripţie** (după cerc), **zvârcolaci** (după zvârcoli); **aeropag** (areopag), **"renumeraţie"** (remuneraţie).

Omofonia reprezintă calitatea a două sau mai multe cuvinte de a avea aceeaşi pronunţare. Drept corolar al principiului funcţionalităţii, în cazul omofonelor, este cel al *semnificatului unitar*. În cazul în care nu există diferenţe de expresie (semnificant), diferitele accepţii ale unei forme trebuie să corespundă aceleiaşi zone de semnificaţie şi tot ce aparţine acestei zone trebuie să constituie o manifestare a aceluiaşi semnificat ca valoare de limbă. *(Coşeriu 2000: 173-181)*

În limba română omofonia este, de obicei, corelată cu omografia şi determină constituirea *omonimelor*: lexicale **somn** "stare", **somn** "peşte"; lexico-gramaticale **rasã** "participiu"/ **rasã** "substantiv"; **duce** "verb", **duce** "substantiv". Ortografia serveşte la distingerea omofonelor, atât în cazul cuvintelor pronunţate identic fără a fi omografe (rom. *s-ar, sar; c-ar, car;* fr. *compter /conter*) cât şi în cazul semnelor grafice: (fr. *c/ç/s*).

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

VIII. FONETICA ŞI ISTORIA LIMBII. FONETICA ŞI DIALECTOLOGIA

1. Consideraţii preliminare

Capitolul de faţă trimite la o realitate fonetică, considerată în sincronie sau în diacronie, derivată din uzul limbii, din exerciţiul de comunicare. Fiind vorba, în primul rând, de varietate la nivelul expresiei ca formă, trimiterile vor fi, preponderent spre ceea ce numim schimbare, condiţionată sau necondiţionată.

”Limba funcţionează sincronic şi se constituie diacronic” afirmă Eugen Coşeriu, fapt ce presupune schimbarea neîncetată pentru a putea să funcţioneze. Imuabilitatea sistemului nu presupune însă existenţa cauzei schimbării în interiorul său şi nici dezvoltarea prin sine, ci el presupune ”facerea” sa de către vorbitori în acord cu necesităţile lor de expresie. ”Limba se schimbă fără încetare, dar schimbarea nu o distruge şi nu o afectează în natura ei de «a fi limbă», care rămâne mereu intactă.” După Coşeriu, schimbarea în limbă nu este «alterare» sau «deteriorare», ci reconstrucţie, înnoire a sistemului şi ea asigură continuitatea şi funcţionarea acestuia. ”Limba se face prin schimbare şi «moare» ca atare atunci când încetează să se schimbe” spune Coşeriu. Limba, cu întregul ei proces de «facere» depăşeşte astfel stadiul sincronic, constituindu-se într-un cadru ”de permanenţă şi de continuitate.” Ea se menţine parţial identică cu ea însăşi şi încorporează concomitent tradiţii noi,

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

permiţându-şi sã funcţioneze ca limbã şi sã fie, în acelaşi timp, «obiect istoric».(*Coşeriu 1997: 238-247*)

Dintre schimbări, propunem o prezentare relativ succintă a *fenomenele* şi *accidentele fonetice* înregistrate în actul de vorbire[102]. Majoritatea fenomenelor au drept cauze necesitãţile de reglare, optimizare sau de adaptare a limbajului în actul de comunicare. Reacţia psihologicã, nivelul cultural şi social corelate cu intenţia de comunicare a vorbitorului au creat numeroasele situaţii de schimbare spontanã în limbã, uneori acceptate de vorbitori, alteori rãmase ca accidente lingvistice, însă toate demonstrând vitalitatea limbii, funcţionalitatea ei.

2. Fenomene fonetice

Fenomenele fonetice reprezintă în cea mai mare parte *schimbări fonetice condiţionate*, având, îndeobşte, caracter regulat sau cu tendinţă de regularizare. Cauzele apariţiei sau existenţei acestora sunt fie de naturã etimologicã, fie de naturã funcţionalã, datoritã tendinţelor de facilitare a articulării, a economiei lingvistice sau a analogiilor.

Ele sunt descrise în relaţie cu gramatica limbii române contemporane, cu istoria limbii sau cu dialectologia.

[102] Au fost utilizate ca surse primare de informare lucrările de lingvisticã generalã apărute, studiile de foneticã şi fonologie, diferitele tratate de limba românã contemporanã, *Dicţionarul general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbii...* (vezi bibliografia generalã). Dispunerea şi descrierea fenomenelor lingvistice în capitolul de faţã se subordonează intenţiei de sistematizare a informaţiei existente corelate cu un exerciţiu logic de cunoaştere a dinamicii semnificantului şi a efectelor în planul semnificaţiei şi a sensului.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

2.1. Alternanţele fonetice[103]

Fenomenul de alternanţă fonetică presupune modificarea unui sunet sau grup de sunete, produsă în cursul *flexiunii* sau *derivării* în *radicalul* unui cuvânt sau într-un *sufix*: **vãd/vezi/sã vadã; port/ poartã/ purtãm.**

2.1.1. Clasificare:

După natura sunetelor modificate:

alternanţe vocalice:

- între vocale simple; *a/e***: fatã/fete;** *î/i***: vând/vinzi**;
- între o vocală şi un diftong**;** *o/oa***: uşor/uşoarã;** *e/ea***: merg/meargã**;
- între diftongi; *ia/ie***: bãiat/bãieţi***;*
- între o vocală şi 0**: usuc/uscãm;**

alternanţe consonantice:

- între consoane simple**;** *d/z***: verde/verzi;** *t/ţ***: cânt/cânţi***;*
- între grupuri consonantice bimembre**;** *sc/şt***: gâscã/gâşte***;*
- între grupuri consonantice trimembre**;** *str/ştr***: monstru/monştri;**
- între o consoană şi 0**: cale/cãi, rãmân/rãmâi.**

După numărul posibil de membri ai alternanţelor în cadrul unei paradigme:

- alternanţe bipartite**;** *ã/e***: vãd/vezi** etc**.;**
- alternanţe tripartite**;** *a/ã/e***: vadã/vãd/vede;** *o/oa/u***: port /poartã/ purtãm;** *a/ã/î***: rãmas/rãmãsei/rãmân.**

Alternanţele vocalice pot afecta o silabă accentuată **('*stra*dã/'*strã*zi),** una neaccentuată **('cum*pãr*/'cum*per*e)** sau pot fi corelate cu schimbarea locului accentului **('*so*rã/*su*'rori).** Ele se produc mai ales în interiorul radicalului sau în sufixe **(rog/roagã/rugãm; cãlãtor/cãlãtoare)** pe când alternanţele

[103] Vezi şi supra, subcapitolul *Fonetica şi morfologia.*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

consonantice se produc mai ales la finala radicalului, înaintea desinenţei **(port/ porţi; porc/porci).** Alternanţele vocalice şi/sau consonantice pot coexista într-un cuvânt: **stradã/strãzi; împart/împãrţim; tânãr/tineri;** de asemenea, aceeaşi alternanţã se poate produce de douã ori într-un cuvânt: **capac/cãpãcel.**

Există alternanţe a căror orientare poate fi precizată şi alternanţe neorientate. În primul caz, termenul de bază este reprezentat de sunetul din acea formă a morfemului care poate apărea neurmată de afixe, iar termenul sau termenii alternanţi sunt rezultat al adăugării unor afixe flexionare ori derivative sau al modificării accentuării radicalului (*t/ţ:* **băiat/băieţi, băieţel***; o/u:* **rog/rugăm, rugător**; primul membru este termenul de bază, al doilea este termenul alternant). În cazul alternanţelor neorientate, fiecare termen alternant este condiţionat de alt regent.

Limba română are un sistem complex de alternanţe care o individualizează în raport cu celelalte limbi romanice. Condiţionarea alternanţelor este, în primul rând, de natură fonetică, majoritatea acestora fiind rezultat al acţiunii unor legi fonetice. Aşa se explică, de ex. dependenţa vocalismului radicalului de natura vocalei din silaba următoare (alternanţele *e/ea şi o/oa* sunt condiţionate de prezenţa unui *e* sau *ă* în silaba următoare) sau de pierderea accentului (alternanţă *o/u*).

Unele alternanţe, mai ales cele consonantice, se produc cu regularitate în contextul fonetic care le condiţionează: *s/ş; t/ţ,* pe când altele cunosc restricţii suplimentare, de ordin gramatical (sunt limitate la anumite părţi de vorbire: *n/0* apare numai în flexiunea verbului; *î/a/ă* apare la anumite forme temporale şi de persoană) sau etimologic (anumite alternanţe nu se realizează în neologisme: **evoc/evocă**).

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Fonologic, alternanţele au fost interpretate drept cazuri de neutralizare a opoziţiei dintre două sau trei foneme, într-un anumit context morfematic, sau drept cazuri de distribuţie defectivă definită în termeni morfologici (de ex. înaintea desinenţei /i/ este admisă numai seria /ţ, z, ş, č, ğ/ şi este exclusă seria /t, d, s, c, g/; în celelalte contexte aceste unităţi fonematice se opun)[104].

Tendinţa limbii române actuale este de abandonare, în cazul neologismelor, a sistemului de alternanţe. Alături de neologismele **lampă/lămpi, gară/gări** există şi **fabrică/fabrici, staţie/staţii***;* alături de neologismele **neg/neagă, provoc/provoacă** există şi formele **acceptă, contestă, posedă, imploră, dezvoltă** etc. Acest amestec de radicali cu alternanţe şi fără alternanţe are ca efect pierderea caracterului fonetic şi morfologic regulat al alternanţelor şi transformarea lor în fapte de neregularitate flexionară.

2.2. Deschidere - închidere vocalică

Deschiderea vocalică presupune trecerea vocalei într-o corespondentă caracterizată printr-un grad superior de deschidere, în anumite condiţii contextuale. De ex., în unele graiuri moldoveneşti sau în Crişana, *ă* protonic medial se deschide la /a/: bărbat/**barbat,** bătaie/**bataie,** cărare/**carare,** grămadă/**gramadă,** spălam/**spalam,** făcut/**facut,** supărare/ **suparare.** La originea fenomenului stă asimilarea regresivă produsă de /a/ accentuat următor; ulterior fenomenul s-a extins şi la cuvintele cu alte vocale neaccentuate: **matuşă, parinte.**

Închiderea reprezintă o caracteristică articulatorie a anumitor vocale, de fapt, o modificare a aperturii unei vocale, în anumite condiţii contextuale, fenomenul presupunând

[104] Vezi şi capitolul *Fonetica şi morfologia*.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

trecerea vocalei într-o corespondentã caracterizatã printr-un grad inferior de deschidere. De ex., în majoritatea graiurilor dacoromâne se înregistrează o tendinţã de închidere a vocalelor /a, e, o/ în poziţie neaccentuatã; tendinţa este deosebit de activã în graiurile moldoveneşti[105], unde se produce şi închiderea lui /ã/ final la /î/: pahar/**pãhar,** capac/**cãpac,** laptele/**laptile,** bine/**bini,** orez/**urez,** sorcovă/**sorcuvã,** soră/**sorî,** casă/**casî,** mănâncă/ **mãnâncî,** fată/**fatî,** să/**sî,** vadă/**vadî,** fete/**feti,** vedem/**videm,** ruşine/**ruşâni.**

2.3. Monoftongare - diftongare

Monoftongarea presupune o schimbare foneticã în urma cãreia un diftong este contras la o singurã vocalã. Fenomenul este întâlnit, diacronic şi dialectal, în graiurile din nord-vest, unde diftongii *oa* şi *ea* se pronunţã o< şi respectiv *ę*: **so<re, mę.** Sub influenţa consoanelor *s, z, ţ, ş, j, č, ğ* - *ea>a*: **zamã, sacî, ţasî;** *ea>e*: mea**>me,** stea**>ste** (Moldova); *ea>ę:* vulpea>**vulpę,** lumea**>lumę** (Crişana).

Diftongarea reprezintă fenomenul opus, prin care o vocală accentuată se transformă în diftong. Diftongarea are loc în procesul evoluţiei istorice a unui idiom, în vorbirea populară sau regională. Se distinge între o diftongare spontană, necondiţionată de factori contextuali, şi o diftongare condiţionată, limitată la anumite contexte fonetice. În trecerea de la latină la limbile romanice au fost supuse diftongării vocalele /e/ şi /o/ sub acccent. Diftongarea lui /e/ sau /o/ din latină este condiţionată pentru română de natura vocalei din

[105] Vezi şi *Noul atlas lingvistic român pe regiuni, Moldova şi Bucovina. Texte dialectale*, Vol. I, partea a 2-a, Culese de Stelian Dumistrăcel şi publicate de Doina Hreapcă şi Ion-Horia Bîrleanu, Iaşi 1995, Editura Academiei Române.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

silaba următoare: /a/,/e/:lat. *solem* > rom. *soare,* lat. *mola*>rom. *moarã,* lat. *coxa*> rom. *coapsã,* lat. *noctem*> rom. *noapte*.[106] În limba vorbită există o tendinţă încă activă de diftongare a vocalelor /e/ şi /o/ sub accent, condiţionată contextual: grotescă/***grotească,*** livrescă/***livrească,*** evocă/***evoacă,*** costă/***coastă,*** pedagogă/***pedagoagă***. Graiurile cunosc, de asemenea, fenomene specifice de diftongare. În graiurile din aria sudică a dacoromânei a apărut, de ex., prin anticiparea lui *i* de la plural, diftongul *îi* din cuvintele **pâine, câine,** acceptate ulterior de limba literară. În Oltenia fenomenul s-a extins (**straichină, oichi** etc.).

2.4. Neutralizarea[107]

Neutralizarea presupune suprimarea unei opoziţii în anumite condiţii contextuale, fiind un fenomen care se manifestă la nivel sintagmatic şi nu paradigmatic (nu afectează inventarul unităţilor distinctive dintr-o limbă). Termenul a fost pus în circulaţie de *Şcoala lingvistică de la Praga*, cu referire la fonologie, dar a fost ulterior extins şi la domeniul gramaticii şi al lexicului[108]. În fonologie există unele diferenţe între specialişti în interpretarea cazurilor de neutralizare. Şcoala praghezã distinge între opoziţii constante şi opoziţii suprimabile (neutralizabile), inventarul acestora fiind specific fiecărei limbi. Identificarea opoziţiei neutralizate trebuie asociată cu determinarea trăsăturilor distinctive ale

[106] Fenomenul se mai numeşte şi *metafonie***,** termen specializat pentru a desemna cel mai adesea, diftongarea condiţionată sub influenţa timbrului unei vocale învecinate. În limba română, metafonia vocalelor accentuate *e* şi *o* se produce înaintea unui *a*, *ã* sau *e* din silaba următoare, transformându-le în diftongii *ea* şi respectiv *oa*.

[107] Vezi şi supra capitolul I: *Principiul neutralizării*

[108] În anumite lucrări este folosit ca sinonim termenul de *sincretism*.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

arhifonemului reprezentat în poziţia de neutralizare. De ex., în românã, opoziţia dintre /s/ şi /z/ (*desdoi*/**dezdoi,** *znop*/**snop,**) se neutralizeazã înainte de consoanele membre ale corelaţiei de sonoritate, în aceastã poziţie apărând arhifonemul[109] /S/, caracterizat prin douã trãsãturi distinctive [+Fricativ], [+Dental].

Neutralizarea trebuie deosebitã de alternanţele fonologice, deoarece în timp ce unitãţile aflate în poziţie de alternanţã sunt invariante, cu funcţie distinctivã în plan morfosemantic, în situaţia de neutralizare opoziţia fonologicã devine nefuncţionalã **(**vezi **port/porţi –** alternanţã şi **dezbat/despart -** neutralizare). Neutralizarea se deosebeşte şi de variaţia liberã, unde unitãţile pot apãrea în egalã mãsurã numai în anumite cuvinte **(şurub/*şurup*; subţire/*supţire***), în vreme ce neutralizarea unei opoziţii se manifestã în toate cuvintele care satisfac condiţia contextualã specificã. Neutralizarea a fost

[109] *Arhifonemul* este unitatea fonologicã superioarã, definitã prin ansamblul trãsãturilor distinctive pe care cei doi termeni ai unei opoziţii le au în comun în poziţie de neutralizare; termenii opoziţiei sunt în aceastã poziţie variante ale arhifonemului. Ca realizare foneticã, arhifonemul poate fi identic cu unul dintre fonemele a cãror opoziţie se neutralizeazã, în funcţie de natura fonemelor învecinate; poate fi identic întotdeauna cu termenul non-marcat al opoziţiei (în germanã /t/ şi /d/ la finalã); poate fi asemãnãtor, dar nu identic cu cele douã foneme a cãror opoziţie se neutralizeazã (în rusã, în poziţie atonã, sunt excluse vocalele /a/ şi /o/, fiind admisã numai realizarea arhifonemului /^/, care nu apare decât în aceastã poziţie). Lingvistica americanã nu utilizeazã conceptul de *arhifonem*. Se considerã cã, în poziţie de neutralizare, apare termenul nemarcat al opoziţiei suprimate (în exemplul de mai sus, /s/), realizãrile contextuale fiind explicate în secţiunea de morfofonemicã a descrierii lingvistice. Neutralizarea este definitã ca redundanţã contextual determinatã. În felul acesta, se admite, de ex., cã în englezã, dupã [s], opoziţia de sonoritate se neutralizeazã, în aceastã poziţie nefiind înregistratã niciodatã o consoanã sonorã. *(ŞAL 1997: 67)*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

consideratã, de asemenea, drept un caz de distribuţie defectivã. S-a demonstrat însã cã neutralizarea depinde în general de distribuţia termenilor, şi nu de un anumit tip de distribuţie. O opoziţie poate fi suprimatã prin distribuţia defectivã a celor douã serii ale unei corelaţii, prin distribuţia complementarã a douã unitãţi în raport cu a treia (/o/, /a/, cu arhifonemul /^/, în rusã) sau prin pierderea caracterului pertinent al unei trãsãturi într-o poziţie anumitã (de ex., în românã sonoritatea devine nesemnificativã înainte de consoanã pentru perechile /s/, /z/ şi /ş/, /j/, situaţie similarã parţial cu variaţia liberã: **snop/*znop*; vrãjmaş/*vrãşmaş*).** Existã deci cazuri de coincidenţã parţialã a sferei conceptului de neutralizare cu definiţia diverselor tipuri de distribuţie.

2.5. Afonizarea

Afonizarea presupune pierderea sonoritãţii de cãtre sunetele (vocale şi anumite consoane) care posedã aceastã trãsãturã, ca urmare a suprimãrii vibraţiilor glotale, în anumite condiţii fonetice[110]. În românã, mai ales în poziţie finalã, vocalele prezintã alofone (variante poziţionale) afonizate. Existã o serie de factori care favorizeazã realizãrile afonizate ale vocalelor finale: *natura sunetului precedent* (o consoanã surdã), *poziţia accentului în cuvânt* (mai ales accentuarea paroxitonã), *tempoul vorbirii* (mai ales tempoul allegro) etc. În limba românã, un statut aparte îl are /i/, a cãrui realizare afonizatã şi asilabicã este obligatorie în poziţie finalã neaccentuatã, dupã o consoanã sau un grup de consoane (cu excepţia grupurilor care au ca al doilea membru consoanele /l/ sau /r/); /i/ afonizat funcţioneazã ca marcã a pluralului nearticulat al multor substantive şi adjective (**pom^{i}, bun^{i}, alb^{i}**)

[110] Sinonim cu *devocalizare*, *asurzire*.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

şi a persoanei a II-a sg a verbelor (**dorm^{i}, cobor^{i}, încep^{i}, ar^{i}**) [Excepţie: **monştri, codri, aspri, supli**]. Sonantele /l, m, n/ prezintã, de asemenea, alofone afonizate, în poziţie finalã, atunci când sunt precedate de alte consoane**: azvâr^{l}, ist^{m}, cârn.** Afonizarea consoanelor se poate produce şi prin asimilare exercitatã de o consoanã surdã asupra uneia sonore, în cuvânt sau în fonetica sintacticã: *Sub tipar se aflã volumul x*. → [su**p t**ipar...].

2.6. Nazalizare - denazalizare

Nazalizarea presupune un transfer al mişcãrilor articulatorii proprii consoanelor nazale asupra vocalelor alãturate. Cu ajutorul spectografului s-a demonstrat cã vecinãtatea consoanelor nazale influenţeazã puternic spectrul vocalelor aflate în proximitate: **Aŋca, baŋcã, câŋp**[111] sau contextual, "**Da ce să stiŋgă... pânî-ŋ capu satului...**"

Pierderea rezonanţei nazale dintr-un complex sonor (cuvânt) ca urmare a fenomenului de coarticulaţie[112] se numeşte denazalizare (disimilare): genunche/**gerunche.**

2.7. Palatalizare - depalatalizare

Palatalizarea reprezintã fenomenul de modificare a articulaţiei de bazã a unui sunet prin apariţia, în anumite condiţii, a unei articulaţii suplimentare palatale. De obicei, prin palatalizare se înţelege deplasarea locului de articulare a unei consoane din orice zonã spre palatul dur. Existã grade diferite de palatalizare a consoanelor, în funcţie de gradul de apropiere a limbii de bolta palatului. Înmuierea consoanelor reprezintã

[111] Vezi şi *Clasificarea consoanelor*, supra.

[112] *Coarticulaţia* reprezintã producerea concomitentã a mişcãrilor articulatorii în emiterea unor sunete.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

cel mai avansat grad de palatalizare, presupunând o ocluziune completã a limbii pe palat. Fenomenul este înregistrat în evoluţia diverselor limbi, dar şi ca particularitate regionalã.

Palatalizarea se produce, în majoritatea cazurilor, sub influenţa unui *iot* urmãtor (primar sau secundar). Prezenţa lui *iot* determinã dezvoltarea unui element fricativ palatal dupã labialã; aceasta se poate transforma ulterior în oclusivã palatalã, apoi labiala poate fi eliminatã din grupurile consonantice create. De ex., în trecerea de la latinã la limbile romanice s-a produs palatalizarea oclusivelor velare /k, g/ şi dentale /t, d/, precum şi a sonantelor /l, n/. Pentru oclusivele velare şi dentale, deplasarea locului de articulare spre palat a fost urmatã de dezvoltarea unei articulaţii fricative care a condus spre transformarea acestor consoane în africate. În românã, rezultatul unui prim grup de fenomene de palatalizare a fost crearea africatelor dentale /ţ, đ/, iar ca rezultat al unor palatalizãri ulterioare, crearea africatelor prepalatale /č, ğ/[113].

În dialecte şi graiuri, consoanele din seria labialelor (inclusiv labio-dentalele) fie toate, fie numai unele dintre ele, apar palatalizate. Stadiile de palatalizare înregistrate în dialectele şi graiurile româneşti, de ex., sunt diverse: fie stadii mai puţin avansate, de grup consonantic [pk', bg', mn', fli, vy], fie stadii finale, de consoanã simplã [k', g', n', h', y, s, c]. Fenomenul aparţine, în special, Moldovei şi nord-vestului Transilvaniei (Crişana şi Maramureş).

[113] Fenomenul se mai numeşte şi asibilare. Formã de palatalizare care determinã transformarea consoanelor oclusive în africate, ca urmare a dezvoltãrii unei articulaţii suplimentare fricative (este sinonim cu africatizare). Oclusivele velare latine /k, g/ de ex. urmate de vocalele palatale /e, i/ au dat prin asibilare africatele prepalatale /č, ğ/ în dr. şi /ţ, d/ în ar. (lat. *celum*, *gemo* > dr. cer^{u}, gem^{u}; ar. ţer^{u}, dem^{u}).

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Procesul palatalizãrii (*Caragiu Marioţeanu 1975: 161-162*) cuprinde:

a) palatalizarea labialelor:

b	bg', g'	gr. moldovean	**bg'ini, g'ini**
	bĝ, ĝ		**bĝini, ĝini**
	bd', bg'$^{d'}$	gr. maramureşean	**bd'ine, bg'$^{d'}$ine**
		gr. crişean	
p	pk', k'	gr. moldovean	**copk'il, k'ept**
	pĉ, ĉ		**pĉept, ĉept**
	pt', pk'	gr. maramureşean	**pt'iele, pk'eli**
		gr. crişean	
m	n'	gr. moldovean	**n'el, n'ic**
	mn'	gr. maramureşean	**mn'el, lumn'inã**
		gr. crişean	
f	h'	gr. moldovean	**h'erbi, h'er**
	ś	gr. moldovean, Transilvania	**śerbi, śer**
	s	gr. maramureşean	**serbe, sã siie, ser**
v	y	gr. moldovean	**yiţãl, o yinit**
	z	gr. maramureşean	**ziţãl, zin**

b) palatalizarea dentalelor *(Iancu 1975)*

În dacoromânã, palatalizarea afectează regional şi oclusivele dentale /t, d/, transformate fie în oclusive palatale, notate cu /t', d'/ fie în africate prepalatale, notate prin /ć, đ/.

t	t', t$^{k'}$, k'	gr. maramureşean	**frat'e, frat$^{k'}$e**
		gr. crişean	
	ć	gr. bãnãţean	**fraće, ćine (tine)**

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

d	d', $d^{g'}$, g'	gr. maramureşean **verd'e, $verd^{g'}$e, verg'e**
		gr. crişean
	đ	gr. bănăţean **verđe.**

După Al. Rosetti, consoanele palatalizate se opun consoanelor dure. *(Rosetti 1963: 97).*

Consoana palatalizată primeşte în unele lucrări, denumirea de *consoană înmuiată*. În alte lucrări se admite existenţa unei deosebiri articulatorii între cele două tipuri de consoane: în cazul consoanelor palatalizate, limba se apropie de palat în grade diferite, dar nu execută o ocluziune completă; între partea anterioară şi cea posterioară a bolţii palatului se creează un culoar îngustat. Consoana propriu-zisă se află într-un contact strâns cu elementul palatal următor, care produce articulaţia suplimentară, fără însă a fuziona cu acesta, aşa cum se întâmplă în cazul consoanelor înmuiate. În graiurile din Banat, de ex., sonantele dentale /n, l, r/ suferă un proces de înmuiere atunci când sunt urmate de o vocală sau o semivocală palatală: **cãlcâń**/cãlcâi, **cuń**/cui **spuń**/spui. Consoanele înmuiate sunt considerate sunete simple, pe când cele palatalizate sunt considerate ca fiind constituite din două elemente aflate într-un contact strâns: consoana propriu-zisă şi elementul palatal următor. În română, consoanele urmate de /i/ final asilabic au fost interpretate, în unele lucrări, drept consoane înmuiate[114]. Majoritatea specialiştilor nu admit existenţa consoanelor înmuiate în limba română literară sau consideră termenul înmuiere sinonim cu palatalizare. (*vezi şi ŞAL 1997: 345-346).*

[114] Al. Rosetti şi Al. Graur, *Gramatica Academiei* etc.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Fenomen opus palatalizãrii, depalatalizarea constã în eliminarea elementului palatal în pronunţarea unui sunet; în general, depalatalizarea are un caracter subiectiv şi individual. Din cauza importanţei pe care palatalizarea o are la nivelul subdialectelor dacoromânei, fenomenul depalatalizãrii se înregistrează însã şi ca o reacţie la această pronunţare regionalã: **peatrã, feartã, vespi, obectiv**.

Cel mai adesea sunt depalatalizate labialele. Fenomenul cuprinde astãzi şi neologismele. Regiunile cu depalatalizãri frecvente sunt cele vestice (Banat, Crişana).

2.8. Iotacizarea

În istoria limbii române, prin iotacizare se desemnează un fenomen morfo-fonetic de alterare, sub acţiunea legilor fonetice, a consoanelor finale din rãdãcina unor verbe: **auz, scoţ, viu, sai, vânz, crez, spui.**

Consoanele afectate sunt /d/, /t/, /n/, /l/, /r/, care se modificã sub presiunea *iotului* urmãtor (*auz*<lat. *audio*; *scoţ*< lat. **excotco*; *viu*< lat. *venio*; *sai*<lat. *salio*). Unele dintre formele verbale iotacizate sunt etimologice. Formele iotacizãrii etimologice au cunoscut o largã circulaţie şi au determinat, prin analogie, apariţia a numeroase forme iotacizate neetimologice: *vânz*<lat. *vendo*, *crez*<lat. *credo*; *spui*< lat. *expono* etc.

Tendinţa de regularizare a sistemului verbal românesc a determinat, încã din epoca veche, printr-un proces complex şi îndelungat, refacerea unui radical constant: formele **aud, vãd, scot**, dar şi **vând, cred**, **spun** au fost consacrate de limba literarã şi astãzi ele s-au impus la nivel regional în cea mai mare parte a dialectului dacoromân. În dialectologia actualã, frecvenţa formelor iotacizate este consideratã o caracteristicã a subdialectului muntean.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

2.9. Rotacism - rotacizare

Fenomene distincte în limba română, rotacismul presupune transformarea unei consoane în [r], în anumite condiţii contextuale, şi anume transformarea lui [n] intervocalic în [r] în cuvintele de origine latină. Fenomenul are un caracter dialectal: nimănui/ **nimărui**, genunche/**gerunche**. Este specific istroromânei: **bire** (bine), **spure** (spune), **pãre** (pâine), **ruşire** (ruşine), **tirar** (tânăr).

Rotacizarea desemnează transformarea lui [l] în [r] în poziţie intervocalică în cuvintele de origine latină: lat. *solem*>rom. **soare***;* lat. *mola*>rom. **moară**. Are caracter de lege fonetică.

2.10. Fricatizarea

În fonetica românească, prin fricatizare se desemnează procesul de transformare în anumite arii ale dialectului dacoromân a africatelor /č, ğ/, în consoane fricative. Regiunile reprezentative sunt Moldova: *cer, cinci* → **şer, şinŝ***,* Banat: *cer, cinci, ger* → **śer, śinś, źer,** şi, parţial, Crişana, deoarece aici se înregistrează numai fricatizarea africatei *ğ*: *geme, ger* → **jeme, jer.**

2.11. Arhaismul fonetic

Arhaismul fonetic presupune o formă fonetică care aparţine, în evoluţia limbii, unei perioade depăşite ori pe cale de dispariţie, dar este folosită în perioade ulterioare. Statutul de arhaism al unei forme lingvistice poate fi determinat numai în sincronie, prin raportare la stadiul actual de evoluţie a limbii.

După aspectul lingvistic luat în considerare arhaismele sunt de mai multe feluri: fonetice: **hitlean** (viclean), **îmbla** (umbla), **împle** (umple), **rumpe** (rupe), **samã** (seamă), lexicale,

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

gramaticale (*Hristea 1984*). Unele forme arhaice sunt conservate dialectal: **pâne, câne, vãz, auz, sã spuie.**

2.12. Sinereză - diereză

Sinereza este un fenomen de coarticulaţie în urma cãruia douã vocale alãturate, plasate în silabe diferite, fuzioneazã într-un diftong, pronunţându-se deci în aceeaşi silabã. În limba românã, *sinereza* apare accidental în pronunţarea individualã, iar în anumite situaţii se poate extinde local pe arii relativ determinate: **şu-ie-ram; flu-ie-ram, re-u-ma-tism → *flui-ram, şui-ram, reu-ma-tism***. În vorbirea literarã, sinereza este admisã în fonetica sintacticã şi vizeazã pronunţarea într-o singurã silabã a finalei şi începutului unor cuvinte neaccentuate în frazã, dintre care unul se sfârşeşte în vocalã, iar celãlalt începe tot cu o vocalã sau a unor cuvinte monosilabice. Sinereza este marcatã grafic prin cratimã: **umple-amintirea**; **le-am** dat, **şi-a** adus aminte.

Fenomen opus sinerezei, diereza reprezintã tratamentul bisilabic al unei secvenţe silabice formate din douã elemente ale unei singure silabe. În limba românã, diereza este rarã, la nivelul limbii literare întâlnindu-se în articularea unor substantive: leu/**le-ul**; zeu/**ze-ul.**

2.13. Eliziunea

Eliziunea este un fenomen de foneticã combinatorie la graniţa dintre cuvinte, prin care o vocalã finalã atonã dispare în contact cu vocala iniţialã a cuvântului urmãtor[115]. În unele limbi, ea poate avea caracter sistematic, în altele se produce rar. În limba românã, eliziunea are loc mai ales atunci când un

[115] Vezi şi *sinalefa* (figurã de sunet), cap. *Fonetica şi stilistica.*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

element gramatical scurt (monosilabic) se asociază în pronunţarea unui alt termen similar: **s-a** spus**, n-am, c-ai, c-un.**

2.14. Encliză - procliză

Encliza şi procliza sunt fenomene fonetice şi gramaticale prin care un clitic formează o unitate de accent şi gramaticală cu termenul anterior/posterior. Distincţia *enclizã*, *proclizã* dă informaţii despre poziţia cliticului, nu şi despre stadiul în care se găseşte procesul de legare şi de fuzionare cu termenul principal. Cu toate acestea, este ştiut că procliza conservă, în cea mai mare măsură autonomia fonetică şi gramaticală a cliticului (v. procliza articolului nehotărât în limba română sau procliza a numeroase semiadverbe [chiar, doar, numai]): **un om, nişte oameni; numai omul, doar el**. Encliza, dimpotrivă, favorizează, mai ales în cazul românei, unde formaţiile oxitone sunt rare, fuzionarea celor două cuvinte, cu consecinţe formale şi flexionare importante pentru amândouă: vezi adjectivele posesive pe lângă clasa numelor de rudenie, care determină schimbări în forma şi flexiunea substantivului, dar şi a cliticului: **a maicã-sii, sorã-sii, mã-tii**.

În enclizã există condiţii prielnice pentru pierderea totală a autonomiei cliticului şi transformarea lui fie în afix gramatical, fie în formant, ca în cazul articolului hotărât: **omu*lui*, prietene*lor***.

2.15. Hipercorectitudine. Hiperurbanism

Hipercorectitudinea reprezintă o abatere lingvistică de un tip special, datorată preocupării vorbitorilor de a se conforma normelor limbii literare, manifestată în modificări fonetice, grafice sau gramaticale determinate de false analogii.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Unii lingvişti[116] utilizează termenul ”hiperurbanism”; alţii[117] îl preferă pe cel de ”falsă regresiune”, termen care acoperă numai parţial fenomenele de acest tip. În lingvistica românească, fenomenul a fost descris pe larg de Th. Hristea, care a precizat conceptul, a propus mai multe clasificări şi a analizat numeroase exemple.

După originea cuvintelor:

- hiperfranţuzisme - *bleumaren* ptr. bleumarin, *poplen* ptr. poplin;
- hipergermanisme: *şpicher*, *ştart*, *ştandard,* împrumutate din englezã şi francezã, unde grupurile consonantice *sp, st* se citesc aşa cum se scriu;
- hiperenglezisme: *Uaterlo* în loc de Vaterlo pentru Waterloo, *Cicago* în loc de Şicago pentru Chicago.

După natura foneticã a modificărilor:

hipercorectitudine consonanticã:

- pseudopalatalizări: pierderea caracterului palatal al unei consoane înaintea lui *e, i*, eventual prin revenirea la unele forme etimologice. În general, se pleacă de la forme literare sau normale din punct de vedere etimologic, ajungându-se, prin falsă analogie, la pronunţări ”hipercorecte”: **piftea**<*chiftea*;
- false defricatizări: **gioben** <*joben*;
- false africatizări: **juvaier**<*giuvaier*;

hipercorectitudine vocalicã: **seamã**< *samã*, **mesadã**<*misadã*.

[116] J.Vendryes, J. Marouzeau, I. Iordan şi, în general, reprezentanţi ai filologiei clasice şi romanice. *(ŞAL 1997: 237).*
[117] J.Gilliéron, A. Dauzat, W. von Wartburg. *(ŞAL 1997: 237).*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

3. Accidente fonetice[118]

Accidentul fonetic este o *schimbare fonetică întâmplătoare*, fără caracter regulat, a unui sunet, în cuvânt, sau prin fonetică sintactică. Rezultat al coarticulaţiei sunetelor, accidentul este numit uneori şi *schimbare fonetică necondiţionată*. Ele aparţin în cea mai mare parte aspectului mai puţin îngrijit al limbii române comune. În alte dialecte funcţionează ca fenomene fonetice cu acţiune în evoluţia limbii.

Cauzele accidentelor fonetice sunt multiple:

- tendinţa de simplificare a pronunţării;
- evitarea repetării aceloraşi mişcări articulatorii;
- economia lingvistică etc.

Cele mai frecvente tipuri de accidente fonetice sunt:

3.1. Afereza

Afereza presupune căderea unui sunet sau a unei silabe de la începutul cuvântului[119]:

- dispariţia unei vocale, cel mai adesea a lui *a-,* dar şi *i-/î-*: **colo** (acolo), **coperi** (acoperi), **zvârli** (azvârli), **mestica** (amesteca), **semuí** (asemui), **talieni** (italieni), **nalt** (înalt);
- dispariţia unei consoane (mai rar), *s-, z-* etc.: **feştanie** (sfeştanie), **feşnic** (sfeşnic), **fârşi** (sfârşi), **ice** (zice);

[118] Definiţiile şi descrierile succinte au fost preluate după *ŞAL 1997* şi Acad. Al. Rosetti, *Introducere în fonetică***,** Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1963.

[119] Într-o serie de cuvinte româneşti, raportarea la etimonul latin permite identificarea diferitelor tipuri de aferează: lat. *aranea* > rom. *râie*; lat *hirundinella*> rom. *rândunea*; lat. *umbulicus* > rom. *buric*.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- dispariţia unei silabe sau a mai multora la începutul cuvântului (rar): **crâncenează** (încrâncenează), **bus (**autobus**), Saveta, Veta** (Elisaveta) etc.

În limba românã afereza se întâlneşte în limba vorbitã/populară. Apare în poezia populară şi este cerutã de necesitãţile prozodice: "Nu-m' da drumu sã mã duc/ **'Şterne-**m patu sã mã culc.", "**'Nainte** de-a lãsa condeiul sã zacã..." (T. Arghezi).

Afereza vocalicã (a lui **a**) este consideratã caracteristicã dialectului meglenoromân: **daug** (adaug), **farã** (afarã), **veam** (aveam), **veai** (aveai) şi istroromân: **fla** (afla), **prope** (aproape).

3.2. Proteza

Proteza constã în adãugarea unui sunet neetimologic la iniţiala cuvântului pentru a-i uşura articularea. În mod curent, proteza este definitã ca adãugare a unei vocale la începutul cuvântului, deoarece proteza vocalicã este mai frecventã: **alãmâie, amiros.**

Fenomenele de protezã consonanticã sunt mai rare şi au un caracter popular sau regional: **zbici, scoborî**. Fiind mai productivã, proteza vocalicã a determinat crearea unor serii de cuvinte acceptate de limba literarã: proteza lui *î* la formele pronominale *îmi, îţi îi*, sau la formele verbale scurte*: îs, îi.*

Pentru dialectul aromân *a protetic* a devenit o particularitate specificã diferenţiatoare: **arãu** (rãu), **armân** (aromân), **alumtu** (lupt), **aspargu** (sparg), **aurlu** (urlu).

.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

3.3. Epenteza

În sens larg epenteza este o schimbare foneticã necondiţionatã care constã în introducerea unui sunet neetimologic (vocalã sau consoanã) în interiorul unui cuvânt. În acest caz este sinonim cu *anaptixã* (sau epentezã vocalicã, puţin frecventã în limba românã): **aistora** (ãstora), **hirean** (hrean), **tiutiun** (tutun), **mistirie** (mistrie), **şicoalã** (şcoalã), **coarjã** (coajã), **indentitate** (identitate).

În sens restrâns, epenteza constã în introducerea unui sunet (vocalã sau consoanã) într-un grup consonantic. Este destul de puţin rãspândit, inclusiv în evoluţia limbii. Cel mai des, fenomenul este întâlnit în dialectul dacoromân, mai ales în graiurile vestice:

- epenteza lui *c* în grupul *sc*: **sclab, sclãninã;**
- epenteza lui *ã* în grupul *hr*: **hãrãni, hãranã.**

Alte situaţii sunt izolate şi individuale.

3.4. Anticiparea

În foneticã, anticiparea poate fi consideratã o formã specialã de epentezã, ca pronunţare a unui sunet într-o silabã anterioarã celei în care apare.

Anticiparea vocalicã, mai ales a vocalei /i/, apare în formele etimologice *pâne, câne* de la care s-a ajuns la formele **câine, pâine**. La nivel dialectal, zona consideratã şi astãzi productivã pentru acest tip de anticipare vocalicã este Oltenia: **straichinã, oichi** etc. Anticiparea consonanticã se întâlneşte mai rar: **strejerel** (stejerel), **indentitate** (identitate).

3.5. Metateza

Metateza este un accident fonetic prin care sunt permutate unele sunete sau silabe în interiorul cuvântului,

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

pentru a facilita pronunţarea. Fenomen iniţial individual, metateza poate fi, ulterior, validatã de colectivitatea lingvisticã. Ex: lat. *formosus*>rom. *frumos*; bg. *protiva*> (îm)*potrivã,* sl. *poklonu*/ > rom. *plocon*. Alteori, metatezele sunt fenomene de pronunţare populară nonliterară: **pâncete** (pântece), **perelin, perelinaj** (pelerin, pelerinaj), **potropop** (protopop), **persupoziţie** (presupoziţie); **crastavete** (castravete), **intrepret** (interpret).

3.6. Apocopa

Apocopa presupune cãderea unuia sau a mai multor sunete aflate la sfârşitul unui cuvânt, extensiunea maximã a apocopei fiind de douã silabe.

Tipurile mai frecvente de apocopã sunt:

- reducerea unui cuvânt compus sau a unui cuvânt component al unei sintagme considerate prea lungi: **cinematograf/cinema, mamã-ta/ mã-ta;**
- reducerea, în fonetica sintacticã, a vocalei finale dintr-un cuvânt. În acest caz lingviştii vorbesc de eliziune. Acest tip de apocopã se marchează grafic prin liniuţã de unire sau apostrof: **sor-ta, c-un picior, las' sã fie, mam' mare;**
- caracteristicã a pronunţării regionale maramureşene. În cazul formelor verbale de indicativ şi conjunctiv prezent, datoritã apocopei, apar modificări în realizarea sufixelor şi desinenţelor: **mãtu'**(şã), **ma'**(mã), **gãzduie'**(şte), **grãie'**(şte), oi **fa'**(ce);
- în poezie, apocopa este folositã în realizarea mãsurii şi a ritmului;
- în dialog, apocopa este o marcã a oralitãţii: **Iac-aşa!**

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

3.7. Sincopa

Sincopa este un accident fonetic constând din căderea unei vocale (de regulă neaccentuate), în interiorul cuvântului. Cauza acestui fenomen este simplificarea pronunţării şi economia mişcărilor articulatorii în ritmul vorbirii. Iniţial fenomen al vorbirii individuale, sincopa se poate extinde pe arii mai mult sau mai puţin întinse.

În limba română actuală apare mai ales sincopa vocalelor *i* şi *e*: **iepur'le, soar'le, dom'le, (ţăr'nă)**. În evoluţia limbii române, sincopa a acţionat în latina populară dând serii de cuvinte de tipul: *calda, veclus, anglus, oricla.* Vezi *calida non calda > cald; vetulus non veclus > vechi; angulus non anglus > unghi; auris non oricla>ureche* (exemplele din latină sunt preluate din Appendix Probi).

3.8. Asimilarea

Asimilarea este un accident fonetic foarte răspândit prin care se desemnează schimbarea uneia sau a mai multora dintre caracteristicile articulatorii ale unui sunet sub influenţa altui sunet asemănător, aflat în vecinătate.

Criteriile care stau la baza clasificării asimilării sunt:

natura sunetului care se modifică:

- asimilare vocalică: **locomie** (lăcomie), **ascunsără** (ascunsеră), **belet** (bilet);
- asimilare consonantică: **şuşea** (şosea), **poptit** (poftit), **permament** (permanent);

numărul trăsăturilor articulatorii care se modifică:

- asimilare parţială care priveşte schimbarea uneia sau cel mult a două dintre caracteristicile fonetice ale sunetului (asimilare sau acomodare). În vorbirea populară apare mai des asimilarea de tipul *i...e> e...e,* mai ales în neologisme:

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

belet, derector, frezer, **regement;** *nm>mm*: **îmmulţi;** *o...u>u...u:* **cuşciug**, *fn>mn*: **bufni>bumni**; *vn>mn*: **pivniţã>pimniţã;** *s>z*: **des+membra> dezmembra;**

- asimilare totalã, adicã schimbarea tuturor caracteristicilor fonetice ale sunetului: *ã...u>u...u:* **nimurui** *ã...i>i...i*: **richitã**;

distanţa la care se gãsesc cele douã sunete:

- asimilarea în contact; acest tip de asimilare se mai numeşte şi *acomodare*: *nb>mb*: **îmbuna,** *bţ>pţ*: **supţire;**
- asimilarea la distanţã. În raport cu poziţia sunetului asimilat faţã de sunetul modificator, asimilarea la distanţã mai este numitã şi anticipare sau propagare: *s...ţ>s...s*: **ascusit;**

poziţia faţã de reper a sunetului modificat:

- asimilare regresivã: sunetul supus modificării se aflã înaintea sunetului modificator: *l...r>r...r*: **pârcuri;** *n...m>m*: **îmulţi;** *e..ã> ã...ã*: **litãrã;**
- asimilare progresivã: *sunetul* supus schimbării se aflã dupã sunetul modificator: *ţ...t>ţ...ţ*: **ţinţirim.**

Diferitele tipuri de asimilare se pot recunoaşte în evoluţia cuvintelor, în trecerea de la latinã la românã: lat. *scabiam*> rom. *zgaibã*; lat. *familia*> rom. *fãmeie>femeie*; lat. *eradicare*>rom. *rãdica>ridica*; lat.**mirionem*>rom. *mirune>minune*; lat. *corona> curunã> cununã*. Asimilarea se întâlneşte în procesul de derivare a cuvintelor cu prefixul *în-:* **îmbuna, îmbrãca, îmbogãţi, împinge**.[120]

[120] Vezi şi labializarea ca schimbare foneticã accidentalã, prin care un sunet din cuvânt primeşte trãsãtura [labial] sub influenţa unui element labial din vecinãtatea imediatã sau aflat la distanţã. Labializarea reprezintã o variantã a asimilării.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

3.9. Disimilarea

Prin disimilare, într-un cuvânt, un sunet se modificã sub influenţa unui alt sunet vecin pentru a se diferenţia de acesta.

Diferitele tipuri de disimilare se stabilesc în funcţie de urmãtoarele criterii:

în raport cu natura sunetului care se transformã:

- disimilare vocalicã: **sãmanãm** (semãnãm); **împodubit** (împodobit), **serinadã** (serenadã), **fetile, fetili** (fetele). Acest tip de disimilare este destul de rar şi cu totul izolat. În istoria limbii, prin disimilarea vocalicã a lui *i* se explicã forma actualã a unor cuvinte precum: lat. *percepere*>rom. *precepe> pricepe*; lat. *ceresium*> rom. *cereş > cireş;* adesea, în acest caz, disimilarea a fost precedatã de asimilare: lat. *missellum*>rom. *meşel>mişel;* lat. *mixticium*> rom. *mestreţ> mistreţ*; şi urmatã de o sincopã: lat. *directus*> rom. *derept>direpţ>drept*; lat.*dirigere*>rom. *derege>direge >drege*;
- disimilare consonanticã: **alantãieri** (alaltãieri), **scormolit** (scormonit), **sclintit** (scrântit); **colidor** (coridor), "**catindralã**" (catedralã). Acest tip de disimilare este mai rãspândit, el fiind înregistrat pe arii compacte în ALR. Consoanele cele mai frecvent supuse disimilãrii în limba românã actualã sunt: *n, l, r*. Aceeaşi serie se regãseşte şi în cele mai multe disimilãri petrecute în trecerea de la latinã la românã: *canuntum> cãnunt> cãrunt*; *minutus> mãnunt> mãrunt*; *suspinare> suspina*; *fratrem> frate*; *rostrum> rost*; *inderetro > îndãrãt*; *urceolum> urcior> ulcior*;

în raport cu distanţa la care se gãsesc sunetele antrenate în acest accident:

- disimilare în contact (diferenţiere[121]): **prin>plin;**

[121] În foneticã, diferenţierea reprezintã un anumit tip de disimilare care se produce între sunetele alãturate: *sâmt* (sunt). Diferenţierea poate avea loc şi

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- disimilare la distanţă: **mãnunt>mãrunt**;

în raport cu numãrul trãsãturilor fonetice care se pierd în aceastã modificare:

- disimilare parţialã: implicã pierderea uneia sau a cel mult douã trãsãturi ale sunetului supus schimbãrii: Grigore>**Gligore**, urcior**>ulcior***;*
- disimilare totalã: constã în pierderea tuturor caracteristicilor sunetului, ducând la eliminarea lui din cuvânt: lat. *per extre*> rom.**preste>peste,** sentinţã**>setinţã,** prin **> pin.**

3.10. Haplologia

Haplologia reprezintă un accident fonetic conform căruia un sunet sau un grup de sunete care se repetă sunt articulate o singură dată. Haplologia caracterizează mai mult limba vorbită şi are ca principală motivaţie economia în articulaţie: **jumate** (jumătate), **cerficat** (certificat), **astarã** (astă seară). În limba literară, haplologia este acceptată în cazul adjectivelor duble: **tragi-comic** (tragico-comic).

3.11. Contragerea

Contragerea presupune reducerea la o singură emisiune vocalică a unui complex de sunete; mai frecvent se consemnează reducerea dftongilor (monoftongare a diftongilor, triftongilor şi a vocalelor în hiat, *sinerezã*): cãuta >**cota**, înãuntru > **înlontru**, creier > **crier**, strãin > **strin**.

între sunete învecinate în fonetica sintactică: *tod dim zmântânã* / **tot din smântânã**, şi este rezultatul coarticulaţiei.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

IX. FONETICA ŞI STILISTICA

Stilistica este ştiinţa care are ca obiect de studiu mijloacele de expresie ale vorbirii unei comunităţi, considerate din punct de vedere afectiv *(Bally 1909: 16)*, incluzând aici şi mijloacele lingvistice folosite de un scriitor pentru a obţine anumite efecte de ordin artistic *(Iordan 1975: 11)*. Raportându-ne la stilistica expresivităţii *(Munteanu 1972)* şi considerând expresivitatea limbii ca raport de dublă dependenţă, pe de o parte între expresie şi conţinut iar pe de altă parte, între unitatea astfel constituită şi realitatea desemnată, deducem funcţia stilistică a semnului prin determinarea valorii sale expresive marcată specific la fiecare nivel. La nivelul semnificantului expresivitatea poate fi susţinută, în general, de structura sonoră, de caracterul motivat al semnului, şi, particularizat, de prezenţa figurilor de sunet.

1. Eufonia[122]

Sextil Puşcariu[123] a analizat eufonia limbii române în comparaţie cu limbile romanice, utilizând criteriul statistic al

[122] Efectul acustic muzical, rezultat din combinarea/repetarea sunetelor în cuvânt sau din alăturarea cuvintelor în frază. Se află la baza unor figuri de sunet: aliteraţia, asonanţa, rima. Poate fi factor de asimilare, pentru a se evita contrastele fonice (lat. *curunã*>rom. *cununã*), ori de disimilare, pentru evitarea unor cuvinte mai greu de pronunţat (lat. *minutum* > *mãnunt* >*mãrunt* etc).

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

frecvenţei sunetelor; o limbã cu preponderenţã vocalicã este consideratã mai eufonicã decât o limbã în care predominã consoanele/grupurile consonantice. În limba românã raportul de frecvenţã dintre vocale (plus diftongi, triftongi) şi consoane/grupuri consonantice este extrem de echilibrat.

Alexandra Roceric Alexandrescu[124] oferã urmãtoarele date:

românа: V: 49,4%; C: 49,74%
franceza: V: 43,36%; C: 56,64%
italiana: V: 47,74%; C: 52,27%
germana: V: 38,86%; C: 61,14%
engleza: V: 37,4%; C: 62,6%
ceha: V: 40,73%; C: 59,13%.

Cercetând câte o paginã din 12 opere literare, Dimitrie Macrea[125] stabileşte relieful sonor al limbii române în lumina cercetãrii statistice, determinând un raport de 45,16% vocale şi 54,85% consoane. Dintre vocale, cea mai frecventã este vocala *e* (10,14%), urmatã de *i* (6,85%), *a* (5,97%), *u* (5,82%), *ã* (5,27%), *o* (0,60%), *î* (0,36%), diftongul *ea* (1,50%), *diftongi+triftongi* (5,28%). Dintre consoane, pe primul loc se situeazã vibranta *r* (7,41%), urmatã de *n* (6,15%), *t* (5,39%), *l* (4,80%), *d* (4,32%), *c* (4,29%)... *ţ* (1,70%).

[123] Sextil Puşcariu, *Limba românã. I. Rostirea...*
[124] Alexandra Roceric Alexandrescu, *Fonostatistica limbii române*
[125] Dimitrie Macrea, *Probleme ale structurii şi evoluţiei limbii române*, EŞE, Bucureşti, 1982, pp. 161-166

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

2. Motivarea[126]

O problemã care se pune frecvent în lingvisticã este cea a valorii semnificative nemijlocite a sunetelor, adicã dacã sunetele au sau nu vreo relaţie directã, prin materialitatea lor însăşi, cu semnificaţia semnelor care le compun şi cu ”lucrurile” pe care acestea le desemnează.

În anumite cazuri se pare, într-adevăr, cã sunetele ar avea o anumitã valoare iconicã (imitativã) sau deicticã, adicã demonstrativã[127]: **viento, ţipãt, susur, murmur, moale, tare.**

> Aşa, de exemplu, Eugen Coşeriu aminteşte cã într-un cuvânt ca *viento*, s-ar putea spune cã sunetul reprezentat prin *v* [într-un grup fonic unde sã fie fricativ] are o relaţie imitativã cu zgomotul produs de vânt. Mai mult, observã cã alte limbi au sunete asemãnãtoare în cuvinte cu semnificaţie analogã: cf. germ. *Wind*, rus. *veter*. Se poate admite, în consecinţã, cã acest cuvânt era la origine de naturã imitativã sau onomatopeicã. Dar, pe de altã parte, menţionează cã forma spaniolã provine cu toatã regularitatea din cuvântul lat. *uentus*, al cãrui sunet prim nu era nici *v* şi nici *β*, ci un *u* consonantic şi cã, nici în cuvântul spaniol, acest sunet nu este întotdeauna *β,* deoarece în poziţie iniţialã absolutã şi dupã nazalã se pronunţã *b*, supunându-se normelor de realizare ale sistemului fonologic spaniol (*viento* - pron. *umbiento*). Se poate deduce din aceasta cã la origine semnul poate sã fi avut vreo relaţie cu zgomotul real din naturã, dar cã, dupã aceastã fazã iniţialã, o astfel de legãturã s-a pierdut, semnul intrând în tradiţia lingvisticã normalã şi primind valoare pur simbolicã. Tot astfel, s-ar putea spune uneori cã existã o anumitã relaţie directã între sunete anterioare ca *i, e* şi lucruri mici sau slabe (*mic, chico, petit*) şi, pe de altã parte, între vocale medii şi posterioare ca *a, o, u* şi ceea ce

[126] Caracteristica atribuitã unui numãr limitat de semne lingvistice, în opoziţie cu majoritatea semnelor care au un caracter arbitrar sau nemotivat sub aspectul relaţiei extrinsece dintre semne şi realitatea extralingvisticã.
[127] Deixis - în gr. ”actul de a arãta”.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

este mare sau puternic. M. Grammont observa cã ar fi foarte straniu, de exemplu, sã se spunã cã o pungã de fãinã, cãzând, face *pif*; vom spune mai degrabã cã face *paf* sau *puf*. Aceastã consideraţie poate sã parã adevãratã cât timp ne menţinem în domeniul exclamaţiei sau al onomatopeei, dar îşi pierde baza dacã ne situãm în câmpul semnelor simbolice propriu-zise.[128]

Coşeriu remarcã totuşi cã Georg von der Gabelentz în tratatul sãu de lingvisticã generalã (*Die Sprachwissenschaft* - Leipzig, 1891) observã cã în anumite limbi africane existã o alternanţã vocalicã la anumite verbe - în raport evident cu onomatopeele - în funcţie de subiectul la care se referã; în sudanezã, de exemplu, "a se târî", în general, se spune *djarar*, însã se spune *djirir* dacã se referã la animale mici şi *djurur* dacã se referã la animale mari. De asemenea, F. de Saussure remarcã faptul cã în limbile indoeuropene adjectivele care desemneazã infirmitãţi sau debilitãţi organice se caracterizeazã prin prezenţa vocalei *a* scurt în rãdãcina lor. Relaţii asemãnãtoare între sunete şi concepte se pot observa în multe alte cuvinte de origine onomatopeicã sau imitativã, ca, de exemplu, în derivatele din limbajul infantil, care, în majoritatea limbilor indoeuropene, precum şi în unele neindoeuropene, se caracterizeazã prin repetarea aceleiaşi silabe sau prin prezenţa unor consoane geminate (*mamma, babba*). *(Coşeriu 1995: 120 şi urm.).*

Caracterul motivat poate fi apreciat din mai multe perspective:

- *o motivare absolutã,* când forma sonorã evocã unele trãsãturi ale conţinutului denumit, ca în cazul interjecţiilor (*oh!, vai*!, "...şi *gogâlţ, gogâlţ, gogâlţ*, îi mergeau sarmalele întregi pe gât." I. Creangã) şi al onomatopeelor care reproduc zgomote spontane, cum ar fi cuvintele cu simbolism fonetic (*înghiţi, miorlãi, hãmãi, "...* femei *geamale, baldâre, balcâze"* (M. Caragiale);

[128] După cum se ştie, "mic" se spunea în lat. *parvus*, iar în germanã "mare", "gros" se spune *dick*, iar "mic" *klein* (pron. klain); în rusã "mic" se spune *mali*, iar "mare" *velikii*.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- *o motivare relativã,* care nu se manifestã la nivelul formei fonetice (cuvintele *pierde-varã, burtã-verde* pot fi explicate prin elementele componente; la fel numeralele compuse).

Din altã perspectivã se mai delimitează:

- *o motivare externã* care se bazează pe o relaţie între lucrul semnificat şi forma semnificantã, în afara sistemului lingvistic: motivare foneticã directã şi naturalã în onomatopeele care se bazează pe o analogie între forma fonicã şi lucrul numit. Onomatopeea este acusticã atunci când reproduce un zgomot (*cioc-poc*) sau totocineticã, când organele vorbirii reproduc o anumitã mişcare (*pâş-pâş)*. Semnul onomatopeic se bazează totuşi pe o convenţie şi tinde sã-şi piardã motivarea;
- *motivare metasemicã* în cazul schimbãrilor de sens. Astfel în metafora care desemnează un peşte sub numele de *cal de mare* avem un semnificant primar (forma fonicã *cal*) care desemnează normal mamiferul şi acest prim semnificant constituie un semnificant secundar, ţinând de un al doilea semnificant, peştele;
- *motivarea internã,* când provine din interiorul sistemului lingvistic. Relaţia motivatã nu este aici între lucrul semnificat şi forma semnificantã, ci între diferite cuvinte existând deja în limbã:
    - *motivarea morfologicã* este tipul cel mai general şi cel mai productiv la nivelul derivării (progresive şi regresive) şi al compunerii: *portocal* şi *mandarin* după modelul *prun/prunã, pãr/parã*;
    - *motivare paronimicã,* mai puţin regulatã şi accidentalã se bazează pe confuzia unor forme omonime sau paronime: *alabastru/albastru.*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Cu rol de motivare a expresivitãţii, *afectivitatea* este perceputã ca emoţie exprimatã într-un enunţ şi reprezintã un factor care intervine în anumite definiri ale stilului, prin modificãrile în uzul lingvistic normal (neutru). În terminologia lingvisticã se stabileşte adesea un contrast între termeni ca: afectiv, emotiv sau expresiv, pe de o parte, şi cognitiv, descriptiv şi referenţial, pe de alta. La nivel fonetic afectivitatea poate fi exprimatã prin onomatopee, cuvinte cu simbolism fonetic (*murmur, freamãt, bramburealã*), interjecţii scurte *(tii!, mãã!, ei!, hei!)*, prin accelerarea sau încetinirea ritmului vorbirii ("...amicul nostru dl. *Ca-ţa-ven-cu*!"), prin folosirea expresiilor construite pe baza aliteraţiilor, asonanţelor sau rimelor interioare (*val-vârtej, multe şi mãrunte, praf şi pulbere)*.

2.1. Simbolismul fonetic

Simbolismul fonetic derivã din motivarea semnului şi reprezintã posibilitatea sunetelor de a evoca anumite reprezentãri, iar, pe de altã parte, reprezintã o teorie care presupune cã se poate atribui sunetelor o valoare semanticã denotativã sau conotativã.

Relaţia sunet-sens este cel mai uşor sesizabilã în onomatopee, dar *cuvintele dotate cu simbolism fonetic nu se confundã cu acestea*, deşi ambele situaţii intrã în categoria cuvintelor expresive (*Iordan 1975).* Astfel, s-a emis ipoteza cã în limbile romanice anumite vocale sunt dotate cu valori semantic-expresive speciale: *i* ar avea, de ex., sensul "mic"/ "apropiat", *mic, aici*, it. *piccino*, fr. *petit*, *ici*; *a*, dimpotrivã, sensurile "mare"/ "departe": *mare, departe*, it. *grande*, sp. *grande*, fr. *grand* (K. Jespersen, M. Grammont). Vezi şi *moale,*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

mic, mare, lung, scurt, gros, subţire, înalt, scund, mort, viu, tremur, ţâfnos, şleampãt, zurbagiu, îngãlat, şmecher, voinic.

Consoanele pot avea şi ele valoare expresivã, în afara celei pur imitative existente în unele aliteraţii (S. Puşcariu) sau în onomatopee; *l, r,* de ex., eventual în combinaţie cu alte consoane, sugerează ”lichidul”, “curgerea”: *luneca moale, se înclina lin, râuri repezi, rânduri rare se rupeau de drum*. Sunetului i se atribuie astfel o ipoteticã funcţie de simbol, de unde şi numele valorii, teoriei. Acest punct de vedere se apropie de teoria originii naturale a limbajului, opusã originii convenţionale (arbitrare) a acestuia.

3. Figuri de sunet

Denumirea generalã datã clasei figurilor de sunet, accidentelor sau licenţelor fonetice utilizate în limbajul poetic este aceea de *metaplasmã*. Se realizează prin adãugare (proteza, epenteza) ori prin suprimare de sunete (afereza, sincopa, apocopa). În limbile moderne, metaplasma favorizează rima.

În terminologia Grupului μ *(Rhétorique générale*), denumirea de metaplasmã înglobează toate figurile de sunet grupate conform principiului propriu de clasificare, în patru categorii, realizate prin:

- suprimare: afereza, apocopa, sincopa, sinereza;
- adãugare: epenteza, rima, aliteraţia, asonanţa, paronomaza;
- suprimare-adãugare: calamburul, substituirea de afixe, formele preluate din limbajul copiilor;
- permutare: anagrama, metateza, palindromul**.**

Metaplasma este un procedeu care alterează continuitatea fonicã şi/sau gramaticalã a enunţului, de obicei la

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

nivelul cuvântului; valoarea stilisticã a operaţiilor lingvistice global numite metaplasme - de multe ori asimilabile accidentelor fonetice - se bazează pe decalajul existent în conştiinţa vorbitorului între forma corectã/completã a cuvântului şi cea deviantã prin metaplasmã.

3.1. Aliteraţia

Figurã de sunet constând din repetarea consoanelor sau a silabelor iniţiale (prin extensie, şi a celor aflate în poziţie medialã sau finalã) într-o secvenţã de cuvinte apropiate în enunţ. Este o formã a omofoniei: "Şi somnul *vameş vieţii* nu *vrea* sã-mi ieie *vamã"*. "*Vâjâind* ca *vijelia* şi ca *plesnetul* de *ploaie*" (M. Eminescu); "*Ciuruitul prapur sur*/ Ce-n *azur strãvechi* încinge/ Îngãlatul de *azur*." (I. Barbu); "*Sfioase-s* bolţile *spre searã* şi mai *sfioasã-i iasomia*." (D. Anghel).

Funcţia de bazã a aliteraţiei este de a crea un efect eufonic, fie imitativ-descriptiv (onomatopeele) fie expresiv în afara armoniei imitative; este posibil ca efectele onomatopeelor sã se afle la originea întrebuinţãrilor aliteraţiei ca figurã. Astfel, aliteraţiile bazate pe revenirea lichidelor *l, r*, sugerează sunetul curgerii, aliteraţiile în nazalã sunt considerate mai muzicale decât cele în consoane etc.

Aliteraţia are în text şi funcţia unificatoare de a grupa sintactic (rar şi semantic) termenii apropiaţi prin omofonie, reflectând legãturi existente în enunţ: "Marea... *vie, verde şi vajnicã*." (M. Caragiale). Alteori, lanţul de epitete este subliniat prin aliteraţie: "...*luna moale/ Sfiicioasã şi smeritã* şi-au *vãrsat razele sale."* (M. Eminescu).

Aliteraţia existã şi în expresii idiomatice ori locuţiuni curente, ca şi în proverbe, zicãtori, descântece: *multe şi*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

mărunte, cruciş şi curmeziş, viu şi nevătămat, ce-i *în mână* nu-i *minciună.*

La finală de cuvânt ori de vers, aliteraţia silabică se realizează ca rimă interioară sau ca rimă propriu-zisă. Aliteraţia silabică nu este întotdeauna diferenţiată de *paronomază. Ex.: "vâjâind* ca *vijelia* şi ca *plesnetu*l de *ploaie."* (M. Eminescu); *"dând d-ani, leag-an d-an, d-ani vani"*. (Al. Macedonski); "...şi *vine vârtejul* şi *vine vântul* şi *vine suflare* de aer şi ne *suflă* şi ne *smulge*." (N. Stănescu). "*Pluteşte* un *lanţ* de *lebede albe/* Iar visul din *parc* în *lac* se *răsfrânge*." (G. Bacovia); "Crăiasă *alegându-te /Îngenunchem rugându-te,/Înalţă-ne, ne mântuie*/ *Din* valul ce *ne bântuie;/* Fii scut de *întărire/* Şi zid de *mântuire."* (M. Eminescu). "Răsai asupra mea *luminã linã".* (M. Eminescu).

3.2. Asonanţa

Figură de sunet, formă a omofoniei, constă în repetarea vocalei accentuate în două sau mai multe cuvinte care se succedă; este varianta vocalică a aliteraţiei. Ex.: "Apele *plâng* clar *izvorând* în *fântâne"*; "*Coroana-i arde pare.*" (M. Eminescu).

Accepţia prozodică de "rimă imperfectă" dată uneori asonanţei se explică prin situaţiile în care aceasta apare în poziţie finală de vers; se deosebeşte de rimă prin faptul că segmentul consonantic următor vocalei accentuate nu este, în cazul asonanţei, identic pentru versuri succesive. Spre deosebire, rima presupune condiţia identităţii perfecte a finalei de vers, după ultima vocală accentuată: *carte/parte* dar *carte* se află în asonanţă cu *moarte* sau *vaste*; *gândurile* rimează cu *rândurile* dar se află în asonanţă cu *vânturile. "*Şi pentru cine vrei să *mori?/* Întoarce-te, te-ndreaptă/ Spre-acel pământ *rătăcitor*." (M. Eminescu) "Cucule pasăre *mândră*/ Du-te-n

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

pădure şi *cântă*. Pe cine-i avea *mânie*/Blastămă-l străin *să fie*." (Folcor)

Asonanţa se regăseşte şi în limba vorbitã, în expresii cu formã fixã: *sapa şi lopata; vodã prin lobodã.*

3.3. Rima

În formele versificate ale enunţului, rima presupune identitate fonicã (omofonie) a finalelor de vers, începând cu ultima vocalã accentuatã şi cuprinzând toate sunetele care îi urmează; dacã identitatea nu e perfectã, finala de vers nu se realizează ca rimã, ci ca asonanţã (necoincidenţã în domeniul consoanelor de dupã vocala accentuatã: *gând/sfânt),* sau consonanţã (lipsã de coincidenţã a vocalelor accentuate pe lângã consoane identice: *pãianjen/stânjen*; *mânã/plinã*). Împreunã cu ritmul şi mãsura, rima constituie un factor esenţial al versificaţiei moderne.

Perspectiva asupra rimei este dublã: ca realitate fonologicã, rima e un factor mecanic constitutiv al regulilor prozodice şi aparţine totodatã figurilor de sunet alãturi de aliteraţie şi asonanţã; ca realitate fono-semanticã, rima impune însã studierea cuvintelor-rimã cu toate implicaţiile pe care raportul bilateral dintre cei doi termeni ai cuplului numit rimã le presupun: relaţiile semantice între termeni, relaţiile sintactico-semantice cu restul versului sau chiar cu strofa, statutul tuturor rimelor în poezia cu formã fixã (sonet, gazel, rondel, baladã).[129]

[129] Există o strânsă legãturã între studierea rimei şi a ritmului: rima nu există în poezia latinã şi greacã, ea începe sã devinã pertinentã în poezia medievalã, când se renunţã treptat la acompaniamentul melodic, iar versul se structurează prin organizarea regulatã a silabelor tonice. Dupã majoritatea autorilor, rima devine elementul structural al versului poeziei

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Clasificarea rimelor se poate face în funcţie de :

a) întindere - lungimea lanţului fonetic identic, care constituie bogăţia şi adâncimea rimei:

- rime bogate;
- rime suficiente.

Identitatea sonorã definitorie în rimã (lanţul care începe cu ultima vocalã accentuatã) nu este decât o condiţie minimã de realizare a acesteia, necesarã pentru ceea ce se cheamã rimã suficientã: *somn/domn, cuvânt/pãmânt, loc/noroc, var/rar, ridicã/adicã.* Rimele *bogate* sunt rimele care au mai multe sunete identice în afara celor strict necesare pentru îndeplinirea condiţiei definitorii; în aceastã situaţie, identitatea sonorã înaintează cãtre stânga vocalei accentuate: *mortar/portar; bãltãreţ/sãltãreţ; accidental/occidental; amânări/ lumânări.* Bogăţia rimei nu este, însã, întotdeauna un indicativ al calităţii ei*;*

b) expresia morfologicã:

- rime sincategoriale - rimează cuvinte aparţinând aceleiaşi clase morfologice: *odaie/ploaie; pãmânt/vânt; puţini/ creştini;*
- rime heterocategoriale - rimează cuvinte aparţinând unor clase morfologice diferite: *scoborât/urât; fereastrã/ albastrã; pace/tace;*
- compuse - rimează un cuvânt cu un ansamblu de două trei cuvinte: *iatã-l/Tatãl; sã fiu/târziu; hotãrât/pânã-n gât.*

---

romantice, realizându-se nu numai prin omofonia ultimei vocale accentuate, dar şi a tot ce urma acesteia. Este interesant şi faptul cã numele rimei provine din acela al ritmului: lat. *rhythmus* (la bază gr. *rythmos*) a luat în latina medievală sensul de ”vers”, fiind apoi aplicat la rima propriu-zisă, în modul în care este ea înţeleasă astăzi.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Prin definiţie încadratã într-un cuplu paradigmatic, rima tinde sã se încadreze şi contextului, devenind sintagmaticã; procesul de sintagmatizare a rimei se accentuează în epoca modernã concretizându-se sub forma unor virtuale relaţii sintactice între constituenţii cuplului (predicat/subiect: *sã fie/stafie),* complement/ predicat (*moarte/sã poarte*);

c) structura metricã - determinã urmãtoarele categorii de rime, în funcţie de poziţia silabei pe care cade accentul:

- *oxitone* (masculine), rime monosilabice în care accentul cade pe ultima silabã; sunt rime terminate în consoanã, excepţie fãcând doar cuvintele terminate în diftong/vocalã accentuatã. Rimele masculine, cu ultima silabã accentuatã, prelungesc pauza metricã şi au un caracter elegiac: *stâng/plâng. rãsai/bãlai, furnicar/nenufar, venea/avea; goi/noroi;*
- *paroxitone* (feminine) - rime în care accentul cade pe penultima silabã sau pe oricare dintre silabele precedente ultimei. Sunt rime bisilabice, în care accentul cade pe penultima silabã: *luminã/bizantinã; rânduialã/îndoialã; tainã/hainã; fereastrã/noastrã.*

În limba românã rima femininã este mai des utilizatã datoritã faptului cã variantele feminine sunt mai muzicale şi mai întinse din punctul de vedere al corpului rimei, dar şi pentru cã accentul natural cade adesea pe penultima silabã.

- *proparoxitone* - rime trisilabice (sau dactilice, întrucât rima formează un dactil), în care accentul cade pe prima dintre cele trei silabe: “Crengile-mi *rupându-le*/Apele-*astupându-le*/ Troienind *cãrãrile*/ Şi gonind *cântãrile*;“ (M. Eminescu);
- rime de patru sau mai multe silabe: *gândurile/ pãmânturile*; *vânturile/valurile; ceasurile/atlasurile;*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

d) succesiunea în strofã dã naştere urmãtoarelor tipuri de rimã (arbitrar, se ia în considerare catrenul):

- *alãturate* - **aabb**: "Nu-ţi voi lãsa drept bunuri, dupã *moarte*,/ Decât un nume adunat pe-o *carte*./ În seara rãzvrãtitã care *vine*/ De la strãbunii mei pânã la *tine*,..." (T. Arghezi);
- *încrucişate* - **abab**: "Câtã vreme *n-a venit*/ M-am uitat cu dor în *zare*./ Orele şi-au *împletit*/ Firul lor cu firul *mare*." (T. Arghezi);
- *îmbrãţişate* - **abba**: "Din pietre sterpe şi *uscate*/Un fir de iarbã *s-a ivit*,/ Şi vârful lui în *infinit*/ A cutezat, strãin, *sã cate*." (T. Arghezi);
- *monorima* - **aaa**: "Prin nopţi *tãcute*,/prin lunce *mute*,/ Prin vântul *iute*,/ Aud un glas." (M. Eminescu);

e) corectitudinea - din acest punct de vedere, rimele sunt:

- *perfecte* - conform definiţiei, sunt rime cu identitate sonorã începând cel puţin cu ultima vocalã accentuatã: *noapte/coapte; ruine/beduine*;
- *imperfecte* - rezultate ale unei aproximãri sonore, dupã vocala accentuatã identicã, urmând o serie de sunete întrucâtva diferite; se numesc asonanţe: *mãrgãrint/anotimp*, sau consonanţe: *dânsa/aprinsã*;

f) factorii semantici - se poate stabili o relaţie de sens între cuvintele din rimã, fie pentru cã acestea au sensuri apropiate ori se încadreazã în aceeaşi sferã semanticã, fie pentru cã sensurile lor sunt diferite sau chiar opuse. Sensurile diverse ale cuvintelor din rimã sporesc efectul acesteia, rimele antonimice fiind mai expresive decât cele sinonimice sau cu sensuri apropiate:

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- rime banale (generalizarea diminutivului); rimele sinonime;
- rime expresive (rimele antonimice).

g) alte tipuri de rimã:

- *rimã interioarã,* realizatã la cezurã, îndeplinind - cu excepţia poziţiei în vers - toate condiţiile rimei; se amplificã astfel melodicitatea textului. În sens larg se poate interpreta ca rimã interioarã orice revenire a fonemelor din rimã în corpul versului, chiar dacã reluarea nu se realizează la cezurã (aliteraţia): *linele, colinele,/strâng de sus luminele;*
- *rima ecou sau rima concentricã* este rima cu aspect fonic perfect asemãnãtor; aceastã asemãnare poate privi douã cuvinte omonime sau acelaşi cuvânt reluat în rimã; conform acestei distincţii, rimele ecou sunt:
  - *omonimice: vii/vii*; de cele mai multe ori, rime heterocategoriale;
  - *identice;*
  - *încorporate* - rime care cuprind în întregime cuvântul care rimează: *cristalinã/alinã.*

Ca şi ritmul, rima existã ca procedeu de fixare a anumitor expresii în limba vorbitã *(Iordan 1975),* de unde au fost preluate şi eventual îmbogãţite de unii scriitori: *feciori de ghindã, fãtaţi în tindã, a tunat şi i-a adunat, bea pe veresie, mãnâncã pe datorie* etc. Aceste formule cuprind adesea, pe lângã ritm şi rimã, aliteraţii sau consonanţe: *de voie, de nevoie; multe şi mãrunte; vrând-nevrând; ca vodã prin lobodã.*

3.4. Ritmul

În sens larg, ritmul este orice formã de periodicitate perceputã, reluare mai mult sau mai puţin regulatã a unui reper constant, indiferent de natura acestuia; în succesiunea

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

discursului, revenire periodicã, la intervale sensibil egale, a unui element determinat.

Ritmurile sunt[130]:

- naturale (ale elementelor cosmice);
- fiziologice - situate probabil la originea ritmului (ale fenomenelor fiziologice umane sau animale);
- artificiale (ale muzicii şi poeziei).

În poezia anticã, ritmul rezulta din repartizarea silabelor lungi şi/sau scurte în picioare metrice; în poezia modernã dupã dispariţia acompaniamentului muzical (din epoca medievalã), elementul primorial şi definitoriu în alcãtuirea ritmului poetic rãmâne dispunerea accentului de intensitate în economia versului; în versificaţia modernã, un rol important îl are şi stabilirea unor raporturi determinante între unitãţile sintactice şi cele metrice (obiect de studiu al sintaxei poetice).

În textul literar, pot fi identificate douã surse de provenienţã a ritmului, care determinã douã tipuri fundamentale de ritmuri:

- sintactice, provenite din recurenţe de naturã sintacticã, existente atât în poezie cât şi în prozã.

Ritmul sintactic dã naştere doar la forme incipiente de ritm. Provine din numeroasele realizãri ale repetiţei, începând cu simpla enumerare şi terminând cu variatele realizãri poziţionale ale paralelismului (anafora, epifora, anadiploza, epanadiploza, chiasmul[131]).

- tonice - prezente în special în poezie şi bazate în general pe distribuţia regulatã a silabelor accentuate şi atone; ritmurile tonice se aflã în dependenţã de anumite unitãţi de

[130] După H. Morier.

[131] Pentru exemple vezi şi Georgeta Corniţă*, Paradigme ale expresivităţii în lirica populară nerituală din Maramureş,* Umbria, 1997

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

versificaţie: accente, cezură, pauze la intervale sensibil regulate, sunete identice sau asemănătoare la sfârşitul versurilor, uneori aliteraţii etc.;

- aritmetice, în care regularităţile provin din numărul unităţilor sonore avute în vedere (se ia în consideraţie ca unitate minimă silaba).

Ritmul tonic este un ritm calitativ (în opoziţie cu cel cantitativ al versificaţiei antice), specific fazelor moderne din dezvoltarea poeziei, şi are ca unitate ritmică silaba. Proprie ritmului tonic este succesiunea regulată a silabelor accentuate şi neaccentuate combinate într-o unitate compusă de versificaţie, piciorul metric. (Ritmul cantitativ, propriu poeziei latine şi greceşti de ex., avea la bază o altă unitate minimală - mora, echivalând cu o silabă scurtă; silaba lungă dura două more). În versificaţia calitativă, nu mai interesează timpul necesar pronunţării silabei, ci calitatea acesteia de a fi sau nu accentuată; mora dispare astfel ca unitate de măsură, iar succesiunea accentelor determină gruparea silabelor în diferite tipuri de silabe metrice.

În versul românesc, măsura ritmică poate fi formată din 2, 3, 4 (rar 5, 6) silabe; în consecinţă ritmurile pot fi:

a) binare:

- ritmul trohaic - unitatea metrică este troheul: –v/ –v/; "Lasă-ţi lumea ta uitată,/Mi te dă cu totul mie..." (M. Eminescu) **(-v/-v/-v/-v//-v/-v/-v/-v)**[132]**;**
- ritmul iambic - unitatea metrică este iambul: v–/v–/; "*Abia atingi covorul moale/Mătasa sună sub picior...*" (M. Eminescu) (**v-/v-/v-/v-/v//v-/v-/v-/v-);**

[132] S-au folosit simbolurile: **–** pentru silaba accentuată şi **v** pentru silaba neaccentuată

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

b) ternare:

- ritmul dactilic - unitatea metricã este dactilul: –vv/–vv/;
- ritmul anapestic (antidactilic) are la bazã un anapest: vv–/vv–/;
- ritmul amfibrahic, bazat pe un amfibrah: v–v/v–v; "*Sub luna plinã,/ Cu farmecul ce-n jos se lasã./ Oricare coperiş de casã/ E baltã...*" (Al. Macedonski) (**v-v**/-v// **v-v**/**vv-/ v-v**//**v-v**/**vv-/v-v**//**v-v**...);
- ritmul cretic bazat pe unitatea creticã: –v–/–v–/;

c) cuaternare/peonice, constituite din unitãţi ritmice de patru silabe:

- peon I: –vvv/–vvv/;
- peon II: v–vv/v–vv/;
- peon III: vv–v/vv–v/; "E baltã *de luminã*..." (Al. Macedonski) (v-v/**vv-v**);
- peon IV: vvv–/vvv–/; *"Mi-am implântat* lopata tãioasã în odaie... *"* (T. Arghezi) (**vvv-/**v-v/v-v/vv-v);
- ritmul coriambic, în componenţa cãruia intrã un coriamb: –vv–/–vv–/, picior reductibil la un troheu şi un iamb;

d) din cinci silabe:

- *ritmul mesomacru*: vvv–v/vvv–v/; extrem de rar utilizat în poezia românească: "Pe un prund *de oseminte...*" (L. Blaga) (vv-/ **vvv-v**)**;**

e) de şase silabe (foarte rar):

- *ritmul senar*: vvv–vv/; este o dezvoltare a unui mesomacru prin adãugarea unei silabe: "*Privea în zare cum* pe mãri... *"* (M. Eminescu) *(***vvv–vv**/v–/).

Ritmul aritmetic este o regularitate definitorie a poeziei; având în vedere numãrul de unitãţi ritmice care se suprapun în text cu mãsura şi reprezintã o cerinţã obligatorie a versului tradiţional.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

În prozã, ca periodicitate foneticã, ritmul permite apariţia situaţiilor numite prozã poeticã. Regularitatea care dã naştere ritmurilor aritmetice se aflã în strânsã dependenţã de structurile sintactice recurente.

Ritmul apare şi ca formã de ordonare, câteodatã simetricã, a elementelor cursului vorbirii; ritmul vorbirii se realizează din combinarea succesiunii silabelor accentuate /neaccentuate cu aliteraţia, cu rima sau cu asonanţa, în formule mai mult sau mai puţin fixe: *am ales pân-am cules; cu cãţel, cu purcel* etc.

3.5. Sinalefa

În foneticã şi în versificaţie, sinalefa apare ca fuziune dintre vocala finalã a unui cuvânt şi vocala iniţialã a cuvântului imediat urmãtor, astfel încât, în urma contopirii, acestea formează o singurã silabã; suprimarea se poate realiza prin cãderea uneia dintre vocale sau prin contopirea celor douã în una singurã (în fr. le>l'). Necesitãţi de versificaţie determinã uneori apariţia sinalefei: "*Lunã, tu, stãpân-a mãrii...*"; "Iar în iarba înfloritã, somnoros *suspin-un grier*..." (M. Eminescu); "*Unda-ntinsã* val cu val,/*Pânã-n* malul celãlalt/ *Spalã-n* lapte de opal/ Cerul scund şi plopul nalt." (T. Arghezi); "Şi strãbate *c-o* schinteie *l-ale* raiurilor porţi..." (Al. Macedonski).

3.6. Anagrama

Cuvânt obţinut prin reordonarea literelor/sunetelor din componenţa altui cuvânt: *alb/bal, luna/alun, zarvã/varzã; livadã/validã, Roma/amor*. În afara jocului pur, anagrama se utilizează pentru alcãtuirea pseudonimelor: *Petru Maior/Mitru Perea*.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Ca figurã de stil, anagrama este o formã de repetiţie a sunetelor cu rol restructurant în textul poetic: *Pe când în lente/Antene atente/O cobori*. (I. Barbu); *Sã ne privim trecutul în faţã, liniştit/ Când urma lui de umbrã începe sã ne doarã*. (T. Arghezi); *Facem sicriu din sicomori şi-adulmecare/sicriu te facem pentru ce iubeşti.* (N. Stãnescu). Anagrama poeticã se apropie ca efect de *paronomazã*, cu deosebire cã anagrama creeazã jocul sonor formând, de regulã, al doilea termen exclusiv din litere existente în primul, cu variante nesemnificative (de ex. *sicriu* este cuprins fonetic în cuvântul *sicomori*, dacã se face abstracţie de variaţia o/u; *urmã* diferã de *umbrã* doar prin absenţa lui b, iar *antene* şi *atente* dublează diferit consoanele *n* şi *t*).

O formã particularã de anagramã este *polindromul*, cuvânt care îşi pãstrează forma indiferent dacã e citit de la stânga spre dreapta sau invers: *cuc, cojoc, ele, Ana.*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

X. PRINCIPII ŞI METODE DE CERCETARE

1. Principii[133]

1.1. Principiul obiectivitãţii

Principiul obiectivitãţii se aplicã implicit sau explicit de cãtre toate ştiinţele şi constã în "prezentarea obiectului în obiectivitatea sa, aşa cum este el ca obiect". Acesta presupune depăşirea dificultăţilor create de imposibilitatea de cuprindere a universalului şi de parţializarea şi interpretarea lucrurilor, arătând cã este vorba de o viziune dintr-o anumitã perspectivã şi cu anumite limitări care nu pot fi ignorate sau eliminate. Obiectivitatea în ştiinţele limbii se corelează însã cu un alt principiu şi anume cu acela al umanismului. Principiul umanismului derivã din particularitatea obiectului lingvisticii care este o activitate liberã, "o activitate a omului, şi anume o activitate liberã în sensul filozofic al acestui cuvânt - adicã o activitate al cãrei obiect e nesfârşit, e infinit".*(Coşeriu STUBB 1962: 5)* Este vorba de o activitate creatoare, iar una dintre formele realizate este tocmai limbajul. Aplicarea acestui principiu în lingvisticã şi, implicit, în foneticã înseamnã, dupã Coşeriu, cã nu avem nevoie de ipoteze, aceasta deoarece

[133] Considerând ca fundamentale pentru orice cercetare sau studiu în domeniul limbii principiile formulate de profesorul Eugen Coşeriu cu mai multe prilejuri, le cuprindem în continuare într-o prezentare concentrată.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

faptele sunt cunoscute pe baza "ştiutului originar", adicã "prin acea cunoaştere pe care omul o are despre sine însuşi şi despre tot ceea ce face ca subiect creator şi liber." *(Coşeriu STUBB,1962: 6)* Această cunoaştere este intuitivă, dar ea reprezintă baza şi punctul de plecare pentru fiecare ştiinţă a culturii, deci şi pentru lingvisticã. Intuiţia este cea a subiectului vorbitor, în concepţia lui Coşeriu, şi priveşte activitatea de a vorbi şi nu ştiinţa reflexivă a vorbitorului ca lingvist. În acest sens, Coşeriu considerã cã "Lingvistul trebuie sã plece deci de la vorbitor sau chiar de la sine însuşi, dar ca vorbitor, ca subiect de limbaj." Este vorba, într-un sens mai general, de trecere de la "bekannt" (cunoaştere intuitivă) în sens hegelian la "erkannt" (cunoaştere în mod justificat, cu bază sau întemeiat). Corolarul fundamental este, în opinia lui Coşeriu, unitatea permanentă între teorie şi studiul empiric, acestea două presupunându-se reciproc. Teoria este, în sens hegelian, "viziunea universalului în faptele înseşi şi nu în afara faptelor". *(Coşeriu STUBB 1962: 8)*

1.2. Principiul respectului faţă de tradiţie

Cunoaşterea originară, ca bază a studiului lingvistic, permite oamenilor, în general, conform lui Eugen Coşeriu, să treacă de la intuiţie la reflexivitate. În toată tradiţia se întâlneşte această trecere de la intuiţie la reflexivitate, lucru care presupune şi "neajunsuri istorice" sau metodologice, dar care nu înseamnă respingerea ideilor dacă sunt autentice. Dacă ne referim la lingvisticã, limbajul/limba este în primul rând tradiţie, "iar noutatea este uneori primul fapt de limbă revoluţionar în cadrul tradiţiei". *(Coşeriu STUBB 1962: 8)* Aplicarea acestui principiu se relaţionează cu înţelegerea limbii în dinamica sa, fie în sincronie, fie în diacronie. Schimbările lingvistice, necesitatea asigurării corectitudinii limbii sunt mai

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

bine înţelese în lumina principiului tradiţiei. Pe de altã parte, el este completat printr-un alt principiu propus de Coşeriu: principiul antidogmatismului care implicã "generozitatea" omului de ştiinţã. Acesta trebuie sã încerce sã înţeleagã o teorie înainte de a o respinge, iar, pe de altã parte, trebuie sã recunoascã ceea ce este constructiv, adevãrat, posibil de dezvoltat sau de folosit din teoria celuilalt.

1.3. Principiul utilitãţii publice

Lingvistica, înţeleasã în sens umanist, nu poate ignora problemele pe care şi le pun vorbitorii în legãturã cu limba şi limbajul. Implicarea lingvistului în politicile limbajului derivã tocmai din necesitatea aplicãrii unui principiu care apare tot mai evident legat de ceea ce înseamnã revoluţie informaţionalã, de ceea ce înseamnã "globalizarea comunicãrii". În acest cadru vorbitorul vrea sã vorbeascã mai bine, sã se exprime corect şi eficient. El are o conştiinţã a normei pe care lingvistul trebuie sã i-o susţinã printr-o bazã ştiinţificã solidã şi din punctul de vedere al unei teorii universaliste şi, în acelaşi timp, umaniste. *(Coşeriu STUBB 1962: 12)*

1.4. Principiul economiei

Este un principiu lingvistic care se aplicã în mai multe domenii, în speţã în organizarea unei teorii conform coerenţei şi simplitãţii (L. Hjelmslev).

În teoria informaţiei, principiul economiei vizeazã relaţia dintre tendinţa spre minimum în transmiterea mesajelor şi cantitatea de informaţie vehiculatã, ţinând seama de raportul zgomot/redundanţã.

În domeniul cercetãrilor diacronice acest principiu desemneazã (A. Martinet) echilibrul provizoriu, susceptibil de

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

a fi afectat de acţiunea a diverşi factori. De ex. orice realizare a fonemului care nu permite unei opoziţii să se menţinã net pune în pericol existenţa independentã a celor douã foneme; fenomenele izolate în sistem, cum ar fi consoana h în românã, sunt mai instabile, şi afectează *economia.*

1.5. Formalizarea

Direcţie de cercetare lingvisticã a cãrei caracteristicã este recurgerea la formulãrile riguroase din matematicã şi logicã, prin utilizarea unui metalimbaj alcãtuit din simboluri, reguli de legare a simbolurilor şi constrângeri de funcţionare a regulilor. (L. Bloomfield, B. Bloch, L. Hjelmslev, gramaticile generative, GB, semantica formalã, etc.).

2. Metode

2.1. Metoda analizei

Analiza reprezintă un tip de investigare acoperind cercetări dintre cele mai diverse, a căror unitate este datã de natura, direcţia şi obiectivele cercetării; ca naturã, este o cercetare de tip sincronic, descriptiv; ca direcţie, cercetarea se desfăşoarã de la aspectele sintagmatice (corpus de fraze) spre cele paradigmatice (unităţi lingvistice); ca obiective, îşi propune, de cele mai multe ori, segmentarea şi clasificarea unităţilor decupate. Cercetările analitice se opun celor de tip sintetic (generativ). Prezentăm câteva din cele mai frecvente tipuri de analiză.

2.1.1. Analiza contextualã se bazează pe particularităţile contextului lingvistic şi poate fi:

- *analiză distribuţionalã* (introdusã de gramatica structuralistã şi în special de şcoala descriptivistã

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

americanã, care, propunându-şi eliminarea integralã a sensului din analizã şi descriere, a impus o procedurã bazatã în exclusivitate pe distribuţie, deci pe posibilitãţile şi incompatibilitãţile de asociere a componentelor.) Analiza distribuţionalã realizeazã descrierea corpusului prin inventarierea co-ocurenţelor, deci a vecinãtãţilor de dreapta şi de stânga; analiza relaţiilor distributive, stabilind tipurile de distribuţie: complementarã, defectivã, contrastivã. Acest tip de analiză, aplicat la început domeniului fonologic, s-a extins la toate nivelele lingvistice, oferind o procedurã imanentã (bazatã deci pe relaţii interne, lingvistice) şi formalã (fãrã raportare la sens) pentru stabilirea inventarului de unitãţi şi clasificarea lor indiferent de nivel.

Distribuţia se referã la totalitatea contextelor (sau a vecinãtãţilor) în care o unitate lingvisticã poate apãrea într-o limbã, adicã suma poziţiilor diferite pe care le poate ocupa în raport cu alte unitãţi. Etalonul pentru descrierea contextelor de ocurenţã îl constituie o unitate mai amplã decât cea consideratã (silaba sau cuvântul pentru foneme, cuvântul pentru morfeme, sintagma sau propoziţia pentru cuvinte). Plecând de la constatarea cã distribuţia este semnificativã pentru unitatea analizatã şi pentru clasa pe care aceasta o reprezintã, structuralismul a propus metoda analizei distribuţionale în care distribuţia este utilizatã ca procedeu pentru definirea unitãţilor, pentru stabilirea inventarului de invariante, pentru clasificarea acestora. Compararea distribuţiei diverselor unitãţi care aparţin aceluiaşi nivel lingvistic, permite identificarea urmãtoarelor tipuri de distribuţie:

- distribuţie identicã, dacã elementele comparate au absolut acelaşi context;
- distribuţie complementarã, dacã elementele nu au nici un context comun, excluzându-se reciproc;
- distribuţie parţial identicã (sau defectivã), dacã elementele au contexte comune, dar mãcar unul dintre ele are şi contexte proprii;

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

- distribuţie contrastivă, dacă elementele au cel puţin un context comun în care sunt opozabile (sau, altfel spus, în care contractează un raport de comutare);
- distribuţie non-contrastivă, dacă au contexte comune în care sunt în variaţie liberă.

Pentru ultimele două tipuri de distribuţie, definiţia priveşte simultan două trăsături: factorul distribuţie dar şi raportul de opoziţie sau de variaţie liberă dintre elementele comparate. Distribuţia complementară şi cea contrastivă sunt utilizate în operaţia de reducţie a variantelor la invariante, deci de stabilire, pentru un nivel dat, a unităţilor distincte. Astfel, două variante (*alofone* sau alomorfe) aflate în distribuţie complementară aparţin aceleiaşi invariante (aceluiaşi fonem sau morfem); *alofonele* din limba română /l, l', l^{o}, l'^{o}/ sunt în distribuţie complementară şi se reduc la acelaşi fonem /l/. Sunetele ă şi â din limba română, care în unele contexte sunt în variaţie liberă, deci neopozabile (vezi p-nă [pănă, până], unde apar în variaţie liberă), iar în alte contexte sunt opozabile (vezi contextul r-u, unde ă şi â intră în raport de comutare: rău, râu), fiind în distribuţie contrastivă, reprezintă două unităţi fonologice distincte.

- *analiza combinatorie* este o analizã de tip structuralist care îşi propune să examineze, în cadrul relaţiilor de succesiune (sintagmatice), libertăţile şi mai ales constrângerile[134] exercitate de unităţile lingvistice unele asupra altora în procesul combinării lor în cuvinte, propoziţii sau fraze. Obiectivul ei principal este de a extrage regulile de combinare proprii unei limbi la un moment dat.

[134] În lingvistica de tip distribuţional, constrângerile vizează limitările de distribuţie impuse de o unitate lingvisticã asupra alteia sau a altora în procesul combinării acestora pentru a obţine unităţi de rang superior. Fiecare limbă şi fiecare nivel are constrângeri proprii. La nivel fonologic, de ex., în grupurile consonantice ale limbii române, sonantele /l, n, r/ nu pot ocupa decât poziţia a doua, imediat înainte de vocală: *plasă, pradă, şnur.*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

În teoria relaţiilor formulatã de L. Hjelmslev, *combinarea* este o relaţie de tip facultativ manifestatã în cadrul succesiunilor de elemente, deci pe axa sintagmaticã a limbii. Combinarea reprezintã însã şi procesul prin care o unitate lingvisticã intrã în relaţie sintagmaticã (de coocurenţã) cu una sau alte unitãţi pentru realizarea unor unitãţi sau grupuri mai largi; expresie a funcţiei combinatorii a unitãţilor lingvistice: fonemele se combinã între ele şi se obţin morfemele; din combinarea morfemelor rezultã cuvintele; din combinarea cuvintelor rezultã grupurile sintagmatice şi propoziţiile. Combinarea unitãţilor lingvistice se realizează dupã reguli de combinare proprii fiecãrui nivel lingvistic şi fiecãrei limbi; cele mai numeroase şi mai restrictive reguli de combinare privesc nivelul sintactic. Funcţia combinatorie presupune aptitudinea oricãrei unitãţi lingvistice de a stabili relaţii de succesiune (sintagmatice) cu altã unitate (alte unitãţi) în vederea obţinerii unor combinaţii mai largi, aparţinând nivelului lingvistic superior. Îndeplinindu-şi funcţia, unitatea se constituie în variantã combinatorie (poziţionalã, condiţionatã). Aceasta înseamnã, de fapt, o realizare (actualizare) a unei unitãţi abstracte (fonem sau morfem) condiţionatã contextual, deci determinatã de apariţia într-o anumitã vecinãtate foneticã. Variantele combinatorii se opune variantelor libere, necondiţionate de o anumitã vecinãtate. Variantele combinatorii ale aceleiaşi unitãţi fonetice sunt în distribuţie complementarã. Astfel, în limba românã, fonemul /l/ cunoaşte patru variante combinatorii /l, l’, l^{o}, l’^{o}/, dintre care cea palatalizatã /l’/ se realizează înaintea vocalelor palatale: *leg, licurici, leagãn*; cea labializatã /l^{o}/, înaintea vocalelor posterioare: *lup, loc, loazã*; iar cea labio-palatalizatã /l’^{o}/, înaintea triftongului /-eoa/: *leoarcã (E. Vasiliu).*

2.1.2. Analiza foneticã presupune o operaţie de identificare a sunetelor care se realizează în fluxul vorbirii (într-un cuvânt şi/sau la graniţa dintre cuvinte) şi de descriere a trãsãturilor articulatorii şi sau acustice ale acestora. Analiza parametrilor articulatorii şi acustici de bazã ai sunetelor dintr-o limbã se efectuează în laboratoare fonetice, cu ajutorul unor aparate speciale. Analiza foneticã poate urmãri simpla

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

descriere a caracteristicilor şi a compatibilităţilor de combinare a sunetelor sau relevarea particularităţilor de realizare a unor unităţi fonetice, condiţionate de context (v. *alofonă*). În primul caz analiza fonetică este corelată cu o transcriere fonetică normalizantă: *ochire*, de ex. va fi transcris /ok'ire/, fiecare dintre cele cinci sunete identificate în structura acestui cuvânt fiind rescris în raport cu un set de parametri articulatorii[135] (pentru vocale: localizarea, apertura, labializarea, timbrul; pentru consoane: modul de articulare, localizarea, sonoritatea) sau acustici (acut/grav, compact/difuz, întrerupt/continuu etc.). În cel de-al doilea caz, analiza fonetică este corelată cu o transcriere fonetică riguroasă.

2.1.3. Analiza fonologică (sau fonematică) presupune operaţia de reducţie a *alofonelor* vocalice şi consonantice dintr-o limbă. Reducţia variantelor diverselor foneme se realizează ţinând seamă de tipul de distribuţie în care se află acestea, precum şi de prezenţa sau absenţa unor raporturi de comutare[136]. Unităţile invariante se caracterizează prin

[135] Se referă, în primul rând la trăsăturile distinctive ale sunetelor. Pentru unii lingvişti distinctiv şi pertinent nu sunt termeni sinonimi. Trăsăturile pertinente nu au rol distinctiv, dar însoţind realizările curente ale diverselor foneme facilitează identificarea acestora (de ex., labializarea, fără a fi trăsătură distinctivă, însoţeşte sistematic realizarea vocalelor posterioare).

[136] Comutarea este un procedeu de analiză a limbii, constând în urmărirea consecinţelor pe care substituţia reciprocă a unităţilor dintr-un plan structural (al expresiei sau al conţinutului), într-un context dat, le produce în celălalt plan. Unităţile a căror substituţie determină modificări în planul opus sunt în raport de comutare (sau comută). Comutarea serveşte la stabilirea inventarului de unităţi minimale (invariante) specific fiecărui nivel al structurii unei limbi, atribuind tuturor componentelor acesteia o anumită identitate paradigmatică. Invariantele se disting de variante prin capacitatea de a contracta raporturi de comutare. Clasele de invariante care pot apărea în acelaşi context sunt denumite clase de comutare. Proba comutării a fost

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

distribuţie contrastivã şi prin raporturi de comutare cel puţin într-un anumit tip de context fonetic; distribuţia complementarã caracterizează alofonele diferitelor foneme. În românã /n/ şi /ñ/ de ex., se aflã în distribuţie complementarã, al doilea sunet apărând numai înaintea unor oclusive velare, pe când /n/ şi /t/ sunt în distribuţie contrastivã şi comutã, înainte de /a/ (na/ta); /n/ şi /ñ/ sunt alofone ale aceluiaşi fonem, pe când /n/ şi /t/ sunt foneme distincte. Soluţiile de interpretare fonologicã a unor secvenţe sonore nu sunt unice (k' şi g' de exemplu sunt interpretate de unii lingvişti ca foneme unice, iar de alţii ca fiind k, g + vocalã palatalã).

---

iniţiatã şi utilizatã cu precãdere în fonologie. Consoanele /s/ şi /z/ de ex., sunt în românã invariante, pentru cã substituirea uneia prin cealaltã, în diverse contexte, atrage diferenţe de ordin semantic: *sac/zac; sar/zar* etc.; /n/ dental şi /n/ velar, în schimb, sunt variante ale aceluiaşi fonem, pentru cã substituţia lor reciprocã într-un anumit context nu determinã diferenţe semantice: *bancã/baŋcã*. Douã unitãţi aflate în raport de comutare sunt întotdeauna structural distincte, pe când cele care nu comutã sunt structural echivalente. Degajarea inventarului fonologic al unei limbi presupune identificarea ansamblului perechilor minimale care funcţionează în limba respectivã. În fonologie, proba comutãrii se aplicã pânã la nivelul trãsãturilor articulatorii sau acustice ale sunetelor. Pe aceastã bazã se stabileşte inventarul trãsãturilor distinctive dintr-o limbã. În cazul fonemelor /s/ şi /z/ de ex. trãsãtura distinctivã este sonoritatea, diferenţele semantice din cadrul diverselor perechi minimale fiind dependente de prezenţa sau absenţa acestei trãsãturi (articularea fricativã şi localizarea dentalã sunt comune ambelor foneme). Proba comutãrii se aplicã în mod similar şi la celelalte nivele structurale. De ex. la ind. prez. substituirea desinenţei -i prin -a la verbele de conj. 1 atrage o caracterizare diferitã a trãsãturii semantice a persoanei: cânţi/cântã, sau substituirea trãsãturii semantice [sg] prin [pl] la subst. atrage modificãri în planul expresiei (casã/case).

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

3. Transcrierea foneticã

Transcrierea foneticã este un mod de reprezentare graficã a sunetelor din limba vorbitã. Chiar dacã ortografia unei limbi este foneticã, literele noteazã foneme (invariante); în cazul transcrierii fonetice, sunt notate *alofone*. Atât cercetãrile în domeniul foneticii, cât şi cele de dialectologie impun utilizarea unor sisteme mai rafinate de notare a sunetelor. De altfel, regional, existã numeroase sunete necunoscute variantei literare a unei limbi (v. palatalizarea labialelor sau dentalelor, vocalele *e* şi *o* cu timbru deschis, etc).

Cele mai multe sisteme de transcriere foneticã utilizate sunt alfabetice. Ele folosesc litere din alfabetele curente (uneori combinate în acelaşi sistem: litere latine, dar şi chirilice sau greceşti), unele semne rezultate din modificări ale acestora, precum şi un număr variabil de semne diacritice. Cel mai cunoscut sistem este cel al Asociaţiei Fonetice Internaţionale[137].

În cercetãrile dialectale asupra diverselor limbi se folosesc sisteme specifice, adaptate la particularitãţile graiurilor avute în vedere. În dialectologia românească, de ex., s-au folosit diverse sisteme, unele mai simple (Densusianu), altele mai nuanţate (ALR).

Existã şi sisteme nealfabetice (O. Jespersen), care redau fiecare sunet prin indici complecşi (similari unor formule), cu funcţie descriptivã (notează caracteristicile articulatorii ale sunetului). Sistemele nealfabetice sunt puţin folosite, din cauza

[137] Alfabetul fonetic este inventarul de semne grafice (litere, semne diacritice) folosite de lingvişti în transcrierea foneticã; existã un alfabet fonetic internaţional (IPA "International Phonetic Alphabet") şi alte diverse sisteme de notare adaptate scopului unei anumite cercetări.

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

dificultăţilor pe care le implicã atât sub aspectul notării propriu-zise a sunetelor, cât şi sub acela al descifrării.

În transcrierile fonetice ale cuvintelor româneşti se foloseşte o combinaţie dintre alfabetul fonetic internaţional şi literele alfabetului limbii române: /a/, /ã/, /b/, /k/, /k'/, /č/, /d/, /e/, /ę/, /f/, /g/, /g'/, /ğ/, /đ/, /h/, /i/, /į/, /^{i}/, /î/, /j/, /l/, /m/, /n/, /o/, /o/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /ţ/, /u/, /ų/, /w/, /ks/, gz/, /z/.

Alte semne diacritice marchează:

- palatalizarea: ex. [p', b']
- înmuierea: ex. [ń]
- africatizarea: ex. [ĉ, ĝ]
- fricatizarea: ex. [ś, ŝ, ź]
- labializarea: ex. [p^{o} , b^{o}, å]
- labio-palatalizarea: ex. [p'^{o} , b'^{o}]
- sunet aspirat: ex. [p^{h} , t^{h}]
- închiderea vocalicã: ex. a, e
- deschiderea vocalicã: ex. ę, o
- explozia, implozia: ex. p, b
- nazalizarea: ex. ñ,ŋ
- apendice asilabic: ex. ^{i}i, ^{w}u
- semn de pauză: #
- jonctura silabicã: +
- transcrierea fonemelor /..../
- transcrierea sunetelor [....]
- reprezentarea semnificaţiei cuvântului {...}

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

REZUMAT

∗Limbajul = sistem de semne simbolice; semnele= cuvinte→limbaj articulat.∗Limbajul = ansamblul limbii. ∗Limbajul ca activitate de comunicare/ facultate de a vorbi. ∗Limbaje de specialitate. ∗1. Limbajul - în relaţie cu lucrurile pe care le numeşte; ∗2. Limbajul în comunicare. Heraclit: raportul lucru - gândire - limbaj: 1. numele corespund naturii lucrurilor (motivarea) "în acord cu natura, după naturã"; 2. numele -instrumente convenţionale "impunerea numelui". Platon, Aristotel: în raportul nume-lucru - alte trei raporturi: între forma materialã şi conţinut; între semnul cu formã şi conţinut, (adicã între nume) şi lucrul desemnat; între nume-lucru (ca subiect al propoziţiei) şi predicat (ce se spune despre nume ca noţiune). ∗Orice expresie lingvisticã este semanticã. 1. Limbajul este de naturã semanticã, dar nu tot limbajul este apofantic. 2. Raportul cu lucrul este un raport de ordin istoric, aşa cum s-a stabilit prin tradiţie. 3. Raportul dintre nume şi predicat este fie adevãrat, fie fals, deoarece se referã la lucruri. ∗Logos semantikos interacţioneazã obligatoriu cu una sau alta dintre determinările ulterioare de tipul logos apofantikos, logos pragmatikos, logos poietikos. ∗Limbajul - instrument al gândirii. Limbajul - instrument al comunicării. ∗Obiectivitatea şi intersubiectivitatea sunt simultane şi complementare. "O limbã este şi creaţie originarã, dar şi creaţie pentru altul, prin atribuirea propriului eu celuilalt." ∗Limbajul este autonom. ∗Hegel: limbajul este motivat; construire a lumii potrivite pentru fiinţa spiritualã. ∗Teoria relativistã, teoriile universaliste, teoriile naturaliste, teoria

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

substratului etnic, teoria tendinţelor limbilor şi a generaţiilor, teoria minimului efort, teoria analogiei, teoria economiei expresiei

**Limba - sistem de semne: "limba nu funcţionează fiindcă este sistem, ci dimpotrivă, este sistem pentru a îndeplini o funcţiune [...]"; 1. limba: "ştiinţă", posedare a limbii; 2. manifestarea concretă a acestei ştiinţe în vorbire. *Humboldt - limbajul ca enérgeia - creare continuă de acte lingvistice; limbajul ca ergon - sistem realizat istoriceşte - limbă. Saussure, Coşeriu: limba concretă reprezintă tradiţiile istorice ale vorbirii adoptate în comunităţile lingvistice. *Saussure: vorbire=discurs; vorbire colectivă - schemă; vorbire individualã - utilizarea schemei. *Hjelmslev: limbă - schemă; vorbire - uzaj. *Coşeriu: vorbirea ca facultate de a vorbi; vorbirea ca activitate (sens saussurian). Limba: cu sistemul şi norma socială. Norma. Vorbirea: cu norma individuală şi vorbirea concretă. *I. Limbajul = activitate umană universală. II.Limba = realizare individuală, conform tradiţiei istorice, a limbajului. III. Acte de limbă. 1. Nivelul universal - vorbirea = competenţă elocuţională vizând desemnarea. 2. Nivelul istoric - limba = competenţă idiomatică, "langue", vizând semnificaţia. 3. Nivelul individual - discursul=competenţă expresivă vizând sensul. Sensul coşerian al termenului de* langue *ar fi acela de limbă funcţională, adică limba care funcţionează în mod imediat în vorbire, mai bine zis, în fiecare punct al vorbirii. *Limba este caracterizată prin omogeneitate şi varietate:1. varietate diatopică (în spaţiu); 2. varietate diastratică (în comunitate). 3. varietate diafazică (situaţii de vorbire). Omogeneitatea este şi ea de trei feluri: 1. sintopică (spaţială - dialect); 2. sinstratică (societate - limbă); 3. sinfazică (stil de limbă). Alteritatea face legătura*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

*între unitate (omogeneitate) şi varietate. *Actul lingvistic reprezintã realitatea concretã a limbajului, act individual.*

**Limba - sistem de semne. Semnele lingvistice au valoare simbolicã. Cuvântul=semn fundamental; unitate lingvisticã complexã; unitate foneticã, semanticã şi gramaticalã. *Saussure: semnul lingvistic=entitate cu douã feţe: semnificantul şi semnificatul. Semnul lingvistic uneşte un concept cu o imagine acusticã; trimite la un referent. Semnul lingvistic are caracter binar. *Semnul lingvistic este linear, unidimensional, se desfãşoarã într-o singurã direcţie, fie cã e perceput vizual, fie cã e perceput auditiv *Semnul lingvistic este arbitrar sau convenţional. Semne lingvistice motivate sau parţial motivate: onomatopee, derivate lexico-gramaticale, derivate semantice. *Semnul lingvistic are caracter imuabil. Imuabilitatea semnului înseamnã caracterul lui stabil, asigurat prin manifestarea socialã: colectivitatea nu alege semnele, ci le foloseşte prin transmitere de la o generaţie la alta împreunã cu regulile la care se supun. *Teoria referenţialã: Ogden, Richards, teria conceptualistã. *Hjelmslev: semn= forma expresiei+forma conţinutului. *Forma=ansamblul relaţiilor care asigurã identitate semnelor lingvistice (la nivel fonematic: m+a+m+a =mama). Forma ~semnificant~ expresie. Substanţa este manifestarea formei în materie. Substanţa expresiei = ansamblul de realizãri fonematice posibile (/m/, /a/ foneme exploatate cf. formei m+a+m+a). Substanţa conţinutului = diferitele sisteme de semnificare. *Funcţia de comunicare - funcţie principalã a limbajului. Roman Jakobson: funcţia emoţionalã; funcţia referenţialã; funcţia poeticã; funcţia faticã; funcţia conativã; funcţia metalingvisticã. Comunicarea: emitere; receptare. Premise: existenţa codului, a bazelor fiziologice normale, a condiţiilor psihologice. Contextul privit ca ansamblu determinat*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

lingvistic, psihologic şi social, imprimã, în ultimã instanţã, organizarea specificã tuturor mijlocelor de expresie.

⁎Saussure: lingvisticã sincronicã, lingvisticã diacronicã; axa simultaneităţii, axa succesivităţii. Coşeriu: lingvistica descriptivã (sincronicã) = parte a lingvisticii istorice (diacronice); limba funcţioneazã sincronic şi se constituie diacronic, presupune schimbare, "facere". Schimbarea înseamnã continuitatea şi funcţionarea limbii.

⁎Saussure: raporturi sintagmatice; raporturi paradigmatice. Raportul sintagmatic / raport in praesentia / raport de tipul şi/şi. Raportul paradigmatic / asociativ / in absentia / de tipul sau/sau.

⁎Comunicare: mesaj; cod; sistem de semne; semn simbolic. Semnul: semnificant - semnificat (expresie - conţinut). Semnificantul: structurã fonicã variabilã /invariantã.

⁎Fonetica articulatorie studiazã sunetele din perspectiva articulãrii lor. Fonetica acusticã studiazã sunetele din perspectiva perceperii lor. ⁎Sunetul este unitatea fonicã produsã şi receptatã în procesul de comunicare. Sunetele sunt continue şi variate. ⁎Sunetele = unde sonore rezultate ale vibraţiilor periodice + armonice (vocalele) şi aperiodice (consoanele). ⁎Articularea = modelarea curentului fonator în cavitatea bucalã cu participarea organelor articulatorii. ⁎Fonaţie = producerea sunetelor articulate. Audiţia - complementarul fonaţiei. ⁎Aparatul fonator: plãmâni, trahee, laringe, cavitatea bucalã, cavitatea nazalã. Canalul fonator, curent fonator, glotã, coarde vocale, cavitatea bucalã, cavitatea nazalã. ⁎Fonemele = invariante fonetice cu funcţie distinctivã. ⁎Fonemul este definit din perspectivã

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

*relaţionalã (a relaţiilor pe care le poate contracta într-o limbã sau alta). *Fonemul este o constructã (ceva imaginar, construit cu un anumit scop). *Fonemul este o invariantã. *[t, t', t^{o}, t"^{o}] reprezintã alofonele, aflate în distribuţie complementarã, ale fonemului /t/. Alofonele anteriorizate reprezintã transformarea poziţionalã a seriei /a, o, u/, ca urmare a intervenţiei operatorului "sunet palatal" etc. Alofonele nu comutã. *Prin reducţia alofonei se ajunge la fonem.*

Silaba = secvenţã fonicã minimalã, cu un singur accent plasat întotdeauna pe vocala - centru silabic[138]*. Vorbitorii limbii române folosesc cel mai frecvent cuvintele mono-, bi-, trisilabice şi din patru-cinci silabe. Pentru pronunţarea corectã a cuvintelor formate din mai mult de cinci silabe se apeleazã, de cele mai multe ori, la o silabaţie ascunsã sau declaratã, urmărind limita silabicã.*

[138] Existenţa silabei ca unitate cu identitate definibilã ca naturã a constituit obiect de disputã. Cercetãtorii mai vechi i-au atribuit o realitate psihologicã, dar au contestat identitatea sa foneticã, întrucât silaba nu coincide, de obicei, cu actul expirator (excepţie fac cuvintele monosilabice emise izolat: *da, nu*). Studiile experimentale au pus însã în evidenţã unele trãsãturi articulatorii şi acustice care au demonstrat existenţa foneticã a silabei (îndeosebi, un grad mai ridicat de coarticulare între nucleu şi elementele marginale). (*ŞAL 1997 450)*

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

BIBLIOGRAFIE

1. **DOOM, 1982 -** ****Dicţionar ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române,* EA, Bucureşti, 1982
2. ****Îndrepar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, ed. 5, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1995
3. ****Retorică generală*, Grupul μ, Univers, Bucureşti, 1974
4. ****Tratat de dialectologie românească*, Craiova, 1984
5. Avram, Andrei, *Analiza în trăsături distinctive a fonemelor consonantice din dialectele limbii române*, în SCL, XXVIII, 1977, nr. 5, pp. 373-394
6. **Bally, 1909** - Bally, Charles, *Traité de stylistique française*, Paris, 1909
7. **Beldescu**, **1984** - Beldescu, G., *Ortografia actualã a limbii române*, Bucureşti, EŞE, 1984
8. Bougnoux, Daniel, *Introducere în ştiinţele comunicării*, Polirom, 2000
9. Brâncuş, Grigore, *Graiul din Oltenia*, în LR, XI, (1962), nr. 3, pp. 248-260
10. Caracostea, D., *Expresivitatea limbii române*, Bucureşti, 1942/ Iaşi 1999
11. **Caragiu Marioţeanu, 1975** - Caragiu Marioţeanu, Matilda, *Compendiu de dialectologie română (nord şi sud dunăreană)*, EŞE, Bucureşti, 1975
12. Cohen, M., *Linguistique et matérialisme dialectique*, Paris, 1948
13. Cohen, M., *Pour une sociologie du langage*, Paris, 1956
14. **Coşeriu, STUBB, 1992 -** Coşeriu, Eugen*, Principiile lingvisticii ca ştiinţã a culturii,* STUBB**,** Philologia, XXXVII, 1-2, 1992, pp 6-12.
15. **Coşeriu, 1992/1993** - Coşeriu, Eugen, *Prelegeri şi conferinţe* (1992/1993), în supliment al Anuarului de Lingvisticã şi istorie literarã, T. XXXIII, 1992/1993, Seria A Lingvisticã, pp. 8-26
16. **Coşeriu, 1995** - Coşeriu, Eugen, *Introducere în lingvisticã,* Traducere de Elena Ardeleanu şi Eugenia Bojoga, Cuvânt înainte de Mircea Borcilã, Editura Echinox, Cluj, 1995
17. **Coşeriu, 1997** - Coşeriu, Eugen, *Sincronie, diacronie şi istorie. Problema schimbãrii lingvistice,* Editura Enciclopedicã, Bucureşti, 1997

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

18. **Coşeriu, 2000** - Coşeriu, Eugen, *Lecţii de lingvistică generală,* Editura Arc, Chişinău, 2000
19. Coteanu, I., Lucia Wald, *Sistemele limbii*, Bucureşti, EARSR, 1970
20. Densusianu, Ovid, *Aliteraţiunea în literatura română populară*, în *Opere*, vol. I, EPL, Bucureşti, 1968
21. Dimitrescu, Florica, *Introducere în fonetica istorică a limbii române*, Bucureşti, 1967
22. Dumitraşcu, Pompiliu, *Valoarea expresivă a sunetelor,* în CL, X, nr. 1, 1967
23. Fontanier, Pierre, *Figurile limbajului,* Univers, Bucureşti, 1977
24. **Frâncu, 1997** - Frâncu, Constantin, *Curente şi tendinţe în lingvistica secolului nostru*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 1997
25. **GA, 1954/1966** - ***Gramatica limbii române*, Academia Română, 1954; ed. a 2-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1966
26. Grammont, M., *Traité de phonétique*, Paris, Delagrave, 1933, ed. 8, 1965
27. Graur, Al., *Tendinţele actuale ale limbii române,* EŞ, Bucureşti, 1968
28. Hjelmslev, Louis, *Prolegomene la o teorie a limbii*, EŞ, Bucureşti, 1970
29. **Iancu, 1975** - Iancu Victor, *Palatalizarea dentalelor în limba română*, Facla, Timişoara, 1975
30. Ionescu, Emil, *Introducere în lingvistică*, Editura ALL,Bucureşti, 1992
31. **Iordan, 1975** - Iordan, Iorgu, *Stilistica limbii române*, EŞ, Bucureşti, 1975
32. Iordan, Iorgu, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, EDP, Bucureşti, 1978
33. **LRC, 1985** - Coteanu, I., (coord.), *Limba română contemporană: I. Fonetica, Fonologia, Morfologia*, ed. revizuită şi adăugită; II. *Vocabularul*, Bucureşti, EDP, 1985
34. Martinet, André, *Elements de linguistique générale*, Paris, 1960
35. McQuail, Denis, *Comunicarea,* Institutul European, 1999
36. Meillet, Antoine, *Linguistique historique et linguistique générale,* I, Paris, 1921
37. Meillet, Antoine, *Linguistique historique et linguistique générale*, II, Paris, 1938
38. Meillet, Antoine, M. Cohen, *Les langues du monde,* Paris, 1924, ed. a II-a, Paris

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

39. Moeschler, Jaques, Anne Reboul, *Dicţionar enciclopedic de pragmatică* (coord. trad. Carmen Vlad, Liana Pop), Editura Echinox, Cluj, 1999
40. **Munteanu, 1972** - Munteanu, Ştefan, *Stil şi expresivitate poetică*, EŞ, Bucureşti, 1972
41. Munteanu, Ştefan, *Studii de lingvistică şi stilistică*, Editura Pigmalion,1997
42. Peirce, Charles S., *Écrit sur le sign*, Seuil, Paris, 1978
43. **Popescu-Neveanu, 1978** - Popescu-Neveanu, Paul, *Dicţionar de psihologie*, Editura Albatros, Bucureşti, 1978
44. Puşcariu, Sextil, *Limba română, I. Privire generală*, Bucureşti, 1940; ed. 2, Bucureşti, Minerva, 1976; *II. Rostirea*, Bucureşti, EARPR, 1959; ed. 2, 1994
45. **Roceric-Alexandrescu, 1968** - Roceric-Alexandrescu, Alexandra, *Fonostatistica limbii române*, Bucureşti, EARSR, 1968
46. **Rosetti, 1963** - Rosetti, Al., Acad., *Introducere în fonetică*, EŞ, Bucureşti, 1963
47. **Rosetti, 1982** - Rosetti, Al., A. Lãzãroiu, *Introducere în fonetică*, Bucureşti, EŞE, 1982
48. Rusu, Grigore, *Structura fonologică a graiurilor dacoromâne*, Bucureşti, 1983
49. **Saussure, 1998** - Saussure, Ferdinand de, *Curs de lingvisticã generalã*, Polirom, Iaşi, 1998
50. **Slama-Cazacu, 1999** - Slama-Cazacu, Tatiana, *Psiholingvistica o ştiinţã a comunicãrii*, Editura All, Bucureşti, 1999
51. **ŞAL, 1997** - ***Dicţionar general de şiinţe. Ştiinţe ale limbii...,* Bucureşti, EŞ, 1997
52. **Ştiinţa comunicãrii, 1991** - Van Cuilenburg, O. Scholten, G. W. Noomen, *Ştiinţa comunicãrii*, Humanitas, Bucureşti, 1991
53. Şuteu, Flora, *Dificultãţile ortografiei limbii române*, Bucureşti, EŞE, 1986
54. Trubetzkoy, N., *Principes de phonologie*, Paris, 1949, ed. a II-a, Paris, 1957
55. **Vasiliu, 1965** - Vasiliu, Em., *Fonologia limbii române*, EŞ, Bucureşti, 1965
56. Vendryes, *Le langage*, Paris, 1921, ed. a II-a, Paris, 1950

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

INDICE DE TERMENI

a

accent · 5, 41, 53, 67, 70, 73, 76, 85, 88, 89, 90, 91, 103, 112, 114, 118, 128, 138, 182
accidente fonetice · 140
actualizarea · 17
actul lingvistic · 13, 28, 41
actul fonator · 56
acute · 68, 69, 72, 83
afereza ·53, 97, 140, 141
afonizarea · 130
africate · 59, 63, 68, 69, 78, 79, 132, 133
alfabetul · 93, 94, 96, 103, 104, 112, 177
aliteraţia · 155, 156
alofone · 59, 70, 73, 77, 130, 172, 175, 176
alteritatea · 29
alternanţe consonantice · 115
alternanţe vocalice · 114
alternanţe fonetice · 113, 124
amplitudine · 66, 68
anagrama · 165, 166
analiza combinatorie · 172
analiza fonetică · 173
analiza distribuţională · 170
analiza în constituenţi imediaţi · 13
anterioare · 28, 61, 71, 72, 150
anticiparea · 80, 142
aparatul fonator · 56
apertura · 61, 71, 86, 174
apocopa · 53, 143
apostroful · 98
arbitrar · 9, 31, 36, 37, 39, 150, 160, 180
arhifonem · 11, 50, 129
armonice · 55, 66, 68, 181
asimilarea · 53, 144, 145
asonanţa · 156, 157
autonomia · 22, 138

b

bază de articulare · 55
bemolate · 73, 77
bilabiale · 64, 69, 80, 102, 111
binar · 32, 35, 82, 180
bisilabice · 86, 159

c

canal · 15, 56
ceneme · 39
centrale · 61, 71, 72
competenţă expresivă · 18, 26, 179
competenţă idiomatică · 18, 26, 179
competenţă elocuţională · 26
comunicarea · 14, 15, 16, 31, 52, 63, 180
comutarea · 12, 48, 174
conativă · 23, 180
consoane · 76, 77, 85, 134, 135, 146, 154, 175
constructivistă · 24
contragerea · 147
contur intonaţional · 92
conţinut · 5, 18, 20, 23, 25, 28, 34, 35, 39, 49, 52, 96, 148, 178, 181
cratima · 97, 98
curentul fonator · 55, 56, 61, 63, 64, 70, 73, 76, 79, 181

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

cuvântul · 20, 21, 29, 33, 34, 35, 180

d

defonologizare · 57
dentale · 63, 64, 69, 79, 81, 83, 132, 133, 134
depalatalizarea · 135
deschidere - închidere vocalicã · 126
desemnarea · 18, 34, 179
diacronie · 13, 27, 43, 44, 122, 168
diezate · 73, 77
diftongi · 73, 74, 107, 124, 149
direcţia generativ-transformaţională · 12
direcţia mentalistă · 12
discursul · 17, 18, 30, 179
disimilarea · 53, 146
distribuţie complementarã · 57, 59, 70, 171, 172, 173, 175, 182
dubla articulare · 11
durată · 68

e

eliziune · 53, 97, 137, 143
emiterea · 23, 41, 131
emiţãtor · 15, 23, 28, 42
encliza · 97
encliză - procliză · 138
epenteza · 142
eufonia · 148
explozia · 63, 177
explozive · 62, 63, 77, 85
expresie · 20, 26, 39, 45, 48, 49, 52, 96, 98, 99, 121, 122, 148, 173, 178, 180, 181
extensiv · 50

f

fapt de limbă · 47
fenomene fonetice · 123
figuri de sunet · 154
fonaţie · 56
fonem · 9, 12, 34, 39, 47, 57, 58, 60, 70, 75, 87, 172, 173, 175, 182
foneticã ·5, 9, 11, 12, 33, 46, 52, 53, 54, 55, 57, 66, 73, 74, 83, 84, 87, 96, 97, 99, 103, 112, 115, 118, 120, 122, 123, 124, 125, 127, 129, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 145, 146, 152, 165, 167, 173, 176, 180, 182
fonetica acusticã · 54
fonetica articulatorie · 54
fonologia · 56, 57, 70, 73, 115
fonologie · 10, 52, 56, 57, 58, 59, 70, 73, 115, 123, 128, 175
fonologizare · 57
formã · 7, 11, 18, 20, 22, 25, 28, 39, 40, 96, 104, 105, 113, 122, 125, 136, 142, 155, 156, 157, 161, 165, 166, 178, 180
forma conţinutului · 12, 180
forma expresiei · 12, 180
formalizarea · 170
frecvenţã · 66, 68, 75, 82, 149
fricative · 62, 63, 78, 82, 132, 136
fricatizare · 136
funcţia de comunicare · 23
funcţia de expresie · 23
funcţia de reprezentare · 23
funcţia emoţionalã · 23, 180
funcţia intersubiectivã · 23

g

glosematica · 39
grave · 67, 68, 69, 72, 83

h

haplologia · 147
hiat · 75, 87, 147

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

hipercorectitudine. hiperurbanism · 138

i

iconul · 31
imagine acustică · 34, 180
implozia · 63, 78, 177
imuabil · 37, 180
imuabilitatea · 37, 44, 45
indicele · 31
informaţie · 7, 15, 38, 169
intensitate · 67, 68, 72, 85, 89, 91, 117, 162
intensiv · 50
interdentale · 64
interpretant · 30, 31, 32
intersubiectivitatea · 19, 22
intonaţia · 67, 91, 92, 117
invariante · 11, 12, 41, 52, 57, 58, 59, 96, 129, 171, 172, 174, 176, 181
iotacizarea · 135

i

înălţime · 67, 68, 91

j

jonctura · 86

l

labializate · 62, 71, 72, 77
labiodentale · 64, 102, 111
laringale · 63, 65, 69, 81, 82
laterale · 64, 65
lege fonetică · 26, 136
lichide · 64, 79
limba · 5, 6, 7, 13, 16, 17, 18, 24, 26, 27, 29, 30, 32, 39, 40, 43, 44, 45, 46, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 65, 70, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 82, 85, 86, 87, 90, 91, 92, 93, 109, 112, 113, 117, 121, 123, 128, 130, 134, 135, 136, 137, 138, 141, 142, 144, 146, 147, 149, 157, 159, 161, 168, 169, 172, 173, 175, 176, 179, 181
limba funcţionalã · 6, 13, 27
limbajul · 9, 10, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 28, 32, 33, 54, 67, 91, 151, 154, 167, 168, 169, 178, 179, 180
limbajul articulat · 14, 24, 33
linear · 34, 35, 45, 60, 180
lingvistică diacronică · 13
lingvistică sincronică 13
linia de pauză · 100
litere · 93, 94, 95, 96, 97, 99, 104, 105, 106, 166, 176
localizarea · 61, 71, 174, 175
locul de articulare · 61, 62, 63, 64, 80
logos apofantikos · 20, 178
logos poietikos · 21, 178
logos pragmatikos · 21, 178
logos semantikos · 21

m

marcat · 50, 129
mat · 69, 82
matrice · 83, 84
metalingvisticã · 23, 180
metaplasmã · 154, 155
metateza · 142
metoda substituţiei · 10
mijloacelor comunicării de masă, · 14
modul de articulare · 62, 77, 174
monoftongare - diftongare · 127
monosilabice · 86, 137, 159, 182
motivarea · 19, 22, 24, 37, 150, 151, 152, 153, 178

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

motivaţie fonicã · 36
motivaţie morfologicã · 37
motivaţie semanticã · 37

n

nazalele · 62, 79
nazalizare - denazalizare · 131
nelabializate · 62, 71, 72
nemarcat · 50, 129
neutralizare · 10, 50, 126, 128, 129
neutru · 50, 83, 92, 153

o

oclusive · 62, 63, 68, 76, 77, 78, 81, 82, 85, 109, 132, 133, 175
omofonia · 121
omogenitate · 7, 28, 29
omografia · 121
opoziţie binară · 10
sistem de semne · 16
ortoepia · 109
ortografia · 93, 94, 121

p

palatale · 59, 61, 63, 64, 65, 69, 71, 76, 81, 82, 83, 102, 131, 132, 133, 173
palatalizare · 131, 132, 134
palatalizare - depalatalizare · 131
paradigmatic · 13, 40, 45, 46, 128, 159, 181
pauza · 99
planul expresiei · 11, 40, 47, 175
poeticã · 23, 165, 166, 180
polisilabice · 86, 89, 90
posterioare · 61, 71, 72, 76, 150, 173, 174
prepalatale · 65, 69, 81, 102, 132, 133
principiul economiei · 169
principiul etimologic · 95
principiul fonetic, · 94
principiul funcţionalităţii · 47
principiul morfologic · 95
principiul neutralizării · 47, 49, 128
principiul obiectivităţii · 167
principiul opoziţiei · 47, 48
principiul respectului faţă de tradiţie · 168
principiul silabic · 95
principiul simbolic · 95
principiul sintactic · 95
principiul sistematicităţii · 47, 49
principiul utilităţii publice · 169
proteza · 141
punctul · 99

r

receptarea · 23, 41
receptor · 15, 23, 28, 30, 42, 54
referenţialã, · 23, 39
refonologizare · 57
representamen · 31
rima · 148, 154, 156, 157, 159, 161, 165
ritmul · 144, 157, 161, 162, 163, 164, 165
rotacism - rotacizare · 136

s

schimbare · 25, 27, 33, 44, 45, 117, 122, 124, 144, 145
segmentale · 41, 56, 70, 76, 88
semiologia · 29
semiotica · 29
semivocalele · 72, 73, 87
semnalul · 33
semne · 16, 25, 26, 28, 29, 31, 32, 36, 37, 39, 47, 52, 93, 94, 95, 99,

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

105, 150, 176, 177, 178, 179, 180, 181
semne simbolice · 16, 52, 178
semnificant · 9, 11, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 39, 47, 52, 120, 121, 148, 152, 180, 181
semnificat · 10, 11, 34, 35, 36, 37, 39, 47, 48, 52, 67, 120, 121, 152, 180, 181
semnificatul unitar · 48, 121
semnificaţia · 13, 18, 20, 34, 38, 57, 92, 123, 150, 177, 179
semnul lingvistic · 9, 11, 33, 34, 38, 47
sensul · 7, 18, 32, 33, 34, 36, 37, 44, 46, 153, 158, 167, 179
silabaţie · 87, 88, 182
silaba · 74, 75, 76, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 98, 106, 107, 137, 140, 141, 142, 143, 151, 159, 163, 164, 182
simbolismul fonetic · 153
simbolul · 32
sinalefa · 165
sincopa · 144
sincretism · 10, 128
sincronie · 13, 27, 43, 44
sinereză - diereză · 137
sinfasicã · 29
sinstraticã · 29, 179
sintagmatic · 45
sintopicã · 29, 179
sonante · 64, 65, 79, 82, 120
sonante nazale · 64, 79
sonante vibrante · 64
sonore · 12, 35, 39, 41, 60, 63, 64, 65, 66, 68, 79, 82, 103, 111, 131, 160, 163, 175, 181
sonoritatea · 50, 62, 65, 130, 174, 175
spirante · 63, 78
stridente · 69, 82
structurã de adâncime · 12
structurã de suprafaţã · 12
structurã fonologicã · 33
substanţã · 12, 22, 25, 39, 40, 180
substanţa expresiei · 12, 40, 180
substituţia · 11, 174
sunete compact-difuze · 72
sunete compacte · 69, 72
sunete difuze · 69, 72
sunete neutre · 69, 72
sunet· 6, 9, 10, 12, 30, 32, 37, 39, 41, 43, 52, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 65, 66, 68, 78, 80, 84, 85, 89, 100, 118, 124, 140, 148, 149, 150, 153, 165, 166, 173, 174, 175, 176, 177, 181
suprasegmentale · 41, 56, 88
surde · 60, 63, 64, 65, 66, 82

t

tãietura silabicã · 86
teoria inneistã · 24
teoria referenţialã · 38
timbru · 34, 68, 71, 113, 176
transcriere foneticã · 176
transfonologizare · 57
trãsãturã non-pertinentã · 10
trãsãturã pertinentã · 10, 59
trãsãturi binare · 10, 66
trăsătură distinctivă · 49
triftongi · 73, 75, 149
trisilabice · 86, 159, 182

t

ţinuta · 63

u

unitate funcţională · 47, 48, 49
uvulare · 63, 65

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

v

variante libere · 41, 58, 59, 90
variante · 12, 48, 58, 59, 159
varietate · 7, 12, 28, 29, 54, 122, 179
varietate diafasicã · 28
varietate diastraticã · 28, 179
varietate diatopicã · 28, 179
velare · 63, 65, 69, 81, 82, 83, 132, 175
vocale · 28, 33, 55, 56, 61, 62, 63, 65, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 82, 85, 87, 106, 107, 117, 124, 126, 128, 130, 137, 140, 141, 144, 149, 150, 153, 158, 165, 174, 181
vorbire · 6, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 21, 27, 28, 29, 43, 44, 47, 53, 54, 55, 58, 59, 67, 78, 99, 114, 121, 123, 125, 130, 144, 148, 152, 153, 165, 173, 179

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

INDICE DE AUTORI

B

Ball-Rokeach, 17, 18
Bally, 21, 169
Barthes, 36
Beldescu, 94
Bloomfield, 13, 14, 47, 193
Bougnoux, 35
Buhler, 27

C

Caragiu-Marioţeanu, 133
Chomski, 14, 29
Cohen, 10
Coşeriu, 5, 6, 7, 14, 15, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 30, 32, 33, 34, 41, 43, 48, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 63, 64, 74, 75, 76, 77, 80, 139, 140, 172, 173, 190, 191, 192, 204, 206
Courtenay, Baudouin de, 10, 71

D

De Fleur, 17, 18
Dimitrescu, 85

G

Grammont, 173, 176
Graur, 84, 88, 91, 153

H

Hegel, 23, 25, 27, 204
Hjelmslev, 12, 13, 21, 30, 46, 47, 54, 62, 193, 196, 204, 206
Humboldt, 10, 23, 26, 204

I

Iordan, 158, 169, 176, 184

J

Jakobson, 9, 12, 27, 78, 206

K

Katz, 45
Kruszewski, 71

L

Lyons, 37, 38, 48

M

Macrea, 170
Martinet, 12, 193
Meillet, 10, 30, 32
Munteanu, 6, 169

O

Ogden, 45, 206

P

Peirce, 36, 37
Petrovici, 83, 87, 88, 89, 91, 92
Piaget, 29
Platon, 24, 25, 38, 203
Popescu-Neveanu, 20

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Puşcariu, 170, 176

R

Richards, 45, 206
Roceric Alexandrescu, 170
Rosetti, 10, 84, 86, 88, 91, 103, 153, 159

S

Sapir, 13
Saussure, 9, 21, 31, 32, 34, 35, 36, 39, 40, 42, 44, 46, 51, 52, 53, 54, 60, 62, 74, 75, 76, 173, 204, 205, 206, 207

T

Trubetzkoy, 11, 12

V

Vasiliu, 83, 87, 91, 103, 133, 197
Vendryes, 10, 158
Vico, 23, 26

W

Whithney, 10

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Cuprins

Cuvânt înainte 5
I. Noţiuni introductive 9
1. Argument pentru o fonetică integrată 9
2. Comunicarea 14
3. Sincronie, diacronie 43
4. Sintagmatic, paradigmatic 45
5. Principiile fundamentale ale structuralismului analitic 46
II. Fonetica şi fonologia 52
1. Consideraţii preliminare 52
2. Fonetica 53
3. Fonologia 56
4. Clasificarea sunetelor 60
III. Sistemul fonematic al limbii române 70
1. Sistemul vocalic 70
2. Sistemul consonantic 76
3. Matricea fonetică. Matricea fonologică 83
4. Silaba 85
5. Unităţi suprasegmentale 88
IV. Fonetica şi ortografia 93
1. Ortografia 93
2. Principalele reguli ortografice 100
3. Despărţirea cuvintelor în silabe 106
V. Fonetica şi ortoepia 109
1. Ortoepia 109
2. Principalele reguli ortoepice 110
VI. Fonetica şi gramatica 113
1. Fonetica şi morfologia 113
2. Fonetica şi sintaxa 118
VII. Fonetica şi vocabularul 120
VIII. Fonetica şi istoria limbii. Fonetica şi dialectologia 122
1. Consideraţii preliminare 122
2. Fenomene fonetice 123
3. Accidente fonetice 140

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

IX. Fonetica şi stilistica 148
1. Eufonia 148
2. Motivarea 150
3. Figuri de sunet 154
X. Principii şi metode de cercetare 167
1. Principii 167
2. Metode 170
3. Transcrierea fonetică 176
Rezumat 178
Bibliografie 183
Indice de termeni 186
Indice de autori 192

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)

Consilier editor: **Constantin Corniță**
Tehnoredactare: **Georgeta Corniță**
***
Tiparul executat la SC ROPRINT SRL
Cluj-Napoca

BDD-B574 © 2001 Umbria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:45 UTC)